

Euroopa Maaelu Arengu
Põllumajandusfond:
Euroopa investeeringud
maapiirkondadesse

Euroopa Liit
Euroopa Merendus- ja Kalandusfond

„Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027“ ja „Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi 2021–2027 rakenduskava“
rahastamisvahendi eelhindamine

Aprill 2020, Tartu

„Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027“ ja „Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi 2021–2027 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine viidi läbi Maaeluministeeriumi tellimisel ja seda rahastatakse Eesti maaelu arengukava 2014–2020 ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 vahenditest. Eelhindamise viis läbi Eesti Maaülikool.

Eelhindamise projektimeeskond:

Ants-Hannes Viira – projektijuht

Jüri Lehtsaar – juhtivanalüütik, majandusarvestuse ja finantsjuhtimise analüütik

Maire Nurmet – finantsturu ja -toodete analüütik

Katrin Lemsalu – finantsjuhtimise analüütik

Kersti Aro – strateegiliste dokumentide ja kvalitatiivse info analüütik

Katrin Kreegimäe – strateegiliste dokumentide ja kvalitatiivse info analüütik

Uuringu tulemuste kasutamisel palume viidata järgnevalt:

Viira, A.-H., Lehtsaar, J. Nurmet, M., Lemsalu, K., Aro, K., Kreegimäe, K. 2020. „Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027“ ja „Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi 2021–2027 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. Eesti Maaülikool, Aprill 2020.

Eesti Maaülikooli majandus- ja sotsiaalinstituut

Rg-kood 74001086

Kreutzwaldi 1, 51006 Tartu

Tel: +372 731 3014

E-post: mst@emu.ee

<http://www.ms.emu.ee>

Sisukord

Mõisted ja lühendid.....	5
Kokkuvõte.....	6
Sissejuhatus.....	11
1. Metoodika.....	13
2. Turutõrked, rahastamisvajadus ning MAK ja EMKF rahastamisvahendite rakendamine perioodil 2014–2020	16
2.1. Turutõrked ja rahastamisvajadus.....	16
2.2. Krediidiandjate hinnang turuolukorrale	18
2.3. Rahastamisvahendi rakendamine EAFRDst läbi MAK 2014–2020 meetmete	21
2.4. Rahastamisvahendi rakendamine EMKF 2014–2020 raames.....	25
2. Ettevõtete tegevuse rahastamine, turutõrked, investeeringute vajadus ja rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus.....	29
3.1. Põllumajandustootmisega tegelevad ettevõtted ja ühistud.....	29
3.1.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine	30
3.1.2. Turutõrked ja probleemid.....	32
3.1.3. Tulevane investeeringute vajadus	36
3.1.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus.....	39
3.2. Toiduainete ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted	43
3.2.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine	43
3.2.2. Turutõrked ja probleemid.....	45
3.2.3. Tulevane investeerimisvajadus	47
3.2.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus.....	49
3.3. Maalises asustuspiirkonnas tegutsevad muud maaettevõtted.....	53
3.3.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine	53
3.3.2. Turutõrked ja probleemid.....	55
3.3.3. Tulevane investeerimisvajadus	57
3.3.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus.....	60
3.4. Kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevad ettevõtted, kalatööstused, tootjaorganisatsioonid ja sadamad.....	64
3.4.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine	65
3.4.2. Turutõrked ja probleemid.....	67
3.4.3. Tulevane investeerimisvajadus	69
3.4.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus.....	72
4. Turutõrgete analüüsi kokkuvõte ja rahastamisvahendi rakendamine aastatel 2021–2027	77

4.1. Turutõrgete analüüsi kokkuvõte.....	77
4.2. Investeeringuvajaduste kokkuvõte	79
4.3. Rahastamisvahendisse tehtava programmimakse prognoositav summa.....	80
4.4. Lõppsaajate kavandatud sihtrühm, kavandatud pakutavad finantstooted, sh investorite diferentseeritud kohtlemise võimalik vajadus	82
5. Rahastamisvahendi panus ÜPP strateegiakava ja EMKVF rakendamiskava eesmärkide saavutamisse.....	87
Kasutatud materjalide loetelu.....	90
Lisad.....	92
Lisa 1. Intervjueeritud isikute nimekiri	92
Lisa 2. Intervjuude kavad	95
Lisa 3. Sihtrühmade majandusliku olukorra ülevaated, 2010–2018	99
Põllumajandustootmisega tegelevad ettevõtted	99
Toiduainete ja jookide tootmisega tegelevad ettevõtted.....	105
Maalises asustuspiirkonnas tegutsevad muud maaettevõtted	110
Kalapüügi- ja vesiviljelusettevõtted, kalatööstused, tootjaorganisatsioonid ja sadamad	112
Lisa 4. Rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosid	114

Mõisted ja lühendid

EAFRD	Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfond, <i>European Agricultural Fund for Rural Development</i>
EK	Euroopa Komisjon, <i>European Commission</i>
EKF	Euroopa Kalandusfond, <i>European Fisheries Fund</i>
EKP	Euroopa Keskpank
EL	Euroopa Liit
EMKF	Euroopa Merendus- ja Kalandusfond, <i>European Maritime and Fisheries Fund</i>
EMKVF	Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfond, <i>European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund</i>
EMTAK	Eesti Majanduse Tegevusalade Klassifikaator
FIE	Füüsilisest isikust ettevõtja
LEADER	EL algatusprogramm, mille eesmärk on edendada kohalikku elu maapiirkonnas läbi kohaliku tasandi koostöö, aidates luua kohalikel partnerlustel põhinevaid maaelu arengustrateegiaid, <i>Liaison entre actions de développement de l'économie rurale</i> .
MAK	Maaelu arengukava
MeM	Maaeluministeerium
MES	Maaelu Edendamise Sihtasutus
OECD	Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsioon, <i>Organization of Economic Cooperation and Development</i>
PMK	Põllumajandusuuringute Keskus
PRIA	Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Amet
ÜKP	EL ühine kalanduspoliitika, <i>EU Common Fisheries Policy</i>
ÜPP	EL ühine põllumajanduspoliitika, <i>EU Common Agricultural Policy</i>
ÜPT	Ühtne pindalatoetus ning kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetus

Kokkuvõte

Eelhindamise tulemusena valmis hinnang perioodi 2021–2027 Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondi ning Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi rahastamisvahendi rakendamiseks. Eelhindamisel võeti aluseks programmperioodi 2014–2020 eelhindamise¹ tulemused ning hinnati selles toodud turutõrgete asjakohasust 2019. aasta lõpu seisuga².

Rahastamisvahendi eelhindamise kontekstis on turutõrge olukord, milles teatud tegevusala ettevõtted ei saa jätkusuutlike äriplaanide realiseerimiseks laenu informatsiooni asümmeetria ja/või ebastabiilsete turgude tõttu. Eelhindamise sihtrühmad olid põllumajandustootmises, toiduainete ja joogitootmises, ning maalises asustuspriirkonnas muudes tegevusvaldkondades tegutsevad ettevõtted, samuti kalandussektori (kalapüük ja vesiviljelus ning nende tegevusalade saaduste töötlemine ja säilitamine) ettevõtted, tootjaorganisatsioonid ja sadamad.

Sihtrühmade majanduslik olukord

Ettevõtete tegevuse rahastamisel on kontekstina oluline vastava majandussektori areng ja ettevõtete majanduslik käekäik. **Põllumajanduslike** majapidamiste arv Eestis on alates 2001. aastast pidevalt vähenenud. Samas on põllumajandusettevõtetes suurenenud nooremate juhtide osakaal. Põllumajanduse majandusharu toodangu väärtus koos tootetoetustega oli 2019. aastal 1 mld eurot. Keskmise aastane investeeringute maht oli 188 mln eurot ning investeeringutoetuste maht 37 mln eurot. Pärast 2014. aastat on vähenenud põllumajanduse majandusharu toodang, tootmisteguritulu ja ettevõtjatulu. Seetõttu on investeerimisel suurenenud investeeringutoetuste ning vähenenud omakapitali ja laenukapitali osa. Aastatel 2013–2016 oli põllumajandussektoris omakapitali rentaablus selgelt alla perioodi (2010–2017) keskmist (9%). Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja väärtus on aastati varieerunud, kuid käibevarad on kõigil aastatel ületanud lühiajaliste kohustuste summa. Võlakordaja on erinevatel aastatel varieerunud vahemikus 44–51% ning on väiksemates ettevõtetes pigem vähenenud.

Toiduainete ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete arv, müügitulu, kasum ja investeeringute maht suurenes aastatel 2010–2017. Nendel aastatel oli toiduainete ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete keskmine omakapitali rentaablus vastavalt 7% ja 10%. Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja oli toiduainete tootmise tegevusalal rahuldaval tasemel, kuid joogitootmises mitterahuldav. Võlakordaja oli nii toiduainete kui joogitootmisega tegelevatel ettevõtetel suhteliselt stabiilne (vastavalt 51% ja 41%), kuid on ilmnenud tendents, et väiksemate ettevõtete võlakordajad on suuremad.

Maalises asustuspriirkonnas tegutsevate muude maaettevõtete müügitulu oli tegevusalade lõikes väga varieeruv (2018. aastal ühe ettevõtte kohta 34 000 eurost kuni 1,7 mln euron). Neid iseloomustab suhteliselt vähene võõrvahendite kaasamine ning müügitulu ja kasumi kasv perioodil

¹ Ernst & Young Baltic (2014) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

² Eelhindamise lõpparuande koostamisel ei ole arvestatud COVID-19 kriisist tingitud asjaoludega.

2014–2018. Konkurentsivõime näitajate alusel on nõrk konkurentsipositsioon majutus- ja toitlustusettevõtetel³.

Perioodil 2010–2017 suurenes **kalandussektoris** kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtete arv. Kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamisega tegelevate ettevõtete (edaspidi kalatööstused) arv oli suhteliselt stabiilne. Müügitulu, ärikasum ja aruandeaasta kasum suurenesid, seda eelkõige kalapüüdjal. Vesiviljelusettevõtete müügitulu kahanes ning oldi kahjumis. Kalatööstuste majandusnäitajad olid stabiilsemad, kuid nende müügitulu vähenes aastatel 2016–2017 ning aastatel 2014–2016 oldi kahjumis. Perioodil 2010–2017 tegid kalapüüdjad ja vesiviljelusettevõtted investeeringuid aastas keskmiselt 14 mln euro ja kalatöötledjad 9 mln euro eest. Kalapüüdjate üldine finantsseisund oli hea, kalatööstustel rahuldav ja vesiviljelusettevõtetel halb. Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja oli kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusalal heal tasemel ning kalatööstuste puhul rahuldav. Kalapüüdjad finantseerisid oma tegevust peamiselt omakapitaliga, kuid vesiviljelusettevõtted ja kalatööstused tegutsevad riski piiril, kuna ligi 70% varadest on finantseeritud võõrkapitaliga.

Ettevõtete tegevuse rahastamine

Põllumajandusettevõtete laenude ja liisingute jääk suurenes aastatel 2005–2018 peaaegu kolm korda. Sektori aastane toetuste maht, laenude ja liisingu tagastamine ning laenude käive ja liisingu uusmüük on omavahel suhteliselt tugevas seoses. Seega võib eeldada, et ka perioodil 2021–2027 on üheks oluliseks sektori laenu- ja liisingumahu määrajaks sektorile antavate toetuste maht. Aastatel 2014–2019 kasutas täiendavat rahastust kolmveerand primaarsektori ettevõtetest. Kõige enam kasutati liisingut ja krediitdiasutuse laenu. Põllumajandussektoris on suhteliselt levinud lühiajalise (enamasti umbes 6 kuud) krediidi kasutamine seemne, väetiste, taimekaitsevahendite ja muude muutuvsisendite tarnijatelt, mille intressimäär on hinnanguliselt 1% kuus. Välise osapoole omakapitaliinvesteeringut kasutasid väga vähesed. Põllumajandussektori rahastamisel olid väga olulised Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) finantstooted, sh laenugarantiid ja rahastamisvahendi kaudu pakutavad laenud. Perioodil 2014–2019 anti Eesti maaelu arengukava 2014–2020 (MAK 2014–2020) rahastamisvahendist põllumajandusettevõtetele mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu ning pikaajalist investeeringulaenu kokku 16,9 mln eurot.

Perioodil 2005–2017 suurenes **toiduainete ja joogitootmisega tegelevate** ettevõtete pikaajaliste kohustiste ja lühiajaliste laenukohustiste summa 2,6 korda 484 mln euron. Laenude käibe kasv oli suhteliselt stabiilne. Sektori aastane uute laenude maht oli hinnanguliselt 221 mln eurot. Toiduainete ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted kasutasid aastatel 2014–2019 oma tegevuse rahastamiseks krediitandjate käibekapitali- ja investeerimislaenu, omaniku või muu seotud osapoole laenu või investeeringut ettevõtte omakapitali, ettevõttevälise poole omakapitaliinvesteeringut, liisingut, investeeringutoetusi ja põhivara müüki. Perioodil 2014–2019 anti MAK 2014–2020 rahastamisvahendist toiduainete ja joogitootmisega tegelevate ettevõtetele mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu ning pikaajalist investeeringulaenu kokku 8,1 mln eurot.

³ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

Maalises asustuspirkonnas tegutsevad muud maaettevõtted⁴ kasutasid investeringute rahastamiseks krediidiandjate investeerimislaenu, liisingut, omaniku või muu seotud osapoole investeringut (laenu või omakapitali kujul), teise ettevõtja või eraisiku laenu ja investeringutoetusi. Liisingud oli maaettevõtjatele kättesaadavamad kui krediidiandjate pakutav investeerimislaen. Investeringutoetustest kasutati sagedamini MAK 2014–2020 LEADER meetme projektitoetust ja mitmekesistamise meetme⁵ võimalusi. Perioodil 2014–2019 anti MAK 2014–2020 rahastamisvahendist muudele maaettevõtetele mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu ning pikaajalist investeringulaenu kokku 6,1 mln eurot.

Kalandussektoris suurenes aastatel 2005–2017 pikaajaliste kohustiste ja lühiajaliste laenukohustiste jääk 2,4 korda 117 mln euronit ning sektori aastane uute laenude maht oli umbes 42 mln eurot. Investeringute rahastamiseks kõige enam krediidiandjate investeerimis- ja käibekapitali laene, omakapitali ja investeringutoetusi. Samuti kasutati liisingfinantseerimist ning vähesemal määral teise ettevõtja või eraisiku laenu ja ettevõtte välise osapoole omakapitali. Seisuga 31.12.2019 oli Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi rakenduskava 2014–2020 rahastamisvahendi eelarvest (11,2 mln eurot) kasutatud 40%.

Turutõrked ja probleemid rahastamisel

Turutõrked, mis ilmsid eelhindamise käigus läbi viidud uuringust on erinevatel sihtrühmadel valdavalt sarnased ja ei erine programmiperioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamisel tuvastatud turutõrgetest. Rahastamisega seotud turutõrgete ja probleemide kaardistamisel lähtuti nii sihtrühmade esindajatelt kui ka krediidasutustelt saadud infost.

Krediiditaotlejate jaoks oli esmaseks probleemiks see, et krediidasutused hindavad pakutavaid tagatise ebapiisavaks. Probleem on suurem alustavatel ja kasvufaasis ettevõtjatel, ühistutel, tootjarühmadel ning muudel maaettevõtjatel, kelle kinnisvara turuväärtus on madal. Teine oluline probleem oli liiga lühike investeerimislaenude tagasimakse periood. Kalapüügiga tegelevad ettevõtjad ja tootjarühmad tõid välja, et nende tegevusalale sobivad pikaajalised investeerimislaenud laenuturul puuduvad. Osades sihtrühmades oli probleemiks laenude, liisingute ja MESi tagatise kõrge intressimäär. Muude maaettevõtete puhul on probleemiks sobivate mikrolaenude puudumine, mistõttu kasutatakse väiksemahulise rahastamise vajaduse puhul ka kõrge intressimääraga tarbimislaene. Ettevõtjate hinnangul ei tunne krediidasutused piisavalt vähem levinud tegevusalade spetsiifikat ja seetõttu ei oska äriplaane adekvaatselt hinnata või loobuvad nende hindamisest üldse. See probleem esineb kõikides sihtrühmades ning nii pikaajalise kui ka käibekapitali toodete puhul.

Krediidasutuste seisukohast oli ettevõtete laenuaotluste rahuldamisel peamiseks takistusteks nende nõrk finantsolukord, ebapiisavad ja/või ebasobivad tagatised ning varasemalt esinenud maksehäired. Probleemiks oli ka äriplaanide nõrkus. Krediidasutuste sõnul hinnatakse ettevõtte algusfaasis tulusid suuremaks ja kulusid väiksemaks. Rahastajate jaoks on laenukõlbulik äriplaan selline, mille põhitegevuse netorahavoog katab nii laenu põhiosa kui ka intressimakseid. Põllumajandussektori ettevõtetele on tehtud tavapärasest erinevaid laenu tagasimakse graafikuid,

⁴ Nende hulka kuuluvad primaarsektorist metsamajanduse ettevõtted keskmiselt, sekundaarsektorist EMTAK 2008 klassifikaatorit arvestades mäetööstusettevõtetest kuni ehitusettevõtetenit ja tertsiaarsektorist EMTAK 2008 klassifikaatorit arvestades kaubandusettevõtetest kuni muude teenindavate ettevõtetenit.

⁵ Meede 6.4 “Investeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas”.

mille puhul laenu põhiosa tagastamine ajastatakse peamiselt saagi müügi ja/või toetuste (nt otsetoetused ja keskkonnatoetused) laekumise järgsele ajale. Samuti teadvustavad rahastajad täiendavaid riske, mis tulenevad ilmastikust ja toodangu hindade volatiilsusest. Krediidiasutuste hinnangul on ettevõtjate finantskirjaoskuse ja riskijuhtimise alastes teadmistes vajakajäämisi.

Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus

Põllumajandussektori prognoositav investeeringute maht aastatel 2021–2027 on 1,8–2,2 mld eurot. Investeeringute mahu osas suurendab määramatust keskkonnanahoiuga seotud vältimatute investeeringute vajadus, mille maht ei ole teada. Kui rahastamisvahendi kasutamisel jätkuks praegune trend ning investeeringutoetuste vähenemisel 50% võrra rahastataks 1/3 vähenenud investeeringutoetuste summast rahastamisvahendi laenudena, siis oleks aastatel 2021–2027 prognoositav rahastamisvahendi laenuõudlus 118 mln eurot ja sellise nõudluse rahuldamiseks peaks 2027. aastaks rahastamisvahendi fondi maht olema 76 mln eurot. Selle saavutamiseks vajalik programmimakse summa perioodil 2021–2027 peaks olema 49 mln eurot. Seega on finantsvõimendus 2,4-kordne. Suurema investeerimisaktiivsuse korral või rahastamisvahendi finantstoodetest teadlikkuse suurenemisel on nõudlus rahastamisvahendi järele ja seega ka vajalik programmimakse suuremad.

Toiduainete ja joogitootmise tegevusala prognoositud investeeringute maht aastatel 2021–2027 on 696–812 mln eurot. Kui rahastamisvahendi kasutamisel jätkuks praegune trend ning investeeringutoetuste vähenemisel 50% võrra rahastatakse 1/3 sellest summast rahastamisvahendi laenudena, siis oleks aastatel 2021–2027 prognoositav rahastamisvahendi laenuõudlus 33 mln eurot, sellise laenuõudluse rahuldamiseks peaks 2027. aastaks rahastamisvahendi fondi maht olema 25 mln eurot ning vastav programmimakse peaks perioodil 2021–2027 olema 14 mln eurot. Seega on ka toiduainete ja joogitootmise tegevusala puhul finantsvõimendus 2,4-kordne. Intervjueeritute hinnangul võiks tulevane rahastamisvahend olla suunatud tootmise uuele tasemele viimiseks vajalike investeeringute rahastamiseks. Selle abil võiks finantseerida keskmise suurusega, st 3–4 mln euro suuruseid investeeringuid, mille tulemusena suureneks kohaliku toidutooraine väärdamise võimekus ja toiduainete eksport. Eesti toiduainetööstus tervikuna vajab arenguhüpet, mille eelduseks on tehnoloogilise varustatuse ja tööjõu tootlikkuse parendamine, et suurendada konkurentsivõimet ning tootmis- ja ekspordimahtu. Sellisteks investeeringuteks napib ettevõtetal omakapitali ja tagatise. Tuginedes intervjueeritute hinnangule, et toiduainetetööstuse suurprojekte oleks vaja rohkem, võib perioodil 2021–2027 nõudlus rahastamisvahendi laenude ja omakapitaliinvesteeringute järele olla prognoositust märkimisväärselt suurem.

Maalises asustuspõlirkonnas tegutsevad muude maaettevõtete prognoositud investeeringute maht aastatel 2021–2027 on 3,0–3,3 mld eurot. Kui rahastamisvahendi kasutamisel jätkuks praegune trend ning investeeringutoetuste vähenemisel 50% võrra rahastatakse 1/3 sellest summast rahastamisvahendi laenudena, siis oleks aastatel 2021–2027 prognoositav rahastamisvahendi laenuõudlus hinnanguliselt 22 mln eurot ning sellise laenuõudluse rahuldamiseks peaks 2027. aastaks rahastamisvahendi fondi maht olema 10 mln eurot. Seejuures oleks täiendav programmimakse summa perioodil 2021–2027 1 mln eurot ning prognoositav finantsvõimendus oleks perioodil 2021–2027 18-kordne. Kuna intervjuudest selgus, et teadlikkus rahastamisvahendi laenude võimalustest on tagasihoidlik, siis täiendava teavitustöö ja kasvava teadlikkuse tulemusena võib nõudlus rahastamisvahendi laenude järele osutada ka oluliselt suuremaks. Samuti võib nõudlust

rahastamisvahendi laenude järele suurendada muu maaettevõtluse erinevate tegevusalade abikõlblikkuse laiendamine.

Analüüsitud variantide baasstsenaariumis on EAFRD programmimakse perioodil 2021–2027 64 mln eurot ja finantsvõimendus on 2,7-kordne. Suuremat investeerimisaktiivsust ja rahastamisvahendi finantstoodete senisest laialdasemat kasutamist eeldavates stsenaariumides on vajalik EAFRD programmimakse perioodil 2021–2027 umbes 150 mln eurot ja eeldatav finantsvõimendus 2,3–2,5-kordne.

Kalandussektoris võib perioodil 2021–2027 prognoosi kohaselt põhivaradesse tehtavate investeeringute kogumaht ulatuda 139–252 mln euron. Kui rahastamisvahendi kasutamisel jätkuks praegune trend ning investeeringutoetuste vähenemisel 50% võrra rahastatakse 1/3 sellest summast rahastamisvahendi laenudena, siis oleks aastatel 2021–2027 prognoositav rahastamisvahendi laenuõudlus hinnanguliselt 28 mln eurot ning sellise laenuõudluse rahuldamiseks peaks 2027. aastaks rahastamisvahendi fondi maht olema 17 mln eurot. Selle saavutamiseks vajalik programmimakse suurus on 11 mln eurot. Eeldatav finantsvõimendus on 2,5-kordne. Ka kalandussektori puhul valitseb määramatus aastatel 2021–2027 Eesti ja EL keskkonna- ja kliimapoliitika eesmärkide saavutamiseks vajalike investeeringute osas. Need võivad sektori investeeringuvajadust ja ka nõudlust rahastamisvahendi finantstoodete järele märkimisväärselt suurendada.

Selleks, et turutõrkeid ja rahastamisprobleeme leevendada on lisaks rahastamisvahendi rakendamisele vajalik põllumajandussektori eri tegevusharude, aga ka muu maaettevõtluse erinevate tegevusalade ning kalandussektori majandustulemuste regulaarne avaldamine. See aitaks vähendada informatsiooni asümmeetriast tingitud probleeme laenude taotlemisel ning võimaldaks krediidiandjatel äriplaanide hindamisel senisest enam arvestada valdkondade eripäradega. Oluline on, et riik panustaks läbi teadmussiirde meetmete sektori ettevõtjate finantskirjaoskuse ja riskijuhtimise alaste teadmiste parendamisse. Kuigi vastav info on avalik ja leitav, peaks MESi rahastamisvahendite kaasamise võimaluste kohta käiv kommunikatsioon olema tõhusam.

Panus Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) erieesmärkidesse ja ÜKP eesmärkidesse perioodil 2021–2027

Rahastamisvahendi rakendamine põllumajanduses, toiduainete ja joogitootmise ning muu maaettevõtluse tegevusaladel võimaldab eelkõige panustada ÜPP strateegiakava 2021–2027 üldeesmärki tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse. Rahastamisvahendi rakendamine kalandussektoris võimaldab eelkõige panustada ÜKP perioodi 2021–2027 kahte prioriteeti aidata kaasa toiduga kindlustatuse tagamisele Euroopa Liidus läbi konkurentsivõimelise ja kestliku vesiviljeluse ja turgude ning võimaldada sinise majanduse kestlikku kasvu ning aidata saavutada rannapiirkondade jõukust.

Sissejuhatus

Eesti maaelu arengukava 2014–2020 (MAK 2014–2020) raames pakutakse põllumajandussektorile ja maamajandust mitmekesistavatele ettevõtjatele suunatud rahastamisvahendist mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu ja pikaajalist investeerimislauenu. Kalandussektoris on rahastamisvahendit rakendatud kahel programmiperioodil – Euroopa Kalandusfondi (EKF) 2007–2013 ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi (EMKF) 2014–2020 raames. Perioodil 2014–2020 on kalandussektori ettevõtjatel võimalik taotleda kalatöötlemisega alustavate või tegelevate mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu, kalatöötlemisega alustavate või tegelevate ettevõtete pikaajalist investeerimislauenu ja vesiviljelustoodete tootmisega alustavate või tegelevate ettevõtete investeerimislauenu. Teisi rahastamisvahendi finantstooteid (tagatis ja omakapitaliinvesteering) Eestis kasutatud ei ole.

Eelhindamise eesmärk on perioodi 2021–2027 Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondi (EAFRD) ning Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi (EMKVF) rahastamisvahendi rakendamise eelhindamine, et anda hinnang programmiperioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamises⁶ kindlaks tehtud turutõrgete ja rahastamisprobleemide asjakohasusele perioodil 2021–2027.

Eelhindamise tulemusena antakse hinnang turutõrgete, rahastamisvahendile kavandatava summa, finantstoodete ja lõppkasusaajate kohta, samuti rahastamisvahendi võimalikule osale Euroopa Liidu (EL) ühise põllumajanduspoliitika (ÜPP) strateegiakava ja EL ühise kalanduspoliitika (ÜKP) eesmärkide saavutamisel. Eelhindamisel arvestatakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse eelnõuga, millega kehtestatakse ühissätted ühisesse strateegilisse raamistikku kuuluvate fondide kohta⁷.

Rahastamisvahendi finantstoodete ehk laenude sihtrühmadena käsitletakse põllumajandustootjaid ja ühistuid, toiduainete ja joogitootjaid, kalapüüdjaid, kalanduse tootjaorganisatsioone, vesiviljelusega, kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamisega tegelevaid ettevõtteid⁸, sadamaid ning maalises asustuspiirkonnas tegutsevaid muid ettevõtjaid.

Uuring viidi läbi perioodil november–detsember 2019 ning analüüsi täiendati perioodil jaanuar–märts 2020. Uuringu käigus selgitati välja ja analüüsiti sihtrühmade majanduslikku olukorda, tulevast investeerimisvajadust, tuvastati turutõrked ja rahastamisprobleemid, kaardistati krediidiandjate hinnangud sihtrühmade olukorrale finantsturul, analüüsiti rahastamisvahendi rakendamise senist

⁶ Ernst & Young Baltic (2014) Eesti maaelu arengukava 2014–2020 ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

⁷ Ettepanek: EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU MÄÄRUS, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi+, Ühtekuuluvusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisade rahastamisvahendi suhtes kohaldatavad finantseeskirjad. COM/2018/375 final - 2018/0196 (COD). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A52018PC0375>

⁸ Kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamisega tegelevad ettevõtted kuuluvad toiduainete ja joogitootmise tegevusala alla, kuid kuna neile rakendub EMKVF rahastamisvahend ja teistele toiduainete ja joogitootmise tegevusala alavaldkondadele EAFRD rahastamisvahend, siis käsitletakse käesolevas uuringus kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamisega tegelevaid ettevõtteid kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtete, tööstuste, tootjaorganisatsioonide ja sadamate sihtrühma osana (alapeatükk 2.4).

kogemust, prognoositi rahastamisvahendi potentsiaalset nõudlust, ning hinnati rahastamisvahendi panust ÜPP strateegiakava ja EMKVF perioodi 2021–2027 eesmärkide saavutamisel.

Sihtrühmade majandusliku olukorra analüüsimisel lähtuti Statistikaameti ja Eesti Panga andmetest, samuti kasutati Põllumajandusuuringute Keskuse (PMK) poolt 2019. aastal läbiviidud uuringu tulemusi⁹. Turutõrgete ja rahastamisprobleemide tuvastamiseks viidi läbi intervjuud sihtrühmade, krediitiasutuste ning rahastamisvahendi korraldus-, rakendus- ja makseasutuse esindajatega. Tulevase investeerimisvajaduse prognoosimiseks kasutati nii Statistikaameti andmeid kui ka uuringu raames läbi viidud intervjuude tulemusi. Rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosimisel lähtuti senise trendi määramisel Statistikaameti andmetest ettevõtete majandusnäitajate kohta ning Maaelu Edendamise Sihtasutuse (MES) andmetest rahastamisvahendi finantstoodete kasutamise kohta perioodil 2014–2020. Lisaks lähtuti rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosimisel hulgast eeldustest¹⁰. Nii investeringuvajaduse kui rahastamisvahendi nõudluse prognoosimisel kasutati nelja (kalandussektori puhul viit) erinevat stsenaariumi. Krediiditurul olukorra kaardistamisel lähtuti peamiselt krediitiasutuste esindajatega läbiviidud intervjuude tulemustest. Rahastamisvahendi rakendamise senise kogemuse analüüsimisel kasutati MESi andmeid nii EAFRD kui EMKF rahastamisvahendi finantstoodete kasutamise kohta perioodil 2014–2019. Rahastamisvahendi panuse hindamisel ÜPP strateegiakava eesmärkide saavutamise ja EMKVF prioriteetidesse lähtuti Maaeluministeriumi (MeM) kodulehel mõlema poliitika kohta avaldatud informatsioonist ning eelhindamise käigus läbi viidud analüüsi tulemustest.

Rahastamisvahendi eelhindamise tulemused on sisendiks perioodi 2021–2027 rahastamisvahendi rakendamise ettepanekute väljatöötamisel ning EAFRD ja EMKVF rahastamiskavade kavandamisel.

⁹ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

¹⁰ Kasutati eeldusi järgmiste muutujate kohta: investeringute kaupade hinnaindeksi muutumine, tagasilükatud laenuaotluste osakaal, esitamata laenuaotluste osakaal, pikaajaliste laenude turutõrke alustest laenuaotlustest rahastamisvahendi taotlemiseks kõlbulike taotluste osakaal, investeringutoetuste vähenemine tulevikus, investeringutoetuste vähenenud summast rahastamisvahendist rahastatav osakaal, investeringute kasv perioodil 2021–2027.

1. Metoodika

Eelhindamisel võeti aluseks MAK 2014–2020 ja EMKF 2014–2020 rakenduskava rahastamisvahendi eelhindamise tulemused¹¹ ning hinnati, kas 2014. aastal kindlaks tehtud turutõrked, investeerimisvajadused ja rahastamisvahendite rakendamise strateegia on endiselt asjakohased.

Uuringu ülesehituses lähtuti sellest, et Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse¹² eelnõu artikli 52 punkti 3 kohaselt peab eelhindamine hõlmama vähemalt järgmisi elemente:

1. rahastamisvahendisse tehtava programmimakse kavandatud summa ja selle eeldatav finantsvõimendus;
2. kavandatud pakutavad finantstooted, sealhulgas investorite diferentseeritud kohtlemise võimalik vajadus;
3. lõppsaajate kavandatud sihtrühm;
4. rahastamisvahendi eeldatav panus erieesmärkide saavutamisse.

Rahastamisvahendi sihtrühmadena käsitleti põllumajandustootjaid, ühistuid, toiduainete ja joogitootjaid, kalapüüdjaid, kalanduse tootjaorganisatsioone, vesiviljelusega, kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamisega tegelevaid ettevõtteid, sadamaid ning maalises asustuspiirkonnas tegutsevaid muid ettevõtjad.

Nimetatud sihtrühmadest moodustati neli gruppi, keda käsitleti analüüsis eraldiseisvalt:

- põllumajandustootmisega tegelevad ettevõtted ja põllumajandustootjate ühistud;
- toiduainete ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted;
- maalises asustuspiirkonnas tegutsevad muud ettevõtted (metsamajanduse, töötleva tööstuse (v.a toiduaine- ja joogitööstuse) ja teenusesektori ettevõtted).
- kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevad ettevõtted, kalatööstused, kalandus- ja vesiviljelussektori tootjaorganisatsioonid¹³ ja sadamad.

Eelhindamise raames läbi viidud uuringus kasutati esmaseid kvalitatiivseid andmeid, mis koguti intervjuude abil ning sekundaarseid kvantitatiivseid andmeid nimetatud sihtrühmade ja perioodi 2014–2020 EAFRD ja EMKF rahastamisvahendi finantstoodete kohta.

¹¹ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

¹² Ettepanek: EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU MÄÄRUS, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi+, Ühtekuuluvusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisade rahastamisvahendi suhtes kohaldatavad finantseeskirjad. Strasbourg, 29.5.2018. COM(2018) 375 final. 2018/0196 (COD) <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A52018PC0375>

¹³ Peamised turukorralduslikud üksused ÜKP elluviimisel on kalandustoodete tootjaid koondavad ühendused ehk tootjaorganisatsioonid, mille eesmärk on parandada oma liikmete toodangu turustustingimusi ning edendada kestlikku püüki ja vesiviljelust. Tootjaorganisatsiooni võivad moodustada kalapüügi- või vesiviljelustoodete tootmisega tegelevad ettevõtted ühest või mitmest liikmesriigist. Selle juriidiline vorm on tulundusühistu. <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/kalamajandus-ja-kutseline-kalapuuk/turukorraldus>

Intervjuude valimisse kuulusid krediidasutuste esindajad, rahastamisvahendi korraldus-, rakendus- ja makseasutuse (MeM, MES ning Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet (PRIA)) esindajad ning rahastamisvahendi sihtrühmade ettevõtjate ja ettevõtlusorganisatsioonide esindajad. Kokku tehti telefoni teel, Skype'i vahendusel ja silmast silma kohtudes 44 intervjuud ühe või mitme intervjuueeritavaga (lisa 1). Intervjuude kavad on toodud lisa 2. Intervjuu küsimustikud koostati lähtuvalt intervjuueeritavate rollidest – rahastamisvahendi korraldus-, rakendus- ja makseasutus, rahastuse taotlejad ja saajad, sh organisatsioonid, ühistud ja sadamad ning rahastuse pakkujad, sh krediidasutused. Intervjuud salvestati ja transkribeeriti. Transkribeeritud intervjuude analüüsimiseks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi.

Sekundaarsete kvantitatiivsete andmetena kasutati MESi andmeid perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi rakendamise kohta (seisuga 19.11.2019 EAFRD rahastamisvahendi ja seisuga 31.12.2019 EMKF rahastamisvahendi puhul). Sihtrühma ettevõtete majandusliku olukorra ja krediidivõimekuse analüüsil kasutati Statistikaameti andmeid ettevõtete majandusnäitajate kohta aastatel 2005–2017 ja Eesti Panga andmeid laenukäibe, liisingu uusmüügi ning laenu- ja liisingujäägi kohta aastatel 2005–2019. Ettevõtete majandusliku olukorra hindamiseks kasutati enamlevinud finantssuhtarve.

Samuti kasutati 2019. aasta lõpus valminud PMK „Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuringu“¹⁴ ning Ernst & Young Baltic poolt 2019. aastal läbi viidud ettevõtete kapitali kaasamise uuringu¹⁵ tulemusi. Kogu aruande ulatuses võrreldi käesoleva eelhindamise tulemusi 2014. aastal valminud „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamise tulemustega¹⁶.

Perioodi 2021–2027 investeringuvajaduse prognoosimiseks koostati kolm stsenaariumit ja rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosimiseks neli stsenaariumit (kalandussektoris viis stsenaariumit). Tabel 1 annab ülevaate stsenaariumide peamistest eeldustest. Täpsustatud eeldused on esitatud kõikide sihtrühmade puhul vastavas alapeatükis (3.1–3.4) eraldi.

¹⁴ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

¹⁵ Ernst & Young Baltic (2019) Uuring ettevõtete kapitali kaasamise ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajaduste ja võimaluste väljaselgitamiseks. Aruanne 18.04.2019. https://mes.ee/sites/default/files/ey_uuringu_aruanne.pdf

¹⁶ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

Tabel 1. Perioodi 2021–2027 investeeringuvajaduse ja rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosimisel kasutatud stsenaariumid

Stsenaarium	Investeeringud	Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus
Baasstsenaarium	<ul style="list-style-type: none"> Alates 2017. aastast on investeeringute näitaja prognoositud kolme aasta libiseva keskmise alusel, kusjuures iga-aastaselt on investeeringute ja investeeringutoetuste summat korrigeeritud hinnaindeksiga. 	<ul style="list-style-type: none"> Tagasi lükatakse 10% laenuaotlustest ja samas mahus jäetakse laenuaotlused esitamata, kuna kardetakse panga negatiivset otsust. Seega on turutõrke suuruseks 22% pikaajaliste laenude käibest. Rahastamisvahendi nõudlus vastab samasugusele osale turutõrkest nagu perioodil 2016–2019. Investeeringutoetuste maht väheneb 50% ja sellest 1/3 ulatuses rahastatakse investeeringuid rahastamisvahendi laenudega, 1/3 ulatuses pangalaenudega ja 1/3 ulatuses ettevõtete omakapitalist.
Stsenaarium +10%	<ul style="list-style-type: none"> Alates 2021. aastast on investeeringud baasstsenaariumist 10% suuremad. Investeeringuaktiivsus suureneb keskkonnakaitseliste investeeringute ja/või tootmise laiendamise ja/või tootlikkuse suurendamisega seotud investeeringutega. 	<ul style="list-style-type: none"> Lisaks baasstsenaariumi prognoosile rahastatakse 1/3 täiendavate investeeringute summast rahastamisvahendi laenude kaudu.
Stsenaarium -50% investeeringutoetustest	<ul style="list-style-type: none"> Investeeringutoetused on perioodil 2021–2027 50% väiksemad kui aastate 2016–2018 keskmine. Selle võrra vähenevad sektori investeeringud. 	<ul style="list-style-type: none"> Investeeringutoetuste vähenemisel 50% võrra vähenevad investeeringud sama summa võrra ning seetõttu on nõudlus rahastamisvahendi laenutoodete järgi väiksem kui baasstsenaariumis.
Baasvariant +50% turutõrkest		<ul style="list-style-type: none"> Rahastamisvahendist antakse laene 50% ulatuses pikaajaliste laenude turutõrke alusest summast. Antud olukord võib kaasneda rahastamisvahendi laenutoodetest teadlikkuse ulatusliku suurenemisega.
Laevastiku uuendamine*		<ul style="list-style-type: none"> Aastatel 2021–2027 soetatakse 10 uut kalalaeva kogumaksumusega 60 mln eurot. Nende soetamine jaotub ühtlaselt seitsmeaastase perioodi peale ja rahastamisvahendi laenuga rahastatakse nende soetamist 1/3 ulatuses.

*Laevastiku uuendamise stsenaarium on kasutusel ainult kalandussektori puhul.

Allikas: Autorite koostatud.

2. Turutõrked, rahastamisvajadus ning MAK ja EMKF rahastamisvahendite rakendamine perioodil 2014–2020

Peamised tulemused ja järeldused

- Turutõrkena käsitletakse olukorda, kus teatud tegevusala ettevõtted ei saa jätkusuutlike äriplaanide realiseerimiseks laenu, kuna krediitiasutused kohaldavad laenu andmisel sõltumata tegevusalast ja muudest valdkonna iseärasustest ettevõtetele ühesuguseid kriteeriume.
- Turutõrge võib põhjustada elujõuliste ettevõtete finantseerimise kättesaadavuse halvenemist.
- EAFRD rahastamisvahendi kasutamise kogemus Eestis piirdub perioodiga 2014–2020. Kalandussektoris on rahastamisvahendi kasutamise kogemus juba perioodist 2007–2013.
- Aastatel 2016–2019 anti EAFRD rahastamisvahendist mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu 117 ettevõtjale ja pikaajalist investeerimislaenu 39 ettevõtjale. Nende investeerimislaenude abil planeeriti luua üle 400 uue töökoha. Samal perioodil anti EMKF rahastamisvahendist laenu 16 kalatõtlejale ja kuuete vesiviljelusettevõttele.
- Seisuga 19.11.2019 oli välja makstud 79% EAFRD rahastamisvahendi eelarvest, mille alusel võib öelda, et rahastamisvahend on hästi rakendunud. Sama ei saa öelda EMKF rahastamisvahendi kohta, mille eelarvest oli kasutatud ainult 40%. Eriti vähe olid rahastamisvahendit kasutanud vesiviljelusettevõtted.
- Perioodil 2021–2027 tuleb sihtrühmale tulemuslikumalt selgitada, miks on rahastamisvahendi finantstoodete intressimäärad üldjuhul krediitiasutuste poolt pakutavate laenude omast kõrgemad ning millistele sihtrühmadele ja miks on loodud soodsamad tingimused. Samuti tuleks üle vaadata rahastamisvahendi rakendamise protseduurid, et finantstoodete taotlemisega seotud asjaajamise keerukus ja ajakulu ei heidutaks ettevõtteid.

2.1. Turutõrked ja rahastamisvajadus

Turutõrget võib käsitleda turumehhanismi ebatäiuslikkusena, mis takistab majandusliku efektiivsuse saavutamist¹⁷. Rahastamisvahendi eelhindamise kontekstis loetakse turutõrkeks olukorda, kus teatud tegevusala ettevõtted ei saa jätkusuutlike äriplaanide realiseerimiseks laenu, kuna krediitiasutused kohaldavad laenu andmisel sõltumata tegevusalast ja muudest valdkonna iseärasustest ettevõtetele ühesuguseid kriteeriume¹⁸. Seega võivad rahastamise turutõrked teatud piirkondades või sektorites olla seotud selliste majandusnähtustega nagu informatsiooni asümmeetria finantsvahendaja ja ettevõtte vahel, osaline informeeritus ja ebastabiilsed turgud. Nende alla kuuluvad märkimisväärsete ettevõtteväliste riskidega (nt ilmastiku ebastabiilsus, ebastabiilsed keskkonnatingimused) kokku

¹⁷ HM Treasury (2018) The Green Book: Appraisal and Evaluation in Central Government. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/685903/The_Green_Book.pdf

¹⁸ Eesti Maaülikool, Eesti Konjunktuuriinstituut (2017) Ühise põllumajanduspoliitika tulevikuanalüüs. Lõppraport. https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/uuringud/upp_tulevikuanalüüs_12102017.pdf

puutuvad ettevõtted ning pakkumise või nõudluse osas kõrge turukontsentratsiooniga tegevusvaldkonnad¹⁹.

Laenusaja riskiastme hindamiseks ja laenamisega seotud kulude vähendamiseks nõuavad krediidiandjad infot laenusaja krediidi ajaloo ja/või tagatiste kohta. Mõned majanduslikult elujõulised ettevõtted (nt noored ettevõtjad, kes alles alustavad oma ettevõtlusega), ei suuda neid pakkuda. Informatsiooni asümmeetria võib olla põhjustatud ka pankade poliitikast, mis välistab või piirab teatud tegevusalade finantseerimise. Sellise olukorra võib põhjustada ka finantsvahendajate piiratud riskivõime, mille põhjustab turgude ebastabiilsus teistes ärisegmentides²⁰. Need asjaolud võivad põhjustada elujõuliste ettevõtete finantseerimise kättesaadavuse halvenemist. Põhjalikum ülevaade turutõrgete olemusest, põhjustest ja rahastamisvahendi rakendamisest on toodud OECD vastavas aruandes²¹.

Tabelis 2 on toodud lühike ülevaade tüüpilistest rahastamisvajaduse olukordadest eelhindamise sihtrühmade lõikes. Lühiajalise rahastamise vajadus on enamasti seotud järgnevate tegevustega:

- põllumajanduses kevadiste ja sügiseste põllutööde jaoks seemnete, väetiste, taimekaitsevahendite ja kütuse ostmine, mis eeldavad korraga suhteliselt suurt väljaminekut, kuid mille puhul müügitulu saadakse alles pärast kasvuperioodi lõppu, samuti sööda ja taimekasvatustoodangu varude ladustamine;
- toiduainete ja joogitootmises ning kalatööstuses tooraine ostmine, tooraine ja valmistoodangu varude ladustamine ning toodangu müük, mille puhul jääb kulude tegemise ja müügitulu laekumise vahele märkimisväärne aeg;
- põllumajanduses, kalanduses ja vesiviljeluses võib ilmastikust tulenevalt saak või toodang osutada oodatust märkimisväärselt väiksemaks. Turuhindade volatiilsuse tõttu võib sama juhtuda müügituluga. Kuna tootmistsükkel on sageli üheaastane, tekib sellistel juhtudel vajadus lühiajaliste kohustuste rahastamiseks täiendava lühiajalise laenu võtmiseks.

Pikaajalise rahastamise vajadus on seotud investeeringutega ja sihtrühmade vajadused on suhteliselt sarnased:

- tootmismaa ja ehitise- või rajatise aluse maa ostmine;
- investeerimine masinatesse ja seadmetesse, sh tehnoloogia uuendamine tootlikkuse ja konkurentsivõime suurendamise eesmärgil;
- hoonete ja rajatiste ehitamine, laiendamine või renoveerimine;
- uute, terviklike töötlemisüksuste rajamine toiduainete ja joogitootmise ning kala, vähilaadsete ja limuste töötlemises ja säilitamises;
- keskkonnamõju vähendamise seotud vähetootlike investeeringute tegemine;

¹⁹ Käesoleva eelhindamise kontekstis mõjutab ilmastiku ebastabiilsus kõige enam taimekasvatusega tegelevaid ettevõtteid, aga ka kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusala. Kõrge turukontsentratsiooniga ettevõteteks võivad potentsiaalselt osutada töötleva tööstuse suurprojektid.

²⁰ European Commission, European Investment Bank. Methodological handbook for implementing an ex-ante assessment of agriculture financial instruments under the EAFRD. https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/209775_EAFRD_EXANTE_ASSESSMENT_HANDBOOK_0.pdf

²¹ Brown, R., Lee, N. (2017) The theory and practice of financial instruments for small and medium-sized enterprises. EC-OECD Seminar Series on Designing better economic development policies for regions and cities. https://www.oecd.org/cfe/regional-policy/Brown_When-to-use-financial-instruments.pdf

- investeerimine tootearendusega seotud tegevustesse²².

Tabel 2. Tüüpilised rahastamisvajadused põllumajanduses, toiduainete tootmises, kalapüügi- ja vesiviljeluse tegevusaladel ning muude maaettevõtjate puhul

Rahastamise liik ja rahastatav tegevus	Põllu- majandus- tootmine	Toiduainete ja joogi- tootmine	Kalapüük, vesiviljelus, kala töötlemine	Muud maaettevõtjad
<i>Lühiajaline rahastamine</i>				
Kevadised ja sügised põllutööd	x			
Tooraine ost ja varude hoidmine	x	x	x	
Toodangu müük	x	x	x	
Ootamatu toodangu või turuhinna vähenemine	x		x	
<i>Pikaajaline rahastamine</i>				
Maa ostmine	x	x	x	x
Investeeringud masinatesse ja seadmetesse, sh uudsesse tehnoloogiasse	x	x	x	x
Investeeringud hoonetesse ja rajatistesse	x	x	x	x
Suurprojektid – uued tehased		x	x	
Vähetootlikud investeeringud – keskkonnahoid	x	x	x	x
Investeeringud tootearendusse	x	x	x	x

Allikas: Autorite koostatud.

Ettevõtete rahastamisvajaduse rahuldamiseks sellistes majandussektorites ja selliste finantstoodete osas, mille puhul esinevad rahastamisel turutõrked, kasutatakse tagastatavat abi ehk rahastamisvahendit. Järgnevalt antakse ülevaade krediidiandjate hinnangust turuolukorrale. Ülevaade rahastamisvahendi rakendamisest EAFRD ja EMKF fondidest perioodil 2014–2020 on esitatud vastavalt alapeatükkides 2.3 ja 2.4.

2.2. Krediidiandjate hinnang turuolukorrale

Järgnevalt antakse läbiviidud intervjuude põhjal ülevaade krediidi andmise asjaoludest krediidiandjate seisukohast. Krediidiandjad ei pea otseselt arvestust selle üle, kui palju maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete (sh ühistute, sadamate) esitatud laenuotlustest lükatakse tagasi. Vastanute hinnangul ei erine maalises asutuspriirkonnas tegutsevate ettevõtete tagasi lükatavate taotluste osakaal oluliselt linnalises asutuspriirkonnas tegutsevate ettevõtete omast. Hinnanguliselt lükatakse neist laenuotlustest, mis jõuavad krediitkomiteesse tagasi sõltuvalt krediidiandjast kuni 15%. Põhjuseks on tavaliselt taotleja nõrk finantsolukord, ebapiisavad ja/või ebasobivad tagatised või varasemalt esinenud maksehäired.

Oluline probleem on äriplaani nõrkus. Finantseerijate jaoks on laenukohalik äriplaan selline, mille põhitegevuse netorahavoo arvel on võimalik katta nii laenu põhiosa- kui ka intressimakseid. Nõrkades äriplaanides on reeglina rahavoo projektsioonid sellised, milles laenu põhiosa ja intressi maksete tasumiseks vajalikku maksevõimekust ei ole. Kui tagatiste puudujääki saab üldiselt kompenseerida näiteks KredExi, MESi, Euroopa Investeeringufondi garantiidega, siis nõrk või ennustamatu rahavoog on ettevõtte põhitegevuse probleem ning sellist ettevõtet või projekti laenuga finantseerida

²² Investeeringud tootearendusse võivad tähendada ka pikema perioodi (mitme aasta) jooksul suuremaid materjali- ja/või tööjõukulusid, mistõttu need ei ole sageli seotud füüsilise investeeringuobjekti soetamisega.

ei ole vastutustundlik, sest risk ettevõtte maksejõuetuseks on liiga suur. Laenudega finantseerimine peab aitama suurendada sektori lisandväärtust, võimaldades tulevikus omakorda paremini laene teenindada. Kui aga laenuga finantseeritud kiire kasv käib ettevõtetele üle jõu, siis tekib maksejõuetuse risk, mis võib põhjustada pankadele laenukahjumeid. Valdav osa (ca 75%) põllumajandus- ja kalandusettevõtetest ning muudest maalises asustuspiirkonnas tegutsevatest ettevõtetest on väga väikese müügituluga, mistõttu neil on raskusi stabiilse rahavoo genereerimisega, konkurentsivõimelise töötasu maksmisega, tootmise arendamiseks tehtavate investeeringute rahastamisega. Krediidiandjate hinnangul ettevõtjad oskavad ja suudavad toodangut toota, aga stabiilsete müügivõimaluste leidmisega on tegeletud vähem ja mõnikord puuduvad kokkulepped toodangu müügiks.

Sageli ei ole maapiirkonnas finantseeritava projekti ehitusväärtus (algne investering) võrdne selle objekti turuväärtusega, mistõttu see ei kvalifitseeru sobivaks tagatiseks. Ebapiisava tagatise katmiseks saab kasutada MESi käendust, kuid KredExi käenduse puhul oodatakse riigi poolt rohkem tuge olemasolevate lahenduste parendamiseks, uute toetuste loomiseks vms. Fikseeritud KredExi käendus suleti 2017. aastal, kuna oli oht, et seda tõlgendatakse keelatud riigiabina. KredExi fikseeritud käenduse kadumine on oluliselt raskendanud projektide finantseerimist. Pankade vaatenurgast on see kõrgema riskitasemega projektide finantseerimist oluliselt keerulisemaks muutnud. Samuti on tõusnud käenduse kulu ettevõtetele (seda hoolimata proportsionaalse käenduse tasude alandamisest), kuna üldjuhul on krediidiandjad nüüd sunnitud kasutama proportsionaalse käenduse maksimummäära, et katta tagatise puudujääki. Varasemalt oli fikseeritud käenduse puhul pankadele aktsepteeritav madalam käenduse määr. KredExi ja MESi käendused võiksid võimaldada ka olemasolevate kohustuste refinantseerimist ja tagamist ka halveneva riskitaseme puhul, kuna see aitaks maapiirkondade ettevõtete kohustusi paremini restruktureerida ning seega suurendada ka nende jätkusuutlikkust.

Hinnanguliselt on põllumajandusettevõttele antava laenu maht keskmiselt 100 000 eurot. Üldjuhul vajavad põllumajandusettevõtted laenu, mille suurus on vastavuses nende tegevusmahuga. Ühe krediidiastutuse esindaja hinnangul antakse põllumajandussektorisse laenu sellises proportsioonis nagu on põllumajanduse kogutoodangu osatähtsus kõikide tegevusalade kogutoodangus, ehk sektorisse väljaantav laenumaht on pangasiseselt reguleeritud. Tavapärane laenulepingu tähtaeg on 5 aastat (tagasimaksegraafik on reeglina pikem).

Võrreldes teiste laenuaotlejatega ei käsitle krediidiastutused põllumajandus- või toidusektorit kuidagi erilisena. Põllumajandus- või toidusektori ettevõtetele ei kohaldata pangasiseselt erilisi tagatiste või intressimäärade tingimusi, mis erineksid muude tegevusharude ettevõtetele pakutavatest. Samas on siiski näiteks teraviljakasvatajatele vastu tulnud ja tehtud tavapärasest erinevaid laenu tagasimakse graafikuid nii, et laenu põhiosa tagastamine ajastatakse peamiselt saagi müügi ja/või toetuste (näiteks ühtne pindalatoetus, keskkonnasõbraliku majandamise toetus jmt) laekumise järgsele ajale. Samuti teadvustatakse täiendavaid riske, mis tulenevad ilmastikust ja toorpiima hindade volatiilsusest erinevatel aastatel. Nii seakasvatuses kui ka vesiviljeluses probleemiks haigused, mis võivad tootmise seisata.

Eesti põllumajandussektoris tegutsevates ettevõtetes, mis on sobiva riskiprofiiliga, saavad pankade hinnangul laenu. On võimalik, et kui laenuitingimused oleksid laenuvõtjale veelgi soodsamad

(madalam omafinantseering, pikem tagasimaksegraafik), siis oleks laenu taotlejaid ja nõudlust veelgi rohkem. Üldiselt oldi seisukohal, et rahuldamata laenuõudlus suur probleem Eestis ei ole.

Ühistute finantseerimisel on olenemata valdkonnast sagedaseks probleemiks ühistu liikmete omavahelised suhted. Ühistu toimimise eeldus on, et ühistu oleks ühtne, kõik liikmed panustaksid, omades selleks valmisolekut ning et tegevus oleks reguleeritud. Kui ühistu tegevus on läbi mõeldud, siis on ühistu aktsepteeritav partner ka pangale.

Maapiirkonnas tegutsevate muude tegevusalade ettevõtete laenuaotlustest lükatakse tagasi kõige enam alustavate ettevõtete taotlusi. Alustavate ettevõtete äriplaan on tihtipeale toores ja sageli võib vajada plaani realiseerimisel esialgu suuremat omaniku panust ning kogemust. Krediidiasutuste esindajate hinnangul ettevõtjad hindavad ettevõtte algusfaasis tulusid suuremaks ja kulusid väiksemaks. Tegevuse käivitumisel selgub aga, et ilmneb kulusid, millega ei ole arvestatud.

Krediidiasutuste esindajate arvates peaks laenuga finantseeritav ettevõtte olema jätkusuutlikult konkurentsivõimeline, mille üheks komponendiks võib ka olla asukoht. Sageli ei ole maapiirkonnas finantseeritava projekti ehitusväärtus võrdne selle objekti turuväärtusega. Maapiirkondades ei pruugi objekti/projekti järelturuväärtus olla kooskõlas algse investeringuga. Siinkohal tõdeti, et kõik pangad teevad koostööd MESiga, kelle toel on saanud lahendada tagatisega seotud puudujääki fikseeritud käenduse või laenu näol.

Eeltoodud probleemidest on krediidiasutuste jaoks siiski kõige olulisemaks takistuseks laenude taotlejate nõrk äriplaan, kuna selle elluviimine lõpeb enamasti kehvasti. Äriplaanis peab olema arvestatud antud piirkonna võimaluste ja sisendite olemasoluga (nt kvalifitseeritud töötajad, infrastruktuur jmt). Edukale laenuaotlusele on aluseks eelkõige jätkusuutlik äriplaan ja omanike panus.

Maapiirkonna ettevõtete probleemid ei ole ebaproportsionaalselt sügavad laenusaaajate üldisel foonil. Krediidiasutused pigem ootavad suuremat laenude taotlemise aktiivsust maapiirkondadest ja jätkusuutlikke äriplaanid. Krediidiasutuste esindajate arvates võiks riigi poolt pakkuda ettevõtetele ka senisest enam oskusteavet äriprojektide läbi mõtlemiseks ja analüüsimiseks. Riiklike toetusmeetmete info kättesaadavus ja killustatud info raskendab kõigil turuosalistel (nii ettevõtetele kui ka krediidiandjatel) arusaamist, millised toetused on olemas ja millistel tingimustel taotletavad. Vajalik oleks ühtne nõ riiklike toetusmeetmete infovärv.

Laenamise aktiivsus ja laenude kättesaadavus on seotud finantstsükliga. Finantstsükli languse ajal esineb tasakaalustamatust, mistõttu tõusu ajal toimunud kiire laenukasvu tõttu suurenenud süsteemse riski maandamiseks kogutud kapitalipuhvri kasutamise vajadus suureneb. Laenumahu kasv võib stabiilsust ohustada juhul, kui see on majanduskasvust kiirem ehk kui võlakoormus suureneb. Seega, pangalaenude kättesaadavus võib teatud regulaarsusega muutuda, tulenedes makromajanduslikest teguritest.

2.3. Rahastamisvahendi rakendamine EAFRDst läbi MAK 2014–2020 meetmete

Eestis on rahastamisvahendit rakendatud kalandussektoris kahel programiperioodil (EKF 2007–2013 ja EMKF 2014–2020) ning põllumajandussektoris, toiduainete ja joogitootmises ning muu maaettevõtluse tegevusaladel alles viimasel programiperioodil MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.2 ja 6.4 kaudu. EMKF ja EAFRD rahastamisvahendi rakendamiseks on MES ning makseasutus PRIA. Varasemalt on Eestis EL rahastamisvahendeid rakendatud ka Euroopa Regionaalarengu Fondi raames KredExi vahendusel. MES pakub ettevõtjatele omakapitalist ka tagatise. Tagatis on riigi ja MESi rahast loodud finantstoode, mis ei kuulu EMKF ega ka EAFRD rahastamisvahendi toodete hulka.

Rahastamisvahendid toimivad isetasuvuse põhimõttel. Rahastamisvahendist finantseeritakse selliseid ettevõtjaid või investeeringuid, mis on rahaliselt elujõulised ja jätkusuutlikud, kuid turutõrke esinemise tõttu ei ole investeeringule leitud laenurult vajalikku toodet.

Perioodil 2014–2020 pakutakse alustavatele ja tegutsevatele põllumajandustootjatele, tootjarühmadele, toiduainete ja joogitootjatele ning muudele maaettevõtjatele MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.2 ja 6.4 kaudu rahastamisvõimalustena mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu ning pikaajalist investeerimislaenu. Rahastamisvahendi finantstoodete tingimused on esitatud tabelis 3. Nimetatud rahastamisvahendi finantstoodetega rahastatakse investeeringuid materiaalsesse ja immateriaalsesse varasse, mis vastavad MAK 2014–2020 meetmete 4.1, 4.2 ja 6.4 eesmärkidele.

Tabel 3. MAK 2014–2020 rahastamisvahendi finantstoodete tingimused

	Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen	Pikaajaline investeerimislaen
Sihtrühm	Mikro- ja väikeettevõtted	Mikro-, väike ja keskmise suurusega ettevõtted
Sihtotstarve	Investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse varasse, põllumajandustootja ettevõtte laienemise korral võib kuni 30% laenust kasutada käibevahendite soetamiseks	
Laenu suurus ühele taotlejale	5000–100 000 € (otselaen või kaaslaenamine)	250 000–400 000 € (kaaslaenamine, kus panga osalus peab olema vähemalt 50% investeerimisobjektiga seotud kogu laenuvajadusest)
Maksimaalne laenuperioodi pikkus	5 aastat (+ kuni 3 aastat maksepuhkust)	15 aastat (+ kuni 5 aastat maksepuhkust)
Tagatis	Vähemalt 50% laenusummast	Vähemalt 80% laenusummast, tootjarühmal vähemalt 30% laenusummast
Intressimäär	Turutingimustel* või turutingimustest madalam intressimäär: <ul style="list-style-type: none"> • alustava, mikro-, puudega ja naisettevõtjate puhul peab intressimäär olema vähemalt 4% + Euroopa Keskpanga (EKP) määr • noortaluniku ja tootjarühma puhul peab intressimäär olema vähemalt 2%+EKP määr • muude ettevõtjate puhul peab intressimäär olema vähemalt 6%+EKP määr 	Turutingimustel või turutingimustest madalam intressimäär: <ul style="list-style-type: none"> • alustava, mikro-, puudega ja naisettevõtjate puhul peab intressimäär olema vähemalt 2%+EKP määr • noortaluniku ja tootjarühma puhul peab intressimäär olema vähemalt 1%+EKP määr

*Intressimäär on võrdne või suurem Euroopa Komisjoni viite- ja diskontomäärade kindlaksmääramise meetodiga vastavalt ettevõtja krediidi- või finantseerimisasutuse antud krediidireitingule ja pakutavale tagatisele määratud intressist ning kooslaenamisel krediidi- või finantseerimisasutusega on finantstootest antava laenu intressimäär vähemalt võrdne krediidi- või finantseerimisasutuse laenuotsuse tingimustes toodud intressimääraga.

Allikas: www.mes.ee, www.agri.ee

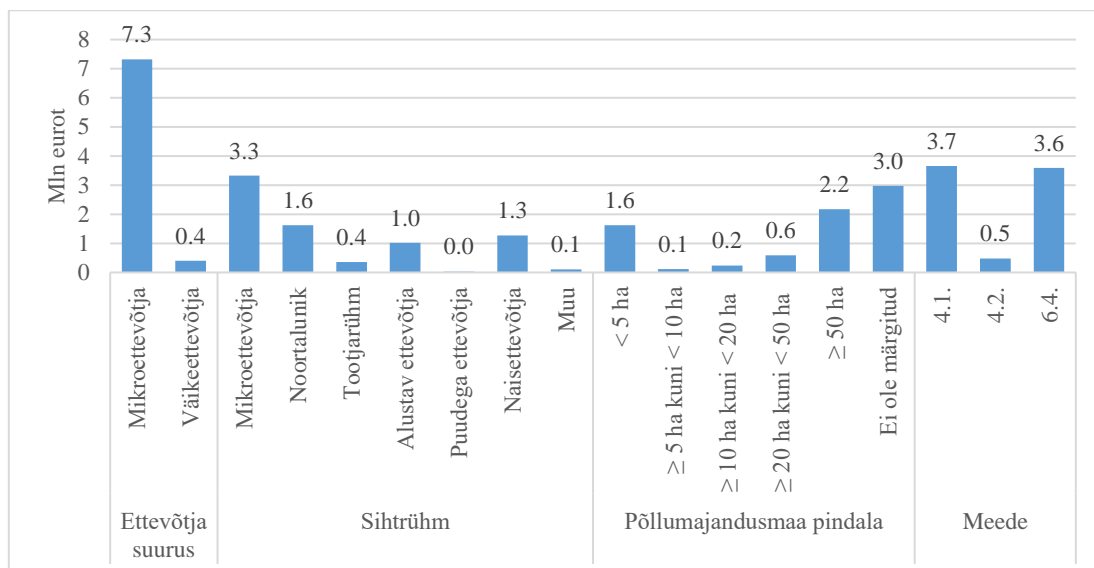
Perioodil 2014–2020 on MAK 2014–2020 rahastamisvahendi eelarve 39,5 mln eurot, mis moodustab 4% arengukava eelarvest (tabel 4). Seisuga 19.11.2019 oli välja makstud 79% rahastamisvahendi eelarvest, mille alusel võib öelda, et see on hästi rakendunud.

Tabel 4. MAK 2014–2020 rahastamisvahendi finantstoodete rakendumine

MAK 2014–2020 meede	Rahastamis- vahendi sihtfondi maht, eurot	Finantstooode	Toetatud taotluste arv	Välja- makstud summa, eurot	Välja- makse osakaal eelarvest
Meetme 4 „Investeeringud materiaalsesse varasse“ tegevuse liik 4.1 „Investeeringud põllumajandusettevõtte tulemuslikkuse parandamiseks“	21 121 690	Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen	56	3 655 242	80,0%
		Pikaajaline investeerimislaen	24	13 250 943	
Meetme 4 „Investeeringud materiaalsesse varasse“ tegevuse liik 4.2 „Investeeringud põllumajandustoodete töötlemiseks ja turustamiseks“	9 724 140	Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen	9	474 974	83,3%
		Pikaajaline investeerimislaen	9	7 633 900	
Meetme 6 „Põllumajandusettevõtete ja ettevõtluse areng“ tegevuse liik 6.4 „Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas“	8 614 170	Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen	51	3 588 960	70,5%
		Pikaajaline investeerimislaen	6	2 485 000	
Kokku	39 460 000		155	31 089 018	78,8%

Allikas: MES (seisuga 19.11.2019).

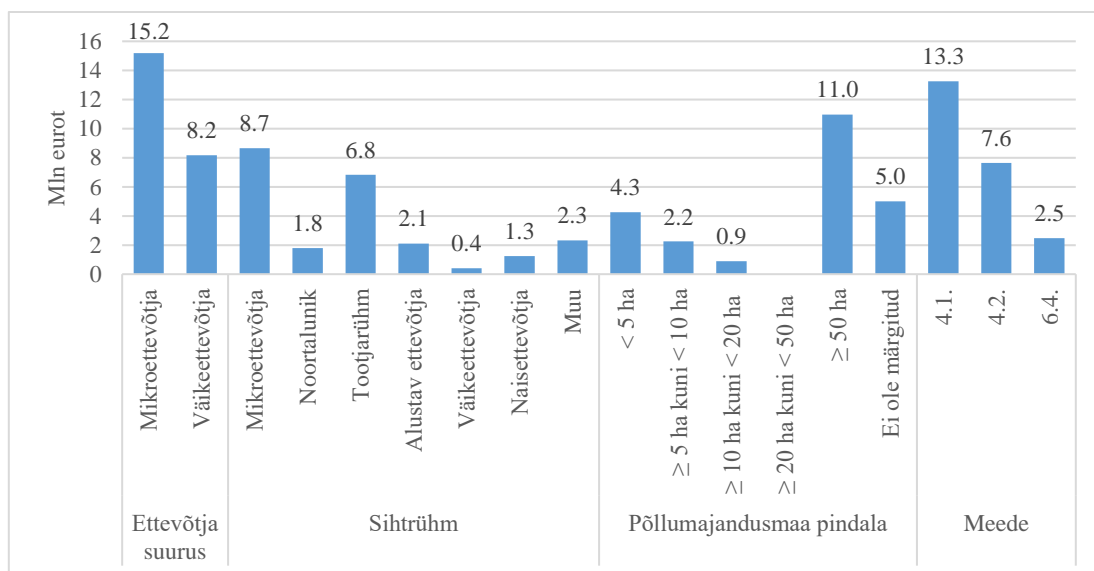
Järgnevalt on esitatud ülevaade MAK 2014–2020 rahastamisvahendi laenude väljamaksetest finantstoodete ja sihtrühmade lõikes perioodil 2016–2019. Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu väljamakseid tehti 116-le laenulepingule, millest seitsmel oli ka panga kaaslaen. 95% väljamakstud laenusummast tehti mikro- ning 5% väikeettevõtjatele (joonis 1). Sihtrühma järgi jagunes laenusumma järgmiselt: noortalunikud 21%, naisettevõtjad 16% ja alustavad ettevõtjad 13%. Tootjarühmade ning puuetega ettevõtjate osakaal oli selle laenu puhul väike. Suurem osa laenusummast (43%) maksti välja mikroettevõtjatele, kes ei kuulunud eelnimetatud sihtrühmadesse. Meetmete 4.1 ja 6.4 investeeringute tarbeks tehti väljamakseid peaaegu võrdselt, vastavalt 47% ja 46%. Meetme 4.2 investeeringute tarbeks tehtud väljamaksed moodustasid 6% laenusummast.

Joonis 1. Väljamakstud mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu jagunemine ettevõtjate vahel

Allikas: Autorite koostatud MESist 19.11.2019 saadud andmete alusel.

Pikaajalise investeerimislauenu väljamakseid tehti 39-le laenulepingule, millest panga kaaslaenu ei olnud ainult ühel juhul. 65% pikaajalise investeerimislauenu väljamaksetest tehti mikroettevõtjatele (joonis 2). Tootjarühmad said 29%, alustavad ettevõtjad 9%, noortalunikud 8% ning naisettevõtjad 5% pikaajalise investeerimislauenu väljamaksete summast. Sarnaselt mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu väljamaksetele maksti suurem osa pikaajalisest investeerimislauenust mikroettevõtjatele, kes ei kuulunud ülaltoodud sihtrühmadesse. 57% laenusummast väljastati MAK 2014–2020 meetmega 4.1 seotud investeeringute rahastamiseks, 33% meetme 4.2 ning 11% meetme 6.4 investeeringuteks.

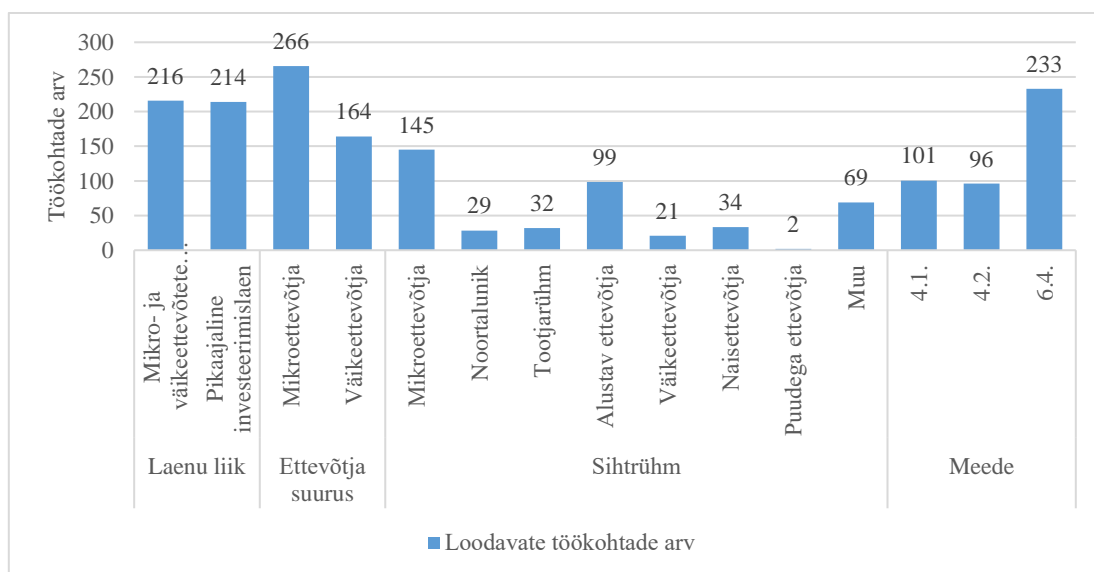

Joonis 2. Väljamakstud pikaajalise investeerimislauenu jagunemine ettevõtjate vahel

Allikas: Autorite koostatud MESist 19.11.2019 saadud andmete alusel.

Mikro- ja väikeettevõtjate kasvulaenu ning pikaajalise investeerimislauenu abil tehtud investeeringute tulemusena plaaniti luua 430 töökohta (joonis 3). Mõlema laenu abil tehtud investeeringutega kavatseti luua võrdselt uusi töökohti (vastavalt 216 ja 214). Meetme 4.1 ja 4.2 projektide puhul

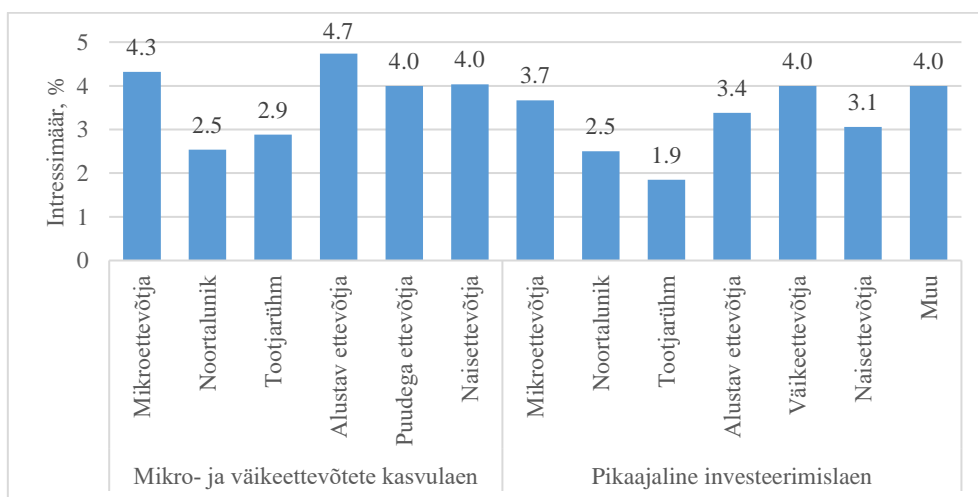
kavatseti luua vastavalt 101 ja 96 töökohta, enim plaaniti luua uusi töökohti (233) meetme 6.4 raames tehtavate investeeringu tulemusena.

Joonis 3. Perioodil 2016–2019 väljastatud EAFRD rahastamisvahendi laenude abil loodavate töökohtade arv

Allikas: Autorite koostatud MESist 19.11.2019 saadud andmete alusel.

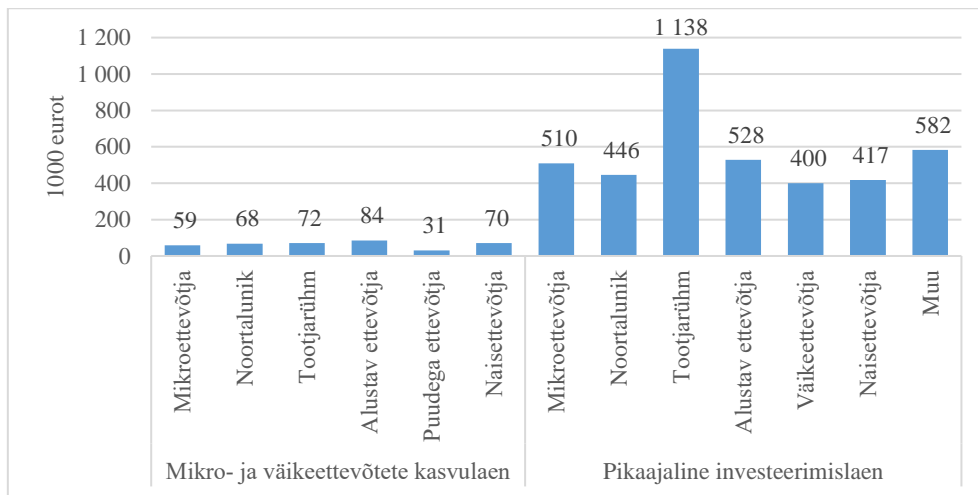
Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu intressimäär oli kõrgeim alustavatel ettevõtjatel (4,7%) (joonis 4). Noortalunikele ja tootjarühmadele antud laenudel olid madalaimad intressimäärad. Ka pikaajaliste laenude intressimäärad olid noortalunikele ja tootjarühmadele puhul teistest sihtrühmadest madalamad. Muude maaettevõtete organisatsioonide esindajate hinnangul on EAFRD rahastamisvahendi laenude tingimused ettevõtjale võrreldes krediitdiasutusest väljastatavatele laenudele mõistlikud, kuid mikroettevõtjate jaoks siiski kõrge intressimääraga.

Joonis 4. Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu ning pikaajalise investeerimislaenu keskmine intressimäär sihtrühmade lõikes

Allikas: Autorite koostatud MESist 19.11.2019 saadud andmete alusel.

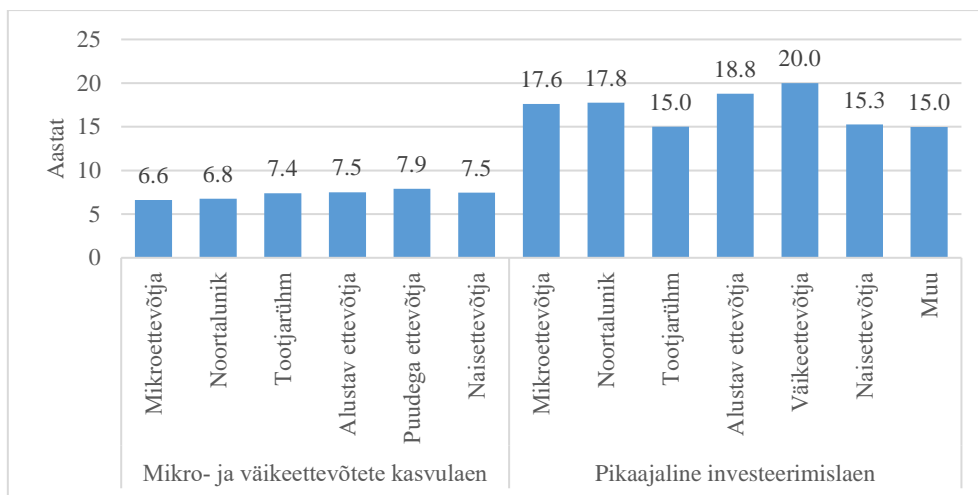
Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu summa erinevate sihtrühmade lõikes ei erine väga palju (joonis 5). Pikaajalise investeerimislaenu summa on tootjarühmadel märkimisväärselt suurem kui teistel sihtrühmadel. Pikaajalist investeerimislaenu on võtnud kuus tootjarühma, millest kaks laenu on üle 2 mln euro, sellest tulenevalt on keskmine laenusumma suhteliselt suur.

Joonis 5. Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen ning pikaajalise investeerimislauenu keskmine laenusumma sihtrühmade lõikes

Allikas: Autorite koostatud MESist 19.11.2019 saadud andmete alusel.

Joonise 6 põhjal selgub, et mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu keskmine pikkus erinevatel sihtrühmel on üsna sarnane (keskmiselt 6,6-7,9 aastat). Pikaajalise investeerimislauenu keskmine pikkus erinevatel sihtrühmel on vahemikus 15–20 aastat.

Joonis 6. Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen ning pikaajalise investeerimislauenu keskmine laenuperioodi pikkus sihtrühmade lõikes

Allikas: Autorite arvatud MESist 19.11.2019 saadud andmete alusel.

2.4. Rahastamisvahendi rakendamine EMKF 2014–2020 raames

Kalandussektoris on rahastamisvahendit rakendatud juba perioodist 2007–2013, mil vesiviljelusettevõtetele pakuti investeerimislauenu pankadega kaaslaenamise teel ja käibekapitali laenu. EMKF 2014–2020 rakenduskavast pakutakse kalatöötlemisega alustavatele ja tegelevatele ettevõtetele rahastamisvõimalustena kasvu- ja investeerimislauenu ning vesiviljelusettevõtetele investeerimislauenu (tabel 5).

Tabel 5. EMKF 2014–2020 rakenduskava rahastamisvahendi finantstooted ja nende tingimused

	Kalatöötlemisega alustavate või tegelevate mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen	Kalatöötlemisega alustavate või tegelevate ettevõtete pikaajaline investeerimislaen	Vesiviljelustoodete tootmisega alustavate või tegelevate ettevõtete investeerimislaen
Laenu otstarve	Investeering põhivarasse	Investeering põhivarasse	Investeeringud, mis on seotud tootmisega, vesiviljelustoodangu ja kasvatatavate liikide mitmekesistamisega, tootmisüksuse rekonstrueerimisega; loomatervise ja loomade heaolu tagamisega ning vesiviljelustoodete kvaliteedi või lisandväärtuse tõstmisega
Laenu suuruse ühele taotlejale	10 000–100 000 eurot (otselaen või kaaslaenamine)	100 000–500 000 eurot, tootjaorganisatsiooni puhul iga liikme kohta 100 000–500 000 eurot (kaaslaenamine, kus panga osalus peab olema vähemalt 30% investeerimisobjektiga seotud kogu laenuvajadusest)	10 000–400 000 eurot (otselaen või kaaslaenamine)
Maksimaalne laenuperioodi pikkus	5 aastat (sh kuni 2 aastat maksepuhkust)	15 aastat (sh kuni 5 aastat maksepuhkust)	15 aastat (sh kuni 5 aastat maksepuhkust)
Tagatis	Vähemalt 50% laenu summast	Vähemalt 80% laenu summast	Vähemalt 50% laenu summast
Intressimäär	Turutingimustel* või abina. Intressimäär võib vähendada: <ul style="list-style-type: none"> • kui tagatis on vähemalt 50%, siis intressimäär peab olema vähemalt 6%+EKP määr; • kui tagatis vähemalt 60%, siis intressimäär peab olema vähemalt 4%+EKP määr; • kui tagatis vähemalt 80%, siis intressimäär peab olema vähemalt 2%+EKP määr. 	Turutingimustel või abina. Intressimäär võib vähendada, kuid see peab olema vähemalt võrdne krediidi- või finantseerimisasutuse poolt sama investeringuobjektiga seotud ettevõtjale antavale laenule kohaldatava intressimääraga.	Turutingimustel või abina. Intressimäär võib vähendada: <ul style="list-style-type: none"> • kui tagatis on vähemalt 50%, siis intressimäär peab olema vähemalt 6%+EKP määr; • kui tagatis vähemalt 60%, siis intressimäär peab olema vähemalt 4%+EKP määr; • kui tagatis vähemalt 80%, siis intressimäär peab olema vähemalt 2%+EKP määr.

*Kaaslaenamisel on rahastamisvahendist antava laenu intressimäär vähemalt võrdne krediidi- või finantseerimisasutuse laenuotsuse tingimustes toodud intressimääraga ning otselaenu puhul on intressimäär võrdne või suurem Euroopa Komisjoni teatise viite- ja diskontomäärade kindlaksmääramise meetodi läbivaatamise kohta nr 2008/C 14/02 vastavalt ettevõtja krediidi- või finantseerimisasutuse antud krediidireitingule ja pakutavale tagatisele määratud intressist.

Allikas: www.mes.ee, www.agri.ee.

EMKF 2014–2020 rakenduskava rahastamisvahendi eelarve on 11,2 mln eurot (tabel 6), mis moodustab 8,6% rakenduskava eelarvest. Seisuga 31.12.2019 oli fondi rahastamisvahendi eelarvest kasutatud 40%. Kalatöötlemisega alustavatele või tegelevatele ettevõtetele suunatud pikaajalise investeerimislaenu eelarvest oli kasutatud 81%, kuid kalatöötlemisega alustavatele või tegelevatele mikro- ja väikeettevõtetele suunatud kasvulaenu eelarvest oli kasutatud vaid 18%.

Vesiviljelusettevõtetele on võimalus kasutada rahastamisvahendeid juba teist järjestikust perioodi. EKF 2007–2013 perioodil kasutati ära kogu rahastamisvahendiks eraldatud 4,9 mln eurot, kuid perioodil 2014–2019 oli rahastamisvahendi kasutamine tagasihoidlik, moodustades vaid 16% vesiviljelusettevõtetele suunatud investeerimislaenu eelarvest. Üks põhjus võib olla selles, et perioodil 2007–2013 sisenes sektorisse hulgaliselt uusi ettevõtjad ning koos juba tegutsevate ettevõtjatega kasutati vesiviljelusega alustamise või selle arendamise EKF 2007–2013 rakenduskava investeeringutoetusi ja rahastamisvõimalusi maksimaalselt, millega võtsid ettevõtjad endale

pikaajalised rahalised kohustused. Seda kinnitab ka perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamise uuring²³. Nimelt kasutasid vesiviljelusettevõtted perioodil 2010–2014 täiendavaid rahalisi vahendeid (laenu, liisingud jne) rohkem (2/3 küsitletutest) kui teiste sektorite (põllumajandus, toiduainete töötlemine jne) ettevõtted. Vesiviljelusettevõtted olid sel perioodil ka aktiivsed krediidiastutuste laenude kasutajad (50% küsitletutest). Need pikaajalised kohustused ei ole aga võimaldanud perioodil 2014–2020 vesiviljelusettevõtetel täiendavaid investeeringuplaane realiseerida. Vesiviljelusettevõtete rahastamisvahendi tagasihoidliku kasutuse teine põhjus võib peituda nende suhteliselt nõrkades majandusnäitajates.

Tabel 6. EMKF 2014–2020 rakenduskava rahastamisvahendi finantstoodete rakendumine

Finantstoo	Rahastamis- vahendi sihtfondi maht, eurot	Lepin- gute arv	Keskmine intressi- määr	Keskmine laenu pikkus, aastat	Välja- makstud summa, eurot	Välja- makse osakaal eelarvest
Kalatöötlemisega alustavate või tegelevate mikro- ja väikeettevõtete kasvulaen	3 200 000	9	4,0%	5	582 855	18,2%
Kalatöötlemisega alustavate või tegelevate ettevõtete pikaajaline investeerimislaen	4 000 000	7	4,1%	15	3 236 714	80,9%
Vesiviljelustoodete tootmisega alustavate või tegelevate ettevõtete investeerimislaen	4 000 000	6	3,0%	11	653 286	16,3%
Kokku	11 200 000	22			4 472 855	39,9%

Allikas: MES (seisuga 31.12.2019).

EMKF 2014–2020 rakenduskava raames sõlmiti seisuga 31.12.2019 üheksa kalatöötleva kasvulaenu lepingut. Kahest laenulepingust loobuti (tehti laenu tagasimakse). Laenu kasutusele võtnutest neli ettevõtjat olid mikroettevõtjad ja kolm keskmise suurusega ettevõtjat. Nende ettevõtjate laenude suurus oli vahemikus 17 855–100 000 eurot (keskmine laenusumma 61 836 eurot). Keskmine laenu intressimäär oli 4% aastas ning keskmine laenu periood 5 aastat.

Kalatöötleva investeerimislaenu sai seitse ettevõtjat, kellest kõigil oli ka panga kaaslaen. Laenu saajatest üks ettevõtja oli keskmise suurusega, üks oli mikroettevõtja ning ülejäänud olid väikeettevõtjad. Suurim laenusumma oli 1,5 mln eurot ning ülejäänud laenusummad olid 0,5 mln eurot või alla selle. Keskmine laenu intressimäär oli 4,1% aastas ning keskmine laenu periood 15 aastat.

Vesiviljelusega tegeleva ettevõtte investeerimislaen määrati kuuele ettevõtjale, kuid üks väikeettevõtja loobus laenust (ei võtnud laenu kasutusele). Ülejäänud laenusaaajateks olid mikroettevõtjad, kelle keskmine laenusumma oli 130 657 eurot, intressimäär 2% aastas ja keskmine laenuperiood 11 aastat.

Käesoleva uuringu raames intervjueritud organisatsioonide esindajate ja ettevõtjate seas oli nii neid, kes andsid perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi rakendumisele hea kui ka neid, kes andsid halva hinnangu. Selgitusi ja põhjendusi, miks nad sellise hinnangu andsid, oli mitmeid. Järgnevalt on hinnangud ja selgitused toodud kalandussektori tegevusalade lõikes.

²³ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne.

<https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/rahastusvahend-2014-2020-aruanne.pdf>

Intervjuudest selgus, et kalatööstuste jaoks oli rahastamisvahend hästi kättesaadav. Kalatöötledjad olid rahul rahastamisvahendi tingimustega – intressimääraga, maksepuhkuse võimaldamisega vms. Seda näitab ka nende poolne rahastamisvahendi aktiivne kasutusmäär. Seevastu vesiviljelusettevõtete hinnang rahastamisvahendi rakendumisele ja selle kättesaadavusele ei olnud nii hea ja üksmeelne. Vesiviljelusettevõtete hulgas oli neid, kes hindasid rahastamisvahendi kättesaadavust heaks ja rahastamisvahendit tõhusaks turutõrget leevendavaks instrumendiks, kuid suurem hulk vesiviljelusettevõtetest arvas vastupidist, tuues probleemina välja, et rahastamisvahendi tingimused ei ole abivajajatele piisavalt hästi sihitud. Nimelt olid suurema osa vesiviljelusettevõtete jaoks rahastamisvahendi laenutoodete intressimäärad kõrged. Ka kalapüüdjad märkisid, et rahastamisvahendi tingimused ei ole abivajajatele piisavalt hästi sihitud. Nimelt on kalapüüdjad rahastamisvahendi sihtrühmast välja jäetud.

Tervikuna jäi organisatsioonide esindajate ja ettevõtjate intervjuudest domineerima arvamus, et kogu kalandussektorile on rahastamisvahendi finantstooted kallid. Kalliks teeb need laenude kõrge intressimäär (samaväärne või kõrgem kommertsbankade poolt pakutavast), tagatise intressimäär (sõltuvalt projekti riskitasemest ja ettevõtjast jääb see vahemikku 0,4% kuni 7,5%) ja asjaolu, et sageli tagatiste väärtus ületab laenusumma. Rahastamisvahendi finantstootete kõrge hind on üks põhjustest, miks osad ettevõtjad on loobunud rahastamisvahendi laenust. Kogu kalandussektori ettevõtjad on võimalusel eelistanud laenu võtta pangast, kuna rahastamisvahendi laen ja ka pangast võetud laen koos MESi tagatisega on pangalaenust kõrgema intressimääraga (laenu intressile lisandub tagatise intress). Sama probleemi, et MESi ja ka KredExi tagatised on väga kallid, märgiti ka perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamise uuringus²⁴.

Lisaks märkisid kalandussektori organisatsioonide esindajad ja ettevõtjad, et rahastamisvahendi laenu taotlusel tuleb laenu taotlejal esitada rohkem andmeid võrreldes kommertsbankade laenu taotlusel olevate nõuetega, laenu taotlemine on bürokraatlik (mitmekordne kontroll vms) ja suurt ajakulu nõudev (laenu taotlemine võib võtta viis kuud). Kalandussektori organisatsioonide esindajate hinnangul minnakse rahastamisvahendist laenu taotleja osas isiklikuks, mis finantseeritava projekti suhtes ei oma mingit tähendust ning krediidiandjate tavapraktikasse ei kuulu. Kalandussektori organisatsioonide esindajate ja ettevõtjate hinnangul peaks laenu taotlemisel peamine olema ettevõtja majandusaasta aruanded, äriplaan koos analüüsiga ning muud aruanded, mis aitavad avada finantseeritava projekti sisu.

Eespool nimetatud probleemide tõttu tuleb perioodil 2021–2027 sihtrühmale tulemuslikumalt selgitada, miks on rahastamisvahendi finantstootete intressimäärad üldjuhul krediidiastutuste poolt pakutavate laenude omast kõrgemad ning millistele sihtrühmadele ja miks on loodud soodsamad tingimused. Samuti tuleks üle vaadata rahastamisvahendi rakendamise protseduurid, et finantstootete taotlemisega seotud asjaajamise keerukus ja ajakulu ei heidutaks ettevõtteid.

Järgnevalt käsitletakse ettevõtete rahastamist, rahastamise probleeme ja turutõrkeid, tulevast investeringute vajadust ja rahastamisvahendi potentsiaalset nõudlust rahastamisvahendi sihtrühmade kaupa.

²⁴ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

3. Ettevõtete tegevuse rahastamine, turutõrked, investeringute vajadus ja rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus

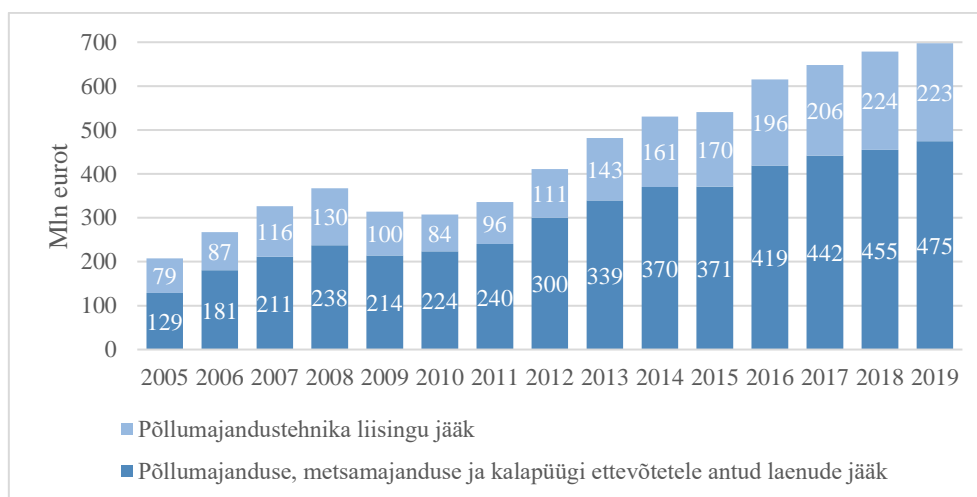
3.1. Põllumajandustootmisega tegelevad ettevõtted ja ühistud

Peamised tulemused ja järeldused

- Põllumajandussektori laenude ja liisingute jääk suurenes 2019. aastaks võrreldes 2005. aastaga enam kui kolm korda. Perioodi lõpuks laenude ja liisingu jäägi kasvutempo aeglustus.
- Uute laenude käive ja liisingu uusmüük vähenesid 2019. aastal, andes märku põllumajandussektori keerulisest majandusolukorrast.
- Põllumajandussektori aastane toetuste maht, laenude ja liisingute tagastamine ning laenude käive ja liisingu uusmüük on omavahel suhteliselt tugevas seoses. Toetuste mahu muutumine tulevikus võib mõjutada ka sektorile antavate laenude ja liisingute mahtu.
- Kui toetused tulevikus vähenevad, siis selleks, et sektor suudaks senises mahus ettevõtteväliselt rahastust kaasata, peab paranema sektori tootlikkus, kasumlikkus ja ligipääs pikaajalistele laenudele.
- Aastatel 2014–2019 kasutas kolmveerand sektori ettevõtetest täiendavat rahastust, eelkõige laenu krediitiasutustelt ja liisingut. Tagasi on lükatud vähem kui 10% laenu- ja liisingutaotlustest.
- Peamised probleemid krediitiasutustest laenude taotlemisel on tagatise ebapiisavus, liiga lühike laenu tagasimakse periood, ebarealistlikud äriplaanid, vähene teadlikkus rahastamise võimalustest.
- Krediititaotlejate hinnangul käsitlevad krediitiasutused põllumajandussektorit kõrge riskiga sektorina ning kehtestavad krediidi saamiseks rangemaid norme.
- Välise omakapitali kaasamisega on kokku puutunud väike osa ettevõtetest, investorite kaasamises nähakse eelkõige riski kaotada kontrolli oma ettevõtte üle.
- Tulevikus vajatakse investeringuid eelkõige põllumajandusmaasse, masinatesse ja seadmetesse ning tootearendusse. Oluliseks peetakse keskkonnohioiga seotud investeringuid.
- Perioodil 2021–2027 prognoositud põhivaradesse tehtavate investeringute kogumaht on 1,8–2,2 mld eurot.
- Perioodil 2021–2027 on rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus 118 mln eurot, selle rahuldamiseks vajalik fondi maht 2027. aastaks on 76 mln eurot. Kui sektoris suureneb investeerimisaktiivsus või teadlikkus rahastamisvahendi finantstoodetest, siis osutub nõudlus rahastamisvahendi toodete järele märgitust suuremaks.
- Vajalik on põllumajandussektori eri tegevusharude majandustulemuste regulaarne avaldamine. See võimaldaks krediitandjatel äriplaanide hindamisel senisest enam arvestada valdkondade eripäradega.
- Oluline on, et riik panustaks läbi teadmussiirde meetmete sektori ettevõtjate finantskirjaoskuse ja riskijuhtimise alaste teadmiste parendamise.
- Kuigi vastav info on avalik ja leitav, peaks MESi rahastamisvahendite kaasamise võimaluste kohta käiv kommunikatsioon olema tõhusam.

3.1.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine

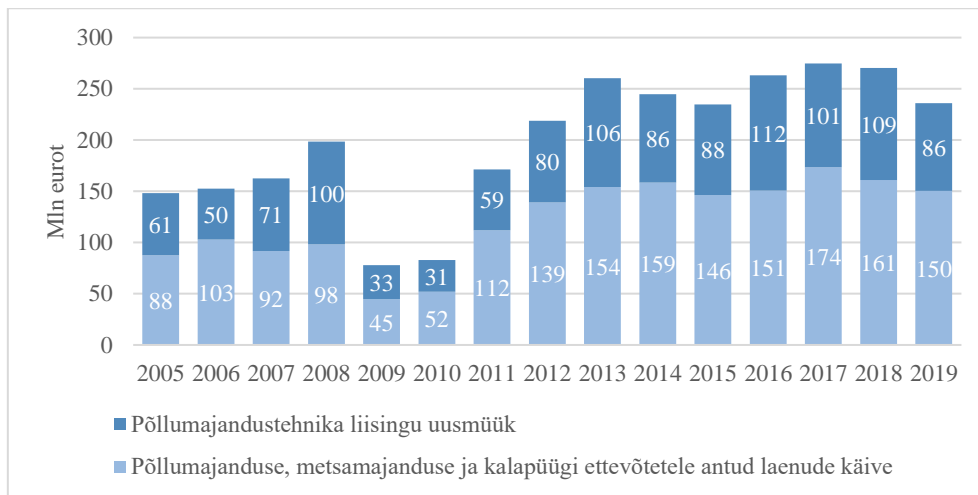
Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi tegevatele ettevõtete²⁵ laenude ja põllumajandustehnika liisingu jääk suurenes aastatel 2005–2019 enam kui kolm korda (joonis 7). Põllumajanduse majandusharu toodangu väärtus suurenes samal ajal 1,9 korda. Laenude ja liisingu jäägi (joonis 7), laenude käibe ja liisingu uusmüügi (joonis 8) muutumine langeb osaliselt kokku majandustsüklite ja põllumajandussektori turukonjunktuuri muutumisega. Laenude ja liisingu jääk, aga ka laenude käibe ja liisingu uusmüük vähenesid majanduskriisi järgselt aastatel 2009–2011. Pärast seda põllumajandussektorile laenamine taastus ning püsis aastatel 2013–2018 vahemikus 235–275 mln eurot aastas. Pärast 2016. aastat põllumajandussektori laenude ja liisingu jäägi kasv aeglustus. 2019. aastal vähenes põllumajandussektorile antud laenude käibe ja põllumajandustehnika uusmüük 236 mln euronit (võrreldes 2018. aastaga -13%), viidates põllumajandussektori keerulisele majanduslikule olukorrale. Viimati oli aastane laenude käibe ja liisingu uusmüük nii madal 2015. aastal kui oli kriis piimasektoris ja seakasvatustes. Sektori poolt aastas tagastatavate laenude ja liisingute maht langeb kokku laenude ja liisingute jäägi ning toetuste suurenemisega (joonis 9). Laene ja liisinguid tagastati rohkem 2015. aastal, kui oli väga hea teraviljasaak ning 2017. aastal, kui piima kokkuostuhind oli viimaste aastate kõrgeim.

Joonis 7. Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi ettevõtetele antud laenude ning põllumajandustehnika liisingu jääk, 2005–2019

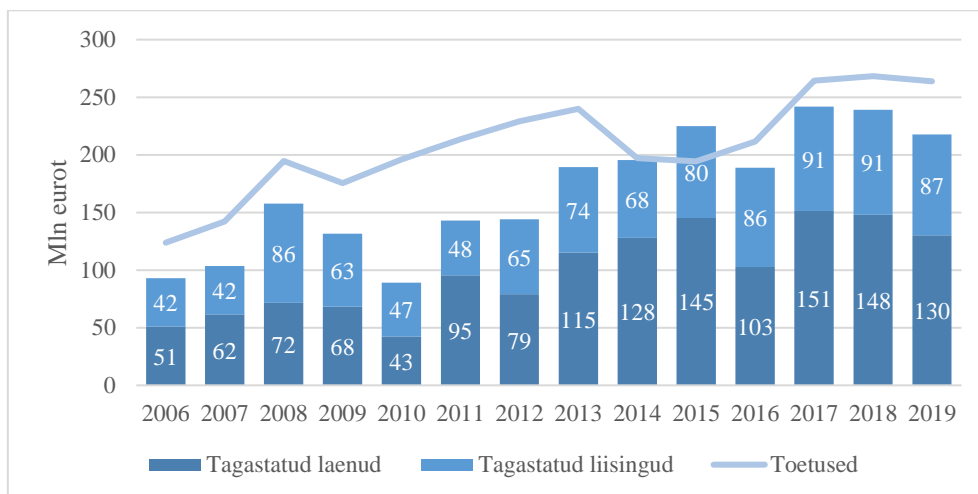
Allikas: Eesti Pank.

²⁵ Eesti Panga statistika käsitleb põllumajandust, metsamajandust ja kalapüüki ühe tegevusalana, Statistikaameti statistika enamasti eristab põllumajandust (taime- ja loomakasvatust) teistest tegevusaladest. Seetõttu kasutatakse statistiliste andmete refereerimisel põllumajandussektori nimetusena seda määratlust, mida kasutatakse vastavas andmestikus.

Joonis 8. Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi ettevõtetele antud laenude käive ning põllumajandustehnika liisingu uusmüük, 2005–2019

Allikas: Eesti Pank.

Joonis 9. Põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi ettevõtetele antud laenude käive ning põllumajandustehnika liisingu uusmüük, 2005–2019

*2019. aasta toetuste andmetes on investeeringutoetuste puhul kasutatud perioodi 2016–2018 keskmist, kuna seisuga 17.03.2020 investeeringutoetuste andmed 2019. aasta kohta puudusid.

Allikas: Eesti Pank, Statistikaameti tabel PM54.

Joonistelt 8 ja 9 järeldub, et põllumajandussektori aastane toetuste maht, laenude ja liisingu tagastamine ning laenude käive ja liisingu uusmüük on suhteliselt samas suurusjärgus ja omavahel tugevas seoses. Seega võib eeldada, et ka tulevikus on üheks oluliseks põllumajandussektori laenu- ja liisingumahu määrajaks toetuste (sh investeeringutoetuste) maht. Kui toetused, sh investeeringutoetused tulevikus vähenevad, siis selleks, et sektor suudaks senise investeerimise mahu säilitada laenude ja liisingute abil, peab paranema sektori tootlikkus ja kasumlikkus või paranema ligipääs pikaajalistele laenudele.

Aastatel 2013–2019 moodustas tagastatud pikaajaliste laenude maht umbes 29% varasema aasta laenude jäägist. Seega on pikaajalise laenu keskmine pikkus ümberarvutatult 3,5 aastat (2019. aastal 4,2 aastat). Tagastatud lühiajaliste laenude maht oli samal perioodil keskmiselt 89% varasema aasta lühiajaliste laenude jäägist ning ümberarvutatult oli keskmine lühiajalise laenu pikkus 1,2 aastat.

Liisingute puhul tagastati aastatel 2013–2019 keskmiselt 49% eelneva aasta liisingu jäägist ning ümberarvutatult oli keskmine liisingu kestus 2,1 aastat (2019. aastal 2,6 aastat)²⁶.

Ernst & Young Baltic (2019) uuringu kohaselt kasutas aastatel 2014–2019 täiendavat rahastust kolmveerand primaarsektori ettevõtetest²⁷. Kõige enam kasutatavad vahendid on liising ja krediidiandja laen. Samal ajal on 3% ettevõtetest proovinud liisingut kasutada, kuid ei ole rahastust saanud ning sama näitaja krediidiandja laenu puhul on 9%. Seega on nimetatud uuringu andmetel tagasi lükatud vähem kui 10% laenu- ja liisingutaotlustest. Samas, *fi-compass* (2019) uuringust selgus, et sõltuvalt laenu tüübist lükati tagasi 13–25% põllumajandusettevõtete laenuaotlustest²⁸.

Käesoleva uuringu raames põllumajandussektori esindajatega läbi viidud intervjuudest selgus, et ettevõtted on aastatel 2014–2019 lisaks ülaltoodud võimalustele kasutatud selliseid rahastamisvõimalusi nagu omaniku laen, eraisiku laen, laen teiselt ettevõtjalt, MESi pakutavad laenud ja sisendite pakujate krediit. Rahastamisel peetakse olulisteks eraisiku käendust ja MESi omavahenditest pakutavat garantiid. Intervjuude käigus selgus, et mitmed ettevõtjad ei olnud teadlikud MAK 2014–2020 rahastamisvahendist antavatest laenudest.

Ettevõttevälist rahastamist on kasutatud investeringuteks tootmise laiendamise, põllumajandusmaa ostmiseks, investeringuteks hoonetesse ja ehitistesse (laohoonete, sh külmladude ehitamiseks, kasvuhoonete ja kiletunnelite soetamiseks jms), suuremate ja väiksemate masinate ja seadmete ning sõidukite soetamiseks (põlluharimisriistade soetamiseks, istanduste jaoks eritehnika soetamiseks vms), ettevõttele vajaliku infrastruktuuri rajamiseks, , , tootearenduseks, keskkonnanõuete täitmiseks, sh sõnnikuhoidlate rajamiseks, töötlemisüksuste rajamiseks, sh väiketootjate puhul, kes on ise alustanud tooraine töötlemise ja nišitoodete tootmisega (peamiselt kitse- ja lambakasvatajad, veise- ja seakasvatajad, üksikud teraviljakasvatajad).

Oluliseks alustavate põllumajandusettevõtjate rahastamise probleemide leevenduseks peetakse noore põllumajandustootja otsetoetust, mis on kuni 40-aastastele põllumajandustootjatele makstav lisatoetus ühtse pindalatoetuse ning kliimat ja keskkonda säästvate põllumajandustavade toetusele (ÜPT) kuni 39 ha maa kohta. Toetust on makstud alates 2015. aastast ning võrreldes varasemate aastatega on selle taotlemine kasvanud.

3.1.2. Turutõrked ja probleemid

Turutõrgete ja probleemide tuvastamiseks viidi läbi intervjuud põllumajandussektori ettevõtjate, organisatsioonide, ühistute ja krediidiuasutuste esindajatega. Nende põhjal saab järeldada, et turutõrge ilmneb selgelt tegevust alustavate põllumajandusettevõtjate puhul, kellel puuduvad krediidiuasutusest

²⁶ Autorite arvutused Eesti Panga statistika põhjal. Nendesse arvutustesse tuleks suhtuda teatud reservatsiooniga, kuna võib eeldada, et laenude ja liisingu tagastamise puhul on oluline osa nii investeringu- kui otsetoetusel ning lepingute tegelik kestus on pikem.

²⁷ Ernst & Young Baltic (2019) Uuring ettevõtete kapitali kaasamise ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajaduste ja võimaluste väljaselgitamiseks. Aruanne 18.04.2019. https://mes.ee/sites/default/files/ey_uuringu_aruanne.pdf

²⁸ fi-compass (2019) Survey on financial needs and access to finance of EU agricultural enterprises. A. III.7. Estonia. https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/Annex_III_ESTONIA.pdf

laenu saamiseks vajalikud tagatised. Noorte ja alustavate ettevõtjate puhul on lihtsam neil, kes saavad kasutada näiteks oma vanemate põllumajandusmaad tagatisena. Need, kes alles sektorisse sisenevad ja kel ei ole päritavat maad või hooneid, hindavad antud probleemi suureks. Tagatiste ebapiisavus on probleemiks ka kasvufaasis olevate ettevõtete jaoks.

Maapiirkonnas asuvaid tagatise, välja arvatud põllumajandusmaa, hindavad krediitiasutused pigem väheväärtuslikeks, kuna nende turuväärtus on üldjuhul madal. Eriti madalaks hinnatakse maapiirkonnas asuvate ehitiste väärtust. Krediitiasutused metsamaad tagatisena pigem ei aktsepteeri, kuna on suur risk, et selle väärtus võib langeda omanikupoolse tegevuse, sh raie tõttu. Tagatiste osas on keerulises olukorras aiandus- ja seakasvatusektor, kus ettevõtjatel on üldjuhul keskmisest vähem põllumajandusmaad. Põllumajandustootjate ebapiisavate laenutagatiste probleem tuleneb osaliselt ka vähesest omandis olevast põllumajandusmaast (keskmiselt 35%)²⁹. Selleks, et pakkuda pankadele laenu tagatiseks maad, tuleb see maa enne soetada. Seetõttu on Eestis põllumajandusmaa ostu finantseerimise vajadus suurem, kui EL liikmesriikides keskmiselt³⁰.

Põllumajandusettevõtjate ja organisatsioonide esindajate hinnangul väljastavad krediitiasutused lühikese tagasimakse perioodiga laene. Enam on levinud 3–7-aastase tagasimakse perioodiga laenud. Suuremate, põllumajandusmaasse ja hoonetesse tehtavate investeringute ning noorte ja alustavate ettevõtjate puhul võiks intervjueritute hinnangul tagasimakse periood olla vähemalt 10–15 aastat. Lühike laenu tagasimakse periood on mõnikord põhjuseks, miks ei otsustata äri edasise arendamise kasuks, kuna äriplaan näitab sel juhul, et see pole tasuv.

Ettevõtted, kes on olnud pikaajalised ja usaldusväärsed kliendid pankadele, ei nimetanud kõrget intressimäära probleemiks laenu võtmisel. Mõned vastajad siiski leidsid, et laenude ja liisingu intressimäärad on liiga kõrged (eelkõige taimekasvatusektoris). Teisalt võib kõrgem intressimäär olla põhjendatud taimekasvatuse tegevusala kõrgema riskiga. Krediitisoovijad tajuvad, et pangad kohaldavad põllumajandusettevõtetele (varasemast) rangemaid norme – kui on tekkinud tõrkeid laenude ja liisingute maksegraafikute teenindamisega, siis järgmisel korral enam laenu ei saa. Osad vastajad tõid välja, et MESi laenude puhul on intressimäärad pankade pakutavast kõrgemad. Samas, MES ei konkureeri laenude pakkumisel kommertspankadega, mistõttu on kõrgem laenu intressimäär põhjendatud. Küll on aga kulukas nende MESi laenude teenindamine, mis on tagatud MESi garantiiga. See on probleemiks eeskätt nende ettevõtjate puhul, kellel ei ole piisavalt põllumajandusmaad, mida saaks kasutada laenude tagatisena.

Üldiselt leiti, et väiketootjate rahastamisprobleemid on suuremad kui suurematel ettevõtetel. Väikeettevõtetel on ettevõttevälise rahastuse, eelkõige käibekrediidi, saamine võrreldes suuremate ettevõtetega keerulisem. Kasvavaks probleemiks on ettevõtete praegune laenu- ja liisingukoormus. Põllumajandussektori kohustised on samas suurusjärgus käibega, mistõttu on pangad vähendanud sektorile laenamist.

Sisendeid pakkuvad ettevõtted on võrreldes pankadega sektoris toimuvast teadlikumad ning altimad ettevõtjate võlgnevusi aktsepteerima. Seetõttu on levinud sisendite müüjate pakutava krediidi kasutamine, mis on kaks kuni kolm korda kõrgema intressimääraga (ligikaudu 1% kuus) võrreldes

²⁹ PMK FADN andmebaasi andmed 2018. aasta kohta. <http://fadn.agri.ee/standardtulemused/>

³⁰ fi-compass (2019) Survey on financial needs and access to finance of EU agricultural enterprises. A. III.7. Estonia. https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/Annex_III_ESTONIA.pdf

pankade pakutava arvelduskrediidi intressimääraga. Müüjate krediiti kasutatakse näiteks põhjusel, et laenude taotlemist peetakse suhteliselt keeruliseks ja ajakulukaks ning põllumajandustootjate jaoks on selle saamine mugav just vähese ajakulu ja lihtsuse (madalate transaktsioonikulude) tõttu. Ühest küljest see avardab sektori ettevõtjate krediidivõimalusi, kuid teisalt see suurendab põllumajandusettevõtete kulusid ja vähendab kasumlikkust, mis on olulised pikaajaliste laenude taotlemisel.

Investeeringutoetuste omaosaluse määr ei ole üldiselt probleemiks, kuid osad intervjueeritud leidsid, et alustavatele ja noortele ettevõtjatele võiks see perioodil 2014–2020 pakutavatest tingimustest³¹ veelgi soodsam olla, et stimuleerida põlvkonnavahetust ja uute ettevõtjate sisenemist sektorisse, seda eelkõige MAK 2014–2020 meetme 4.1 puhul. Samuti toodi välja, et investeeringutoetustele on suur konkurss, mille tõttu suur osa taotlejaid jääb toetusest ilma ja teeb investeeringud laenu abiga. Seetõttu tunnetavad ettevõtjad, et suhteliselt sarnaste projektide puhul osad saavad toetust ja teised mitte. Tajutud ebavõrdsuse üheks põhjuseks võib olla see, et investeeringutoetuste taotluste paremusjärjestuse aluseks olevad kriteeriumid ei erista piisavalt häid projekte nõrgematest. Sisuliselt tekitatakse investeeringutoetustega turutõrkeid, mida näitab ka see, et palju toetust mittesaanud projekte viiakse ellu pangalaenude abil.

Ettevõtjate arvates ei tunne pangad piisavalt sektori eripärasid, ei mõista osade investeeringuprojektide eripära ja seetõttu ei hinda nende äriplaanide tasuvust adekvaatselt. Näiteks võivad rahavood olla hooajalised, käive võib alustaval ettevõttel olla väga väike (nt veisekasvatases esimesel viiel tegevusaastal), samas püsikulud on vaja katta. Sellisel juhul näevad pangad riski suurena ja potentsiaali väiksena. Aastatel 2014–2018 ilmnunud probleemid (sigade Aafrika katk, piimaturu kriis, põud ja liigniiskus) on pankade silmis põllumajandusettevõtete riski suurendanud. Samas osade vastanute hinnangul on olnud võimalik laenumakseid ajatada. Tugeva (positiivse) rahavooga hooajal tasutakse laenujääki, muul ajal vaid intressi. Seega on pankades positiivse otsuse saanud laenude puhul võimalik valdkonna eripäradega arvestada. Probleemiks on vähemlevinud põllumajandustootmise harud, mille äriplaanide hindamiseks puuduvad pankadel sobivad referentsprojektid või valdkondlik taustainfo. Intervjueeritud põllumajandusettevõtjad tõid välja, et suurema sektorispetsiifilise kogemuse tõttu oskab MES enam arvestada põllumajandussektori eripäradega. Krediidiandjad tõid välja, et sel põhjusel on suhteliselt hästi käivitunud MESi ja pankade kaaslaenamise toode.

Nii krediidiandjate kui põllumajandusettevõtete intervjuudest selgus, et esineb olukordi, kus krediidiandjad hindavad laenu taotlejate äriplaanide ebarealistlikeks. Intervjuude põhjal võib järeldada, et see on osaliselt tingitud laenu taotlejate vähesest finantskirjaoskusest, liigsest optimistlikkusest ja riskide mitteamistamisest toodangu ja müügitulu planeerimisel. Krediidiandjate hinnangul ei tunne ettevõtjad piisavalt erinevaid rahastamisvõimalusi ja ka ei uuri piisavalt erinevate võimaluste kohta.

Võrreldes näiteks pangalaenu võtmisel tekkinud probleemidega on omakapitali kaasamisega seotud probleemidega kokku puutunud oluliselt väiksem osa ettevõtetest, mis on otseselt seotud sellega, et erinevatest rahastamisvahenditest on välise osapoole omakapitaliinvesteeringut kasutatud kõige vähem. Ühest küljest võib see tuleneda sellest, et puudub vajalik teave erinevate

³¹ MAK 2014–2020 meetmes 6.1 Põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetus ja meetmes 6.3 Väikeste põllumajandusettevõtete arendamise toetus ei ole omaosalus nõutud. Meetmes 4.1 Põllumajandusettevõtja tulemuslikkuse parandamise investeeringutoetus eelistatakse noori suurema toetuse määra kaudu.

rahastamisvõimaluste kohta, teisest küljest aga täiendavate rahaliste vahendite kaasamise keerukusest, suurest ajakulust ja investeerimisprojektide väiksusest võimalike investorite silmis. Lisaks hindavad ettevõtted suureks takistuseks ka enda madalat riskivalmidust ja pelgust kohustuse võtmisel või ettevõttes osaluse jagamisel. Välise osapoole omakapitaliinvesteering on tihti viimane rahastusallikas, mida primaarsektoris tegelev ettevõtte kaalub ning suures osas on selle põhjuseks investorite või vajaliku investeerimisfondi puudus. Ettevõtjate sõnul on väliste investorite kaasamine seotud ka riskiga kaotada kontrolli oma ettevõtte üle.

Küsimusele, kuidas on ettevõtete areng aastatel 2014–2019 olnud takistatud sellest, et ei ole leitud rahastust vajaliku investeeringu tegemiseks, vastati peamiselt viidates viimaste aastate turu- ja ilmastikuprobleemidest tingitud keerulisele majanduslikule olukorrale, mistõttu on investeeringuid edasi lükatud. Probleemina toodi välja, et kuigi on saadud positiivne investeeringutoetuse määramise otsus, ei ole omafinantseeringu rahastamiseks saadud pangast või mõnest muust finantsasutusest positiivset otsust. Samas, kui toetust välja ei võeta ja investeeringut ei tehta, siis kaotab ettevõtte tulevikus investeeringutoetusi taotledes punkte.

Tabelis 7 on esitatud ettevõttevälise rahastuse kaasamisel kindlaks tehtud turutõrked aastatel 2014 ja 2019. Info 2014. aasta kohta pärineb „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamise lõpparuandest³², milles käsitleti põllumajanduse, kalanduse, toiduainetetööstuse, joogitootmise ja põllumajandussaaduste hulгимүүgi ettevõtteid ühe sihtrühmana. 2019. aastal eksisteerivate turutõrgete kohta anti hinnang tuginedes käesoleva uuringu raames läbiviidud sekundaarandmete ning ettevõtjate, nende esindusorganisatsioonide ja krediidiandjatega läbi viidud intervjuude analüüsile ning Ernst & Young Baltic poolt 2019. aastal läbi viidud uuringule³³, mis käsitles primaarsektorit ja toiduainete tootmisega tegelevaid ettevõtteid ühe sihtrühmana.

Tabel 7. Põllumajandussektori ettevõtete turutõrked aastatel 2014 ja 2019

2014	2019
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused hindavad pakutavaid tagatise põhjendamatu ebapiisavaks. Ettevõtte ei saa täiendavaid tagatise MESist ja KredExist. 	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused hindavad pakutavaid tagatise ebapiisavaks (sageli alustavatel ja kasvufaasis ettevõtetel, aga ka ühistutel).
<ul style="list-style-type: none"> Liiga lühikesed laenu tagasimakse perioodid. 	<ul style="list-style-type: none"> Liiga lühikesed laenu tagasimakse perioodid.
<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrged intressimäärad. 	<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrged intressimäärad (eelkõige noortele ja alustavatele ettevõtjatele).
<ul style="list-style-type: none"> Ettevõtte majandusnäitajad ja äriplaan ei ole krediidiasutuse (nt panga) jaoks piisav käibelaenu ja/või pikaajalise investeerimislaenu andmiseks. 	<ul style="list-style-type: none"> Pangad ei tunne piisavalt hästi põllumajandussektori selliste tegevusharude eripärasid, mis ei ole nii levinud kui näiteks piimatootmine ja teraviljakasvatus.

Allikas: Autorite koostatud Ernst & Young Baltic (2014, 2019) ja käesoleva uuringu tulemuste põhjal.

Käesoleva uuringu põhjal saab öelda, et 2014. aastal tuvastatud turutõrked esinevad ka 2019. aastal. Endiselt tõstavad põllumajandustootjad esile ebapiisava tagatise ning laenude tagasimakseperioodi lühiajalisusega seotud probleeme. Samuti tajutakse informatsiooni asümmeetriat, kus

³² Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne.

<https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/rahastusvahend-2014-2020-aruanne.pdf>

³³ Ernst & Young Baltic (2019) Uuring ettevõtete kapitali kaasamise ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajaduste ja võimaluste väljaselgitamiseks. Aruanne 18.04.2019. https://mes.ee/sites/default/files/ey_uuringu_aruanne.pdf

krediidiasutused ei tunne sektori eripärasid ja ei võta neid laenuaotlusi analüüsid arvesse. Mainiti ka liiga kõrgeid intressimäärasid, kuid seda pigem ei tuleks turutõrkena käsitleda, kuna intressimäär peegeldab krediidiandja jaoks krediiditaotleja riskantsust. Keskmise pikkusega ja pikaajaliste laenude intressimäärad ei ole praeguses majanduskeskkonnas ettevõtetele oma tegevuse rahastamisel oluliseks takistuseks. Tegevust alustavatel ja noortel ettevõtjatel on endiselt keeruline pangast laenu saada. Võrreldes perioodi 2014–2020 eelhindamisega on lisandunud probleem väiksemate ettevõtete käibelaenude mittesaamisega, ühistute omakapitali vähesuse probleem (mis piirab ühistute laenuvõimekust) ning olukord, kus Balti riikide üleselt laiendatakse ühe riigi probleeme teistele riikidele. Perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamises toodi välja, et ettevõtetal puudub vajalik teave erinevate rahastamisvõimaluste kohta. Ka käesolev eelhindamine tuvastas probleemina ettevõtjate ebahühtlase ja kohati vähesese teadlikkuse ettevõttevälise rahastamise kaasamise võimalustest, sh rahastamisvahendi finantstoodetest.

Järgnevalt on esitatud soovitusel turutõrgete ja rahastamisprobleemide leevendamiseks:

- Vajalik on põllumajandussektori eri tegevusharude majandustulemuste regulaarne avaldamine. See aitaks vähendada informatsiooni asümmeetriast tingitud probleeme laenude taotlemisel ning võimaldaks krediidiandjatel äriplaanide hindamisel senisest enam arvestada valdkondade eripäradega.
- Oluline on, et riik panustaks läbi teadmussiirde meetmete sektori ettevõtjate finantskirjaoskuse ja riskijuhtimise alaste teadmiste parendamisse.
- Kuigi vastav info on avalik ja leitav, peaks MESi rahastamisvahendite kaasamise võimaluste kohta käiv kommunikatsioon olema tõhusam.
- MESil võiks olla pankade antud laenude refinantseerimise võimalus, et ettevõtte saaks oma tagatise paremini ära kasutada. Teisisõnu, MESist oleks võimalik samade tagatiste puhul saada rohkem ja pikaajalisemat laenu võrreldes nende tingimustega, mida pakuvad pangad.
- Ka ettevõtete sissetulekuriskide maandamise instrumendid (nt riskifond) aitaks vähendada põllumajandussektori riskantsust pankade silmis.
- Nendes põllumajanduse valdkondades, kus investeringutoetustele on suur konkurss ning projektid üksteisest sisuliselt palju ei erine, võiks ettevõtjate tajutud ebavõrdsust leevendada madalama investeringutoetuse määra ja rahastamisvahendi kombineerimine. Teine lahendus võiks olla teatud investeringute (nt keskkonnanahoiu, energiaefektiivsuse või loomade heaolu ja karjatervisega seotud investeringute) senisest selgem prioriseerimine ja tagastamatu abi (investeringutoetuste) suunamine eelkõige keskkonnanõuete täitmiseks või laiemalt avaliku hüve pakkumiseks vajalike mittetootlike investeringute finantseerimiseks.

3.1.3. Tulevane investeringute vajadus

Käesolevas uuringus lähtuti tulevase investeringuvajaduse prognoosimisel eelmiste ÜPP eelarveperioodide kogemustest. Aastatel 2007–2013 investeerisid taime- ja loomakasvatusega tegelevad ettevõtted³⁴ põhivaradesse 1,2 mld eurot ehk keskmiselt 171 mln eurot aastas (kasv 46,4%)

³⁴ Selles statistikas kajastuvad ainult taime- ja loomakasvatusega tegelevate äriühingute andmed, füüsilisest isikust ettevõtjate (FIE) andmeid pole arvesse võetud, mistõttu on investeringute maht mõnevõrra alahinnatud.

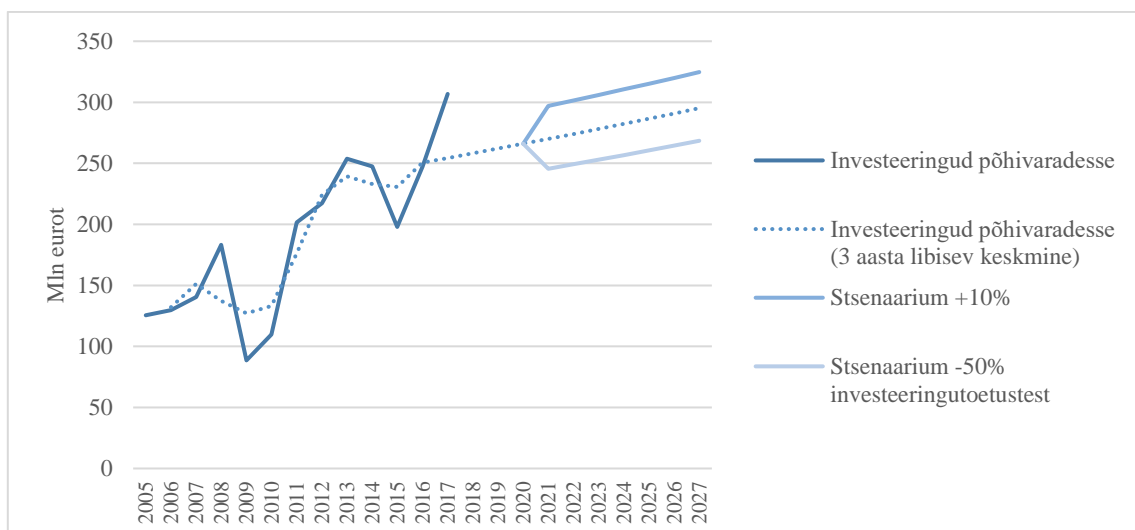
(tabel 8). Perioodil 2014–2017³⁵ ulatusid investeeringud 1,0 mld euronile ehk keskmiselt investeeriti 250 mln eurot aastas. Ehitiste soetamiseks, ehitamiseks ja rekonstrueerimiseks tehtud investeeringud ulatusid viimasel perioodil keskmiselt 47 mln euronile aastas. Transpordivahendite soetamisega seotud investeeringud ulatusid 12 mln euronile aastas ning muude seadmete, masinate ja inventari soetamiseks tehti investeeringuid 103 mln eurot aastas. Aastatel 2004–2017 investeeriti maa ostu keskmiselt 45 mln eurot aastas. Bioloogilistesse varadesse tehtavate investeeringute maht on olnud keskmiselt 42 mln eurot aastas.

Tabel 8. Põllumajandussektori investeeringud aastatel 2007–2013 ja 2014–2017, mln eurot

	2007–2013			2014–2017		
	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal
Investeeringud põhivaradesse kokku	1194	170,6	100,0%	999	249,8	100,0%
....ehitiste soetamine	64	9,1	5,3%	37	9,3	3,7%
....ehitamine ja ehitiste rekonstrueerimine	233	33,3	19,5%	152	38	15,2%
....transpordivahendid	62	8,8	5,1%	49	12,4	5,0%
....arvutid ja arvutisüsteemid	1	0,1	0,1%	0	0,1	0,0%
....muud seadmed, masinad, inventar	493	70,4	41,3%	411	102,7	41,1%
....maa	139	19,9	11,6%	181	45,3	18,1%
....bioloogilised varad	190	27,2	15,9%	167	41,9	16,8%
....muu materiaalne põhivara	5	0,8	0,4%	0	0	0,0%
..investeeringud immateriaalsetesse põhivaradesse kokku	7	1,1	0,6%	1	0,2	0,1%

Allikas: Statistikaameti tabel EM014.

Joonisel 10 on esitatud taime- ja loomakasvatusega tegelevate ettevõtete investeeringud aastatel 2005–2017, põhivaradesse tehtud investeeringute kolme aasta libisev keskmine (nt 2006. aastal on aastate 2005–2007 keskmine jne) ning investeeringute prognoos kolme stsenaariumina. Alates 2017. aastast on iga-aastaselt investeeringute summat korrigeeritud põllumajanduslike investeeringute kaupade ja teenuste ostuhinna indeksiga, mis aastatel 2005–2019 suurenes keskmiselt 1,5% võrra aastas.

Joonis 10. Taime ja loomakasvatusega tegelevate ettevõtete investeeringud põhivaradesse aastatel 2005–2017 ning prognoos aastani 2027

Allikas: Autorite arvutused Statistikaameti tabelite EM014 ja IA148 alusel.

³⁵ Seisuga 18.03.2020 ei olnud 2018. ja 2019. aasta andmed veel kättesaadavad.

Prognoosi kohaselt ulatub perioodil 2021–2027 põllumajandussektoris põhivaradesse tehtavate investeeringute kogumaht 1,8–2,2 mld euroni. Ka intervjuude põhjal võib järeldada, et põllumajanduse finantseerimisvajadus (nõudlus) jääb tulevikus eeldatavasti samaks (on suhteliselt stabiilne).

Küsimusele, mille tarbeks vajatakse täiendavaid rahalisi vahendeid aastatel 2020–2024, esitasid intervjuueeritud ettevõtjad järgmisi vastuseid:

- Tootmis- ja ärimaa (põllumajandusmaa, metsamaa) ostmine.
- Hoonete ja rajatiste ostmine alustavate ettevõtete puhul. Keskkonnahoid (keskkonnahoidlikud ehitised ja rajatised, masinad ja seadmed), sh vähetootlikud investeeringud. Leiti, et selliste investeeringute tegemiseks on vaja investeeringutoetusi. Eesti kasvahoonegaaside heitkoguste vähendamise eesmärgi saavutamiseks tuleb põllumajandusettevõtetel vähendada saasteainete heitkoguseid ja neutraliseerida muldasid. Selleks tuleb soetada täppisväetamise seadmeid, suurendada taastuvenergia kasutamise osakaalu. Investeeringuvajaduste poolest domineerib esialgu sõnnikukäitlus.³⁶
- Tootmisprotsesside automatiseerimine aja- ja tööjõukulu kokkuhoiu eesmärgil. Mainiti, et investeeringud automatiseerimisse tuleb ette võtta ilmselt kiiremini kui seni arvatud.
- Ettevõtte taristu arendamine.
- Aiandussektori esindajad tõid esile vajaduse investeerida kasvuhoonetesse, kasvulavadesse ning automaatsetesse kastmissüsteemidesse vee säästlikuks kasutamiseks. Samuti nimetati vajadust investeerida bioloogilisse varasse, st taimede ostu.
- Tootearendus, turuarendus, sh ekspordi arendamine.
- Ühistute arendamine, et jõuda ühiselt valmistoodete tootmiseni ja tarbijateni, sh eksporttoodeteni ja eksportturgudele. Samas nimetati, et nendel põllumajandustootjatel, kes on ühistute liikmed, pole vaja iseseisvalt investeerida tootearendusse ja tooraine töötlemisse.
- Käibevahendid (nt tooraine ja materjalide soetamine, sildfinantseerimine).

Ettevõtete rahastamisvajadus aastatel 2020–2024 varieerub suures ulatuses ja sõltub ettevõtte suurusest ning arenguetapist – kas ettevõtja otsustab kasvada aeglaselt ja omavahendite arvelt ning mitte suuri investeeringuid teha või soovib kasvada suurelt ja kiiresti. Toodi välja, et väiketootjatele on väga oluline ka 15 000 euro suurune investeering ning väiketootjate investeeringumaht on pigem vahemikus 25 000–100 000 eurot.

Kolmveerand (77%) primaarsektori ettevõtetest vajavad aastatel 2020–2024 täiendavaid rahalisi vahendeid oma tavapärase tegevuse või arengu finantseerimiseks. Järgnevate aastate jooksul täiendavaid rahalisi vahendeid vajavate ettevõtete osakaal on suurem eksportivate ettevõtete puhul. Kõige levinum summa, mida ettevõtted lähiaastatel täiendavate rahaliste vahendite näol vajavad jääb suurusjärku 100 000–500 000 eurot (40% ettevõtetest). Umbes kolmandik ettevõtetest vajavad väiksemat summat ning ligikaudu veerand kõikidest vahendite vajavatest ettevõtetest soovivad seda

³⁶ SEI Tallinn (2019) Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. <https://www.sei.org/wp-content/uploads/2019/10/eesti-kliimaambitsiooni-t%C3%B5stmise-v%C3%B5imaluste-anal%C3%BC%C3%BCs-1.pdf>

saada summas, mis ületab 500 000 eurot. Ligikaudu kümnendik rahastust vajavatest sektori ettevõtetest soovib kaasata üle 1 mln euro.³⁷

Aastatel 2020–2024 enim vajatavad vahendid on investeeringutoetused, laenu- ja liisingutooted ning omaniku investeering (laen või omakapital). Vähem nõutavad on välise osapoole omakapitali-investeering ja vara müük selle tagasirentimise või -ostu eesmärgil. Kõige rohkem ettevõtteid peab järgneva viie aasta jooksul tõenäoliselt investeeringutoetuste kasutamist, sh 90% ettevõtetest peab toetusti äritegevuse jaoks vajalikuks. Samas nähtus viimase viie aasta kogemusest, et investeeringutoetusi peetakse küll vajalikuks, kuid võrreldes teiste välise vahenditega oli kõige suurem osakaal neid, kes siiski toetuse näol rahastust ei saanud. Ka krediidiandja laenu ja liisingut peavad ettevõtted järgnevatel aastatel vajalikuks (vastavalt 89% ja 87% ettevõtetest, mis jääb samasse suurusjärku eelneval viiel aastal antud instrumente kasutanud või kasutada proovinud ettevõtete osakaaluga).³⁸

3.1.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus

Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus perioodil 2021–2027 sõltub eelkõige sektori investeeringute mahust, aga ka sellest, milline on ettevõtete kasumlikkus, omakapital, laenuvõimalused ja toetused. Eelmises alapeatükis esitatud prognoosi järgi on perioodi 2021–2027 kokkuvõttes oodatav investeeringute maht põllumajandussektoris 1,8–2,2 mld eurot. Investeeringute mahu osas suurendab määramatust keskkonnahoiuga seotud vältimatute investeeringute vajadus.

Eesti Panga statistika mittefinantsettevõtetele antud laenude kohta käsitleb põllumajandust, metsamajandust ja kalapüüki ühe sektorina. Seetõttu kasutati rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosimisel alusandmetena Statistikaameti andmestikku³⁹, mis sisaldab andmeid taime- ja loomakasvatusega tegelevate ettevõtete pikaajaliste laenude jäägi, aga mitte laenukäibe kohta. Seetõttu leiti arvutuslik pikaajaliste laenude käive⁴⁰. Põllumajandussektori pikaajaliste laenude käibe prognoosimisel võeti aluseks viimase kolme aasta (mille kohta andmed olid kättesaadavad) ehk aastate 2015–2017 keskmine (106 mln eurot)⁴¹, mida korrigeeriti igal aastal põllumajanduslike investeeringute kaupade ja teenuste hinnaindeksi näitajaga (1,5% aastas). Andmetabel koos statistika ja prognoositud andmetega on esitatud lisa 4 (tabel L4.1).

³⁷ Ernst & Young Baltic (2019) Uuring ettevõtete kapitali kaasamise ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajaduste ja võimaluste väljaselgitamiseks. Aruanne 18.04.2019.

https://mes.ee/sites/default/files/ey_uuringu_aruanne.pdf

³⁸ Ernst & Young Baltic (2019) Uuring ettevõtete kapitali kaasamise ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajaduste ja võimaluste väljaselgitamiseks. Aruanne 18.04.2019.

https://mes.ee/sites/default/files/ey_uuringu_aruanne.pdf

³⁹ Statistikaameti tabel EM009.

⁴⁰ Arvutus põhines eeldusel, et keskmine pikaajalise laenu tähtaeg on seitse aastat, st lihtsustades tagastatakse aastas 1/7 eelmise aasta pikaajaliste laenude jäägist. Huvialuse aasta laenukäibe leidmiseks lahutati vastava aasta pikaajaliste laenude jäägist eelmise aasta jääk ning liideti arvestuslik tagastatud laenujääk (1/7 eelmise aasta laenujäägist).

⁴¹ See moodustab 81% Eesti Panga põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügi valdkondade pikaajalise laenukäibe näitajast.

Rahastamisvahendi potentsiaalset nõudlust mõjutab aastane investeeringutoetuste maht. Nende puhul lähtuti prognoosi koostamisel Statistikaameti andmetest⁴², mis olid kättesaadavad 2018. aastani. Aastate 2016–2018 keskmine investeeringutoetuste summa oli 47 mln eurot aastas. Ka investeeringutoetuste prognoosimisel korrigeeriti seda summat igal aastal põllumajanduslike investeeringute kaupade ja teenuste hinnaindeksi näitajaga (1,5% aastas).

Rahastamisvahendi eesmärk on leevendada turutõrget. Seetõttu on selle potentsiaalse nõudluse hindamiseks vaja hinnata turutõrke suurust. Kuna liisinguga masinate ja seadmete ostmisel olulisi probleeme ei tuvastatud, lähtuti turutõrke määramisel pikaajaliste laenude käibest. Eeldati, et tagasi lükatakse 10% laenuaotlustest ja samas mahus jäetakse laenuaotlused esitamata, kuna kardetakse panga negatiivset otsust. Seega on turutõrke suuruseks 22% pikaajaliste laenude käibest ehk aastate 2015–2017 andmete põhjal 23,6 mln eurot aastas.

Aastatel 2016–2018 oli põllumajandusettevõtetele antud rahastamisvahendi maht keskmiselt 5,4 mln eurot aastas⁴³. See moodustab 26% pikaajalisi laenusid puudutava turutõrke summast. Sellest tulenevalt kasutati rahastamisvahendi nõudluse prognoosimisel eeldust, et 26% turutõrke tõttu rahuldamata või taotlemata laenuaotluste summast on rahastamisvahendi laenu saamiseks kõlbulikud⁴⁴. Kuna intervjuudest ilmses, et mitte kõik põllumajandustootjad ei ole teadlikud MAK 2014–2020 rahastamisvahendi laenuaotlustest, siis võib tulevikus nõudlus rahastamisvahendi laenuaotluste järele olla suurem kui 26% turutõrke mahust.

Tabel 9 annab ülevaate rahastamisvahendi potentsiaalsest nõudlusest aastatel 2021–2027. Eespool kirjeldatud lähenemise järgi leitud rahastamisvahendi kasutamiseks sobilike laenuaotluste summa kogu perioodil on 58 mln eurot. Kuna võib eeldada, et investeeringutoetuste maht järgmisel perioodil väheneb ja seetõttu suureneb nõudlus rahastamisvahendi laenuaotluste järele, siis eeldati, et investeeringutoetuste maht väheneb 50% ja sellest 1/3 ulatuses rahastatakse investeeringuid rahastamisvahendi laenudega, 1/3 ulatuses pangalaenudega ja 1/3 ulatuses ettevõtete omakapitalist. Sellisel juhul suureneks perioodi kokkuvõttes nõudlus rahastamisvahendi laenu järele 60 mln euro võrra ja kogu rahastamisvahendi nõudlus oleks 118 mln eurot.

Samas tuleb arvestada, et tegemist on laenudega, millelt tasutakse intressi (keskmiselt 3,4% aastas) ja mis tagastatakse (keskmiselt 10 aasta jooksul). Prognoosi tehes eeldati, et perioodil 2021–2027 täiendatakse perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi fondi, st ka perioodil 2014–2020 välja antud laenud tagastatakse sellesse fondi. Eeldati, et fondi lisandub ka laenuintress, millest 1% suunatakse MESi tulemustasuks ja rahastamisvahendi administreerimiskuludeks. Kui arvestada ka fondi tagastatava laenujäägi ja fondi lisanduva intressiga, siis peaks rahastamisvahendi fondi jääk põllumajandussektori jaoks olema 2027. aasta lõpuks 75,9 mln eurot, mis on 58,4 mln eurot enam kui 2020. aasta lõpus.

⁴² Statistikaameti tabel PM54.

⁴³ Kuna 2019. aastal rahastamisvahendist välja antud laenude maht oli väike, siis on prognoosi koostamisel kasutatud perioodi 2016–2018 andmeid.

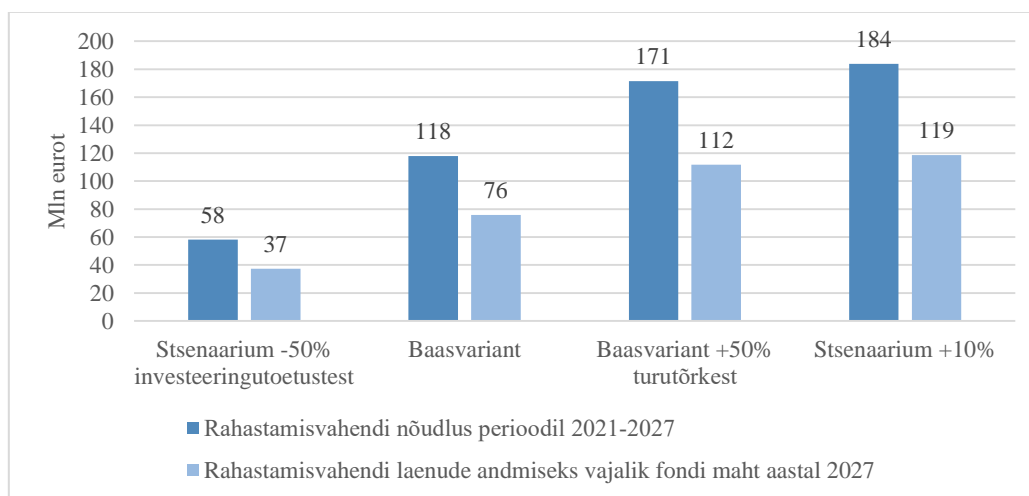
⁴⁴ Eeldatavasti ei ole kõik tagasilükatud või esitamata jäetud laenuaotlused rahastamisvahendi laenuaotluste jaoks kõlbulikud.

Tabel 9. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus põllumajandussektoris aastatel 2021–2027, mln eurot

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	137,3	139,4	141,5	143,6	145,7	147,9	150,2	1005,6
Investeeringutoetused	48,9	49,7	50,4	51,2	51,9	52,7	53,5	358,3
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	15,3	15,5	15,7	16,0	16,2	16,4	16,7	111,7
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	15,3	15,5	15,7	16,0	16,2	16,4	16,7	111,7
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilikud laenutaotlused	7,9	8,1	8,2	8,3	8,4	8,5	8,7	58,1
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine	24,5	24,8	25,2	25,6	26,0	26,4	26,8	179,2
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes	8,2	8,3	8,4	8,5	8,7	8,8	8,9	59,7
Nõudlus rahastamisvahendi järele	16,1	16,3	16,6	16,8	17,1	17,3	17,6	117,8
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk	2,3	3,9	5,6	7,2	8,9	10,6	11,9	50,6
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress	0,4	0,8	1,1	1,3	1,6	1,8	1,9	8,9
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)	30,9	42,5	52,4	60,6	67,2	72,2	75,9	

Allikas: Autorite koostatud.

Kuna intervjuudest selgus, et teadlikkus rahastamisvahendi laenudest on väike, siis täiendava teavitustöö tulemusena võib nõudlus rahastamisvahendi laenude järele osutada ka suuremaks. Eriti juhul, kui rahastamisvahendi laenudega võimaldada põllumajandusmaa ostmist. Seetõttu koostati lisaks prognoosi baasvariandile kolm rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse alternatiivset stsenaariumit (joonis 11).

Joonis 11. Rahastamisvahendi nõudlus põllumajandussektoris erinevate stsenaariumide korral aastatel 2021–2027, mln eurot

Allikas: Autorite koostatud.

Kui investeeringutoetuste vähenemisel ei suurene nõudlus rahastamisvahendi finantstoodete järele, siis on perioodil 2021–2027 kogunõudlus rahastamisvahendi järele 58 mln eurot. Kui sektoris suureneb investeerimisaktiivsus või investeeringumahu baasstsenaariumi puhul suureneb rahastamisvahendi finantstoodete maht 50% -ni pikaajaliste laenude turutõrkest, siis suureneb nõudlus rahastamisvahendi toodete järele vastavalt 184 või 171 mln euroni.

Sektori esindajate ja ettevõtjatega läbi viidud intervjuudest selgus, et eelnimetatud rahaliste vajaduste katmiseks kavatakse kasutada suuresti samu rahastamise võimalusi, mida kasutati eelneval viiel aastal, sh käibekapitali- ja investeeringulaenud krediidiandjatelt, liising, investeeringutoetused. Eraldi toodi välja, et vaja oleks lisatagatise ning pikemaajalise tagasimaksmise tähtsajaga laene.

Ettevõtete tegevuse rahastamise kohta aastatel 2020–2024 väljendasid intervjueeritud nii ootusi kui ka töid välja mõningaid riske. Oodatakse, et tagatiste väärtus tõuseb ning, et MESil on võimalik ka edaspidi tagatise anda. Samas toodi ohuna välja, et pankade laenuintressid ja nõuded tagatistele võivad kasvada. Määramatust järgneva viie aasta suhtes suurendab küsimus sellest, kas ja millised investeeringumeetmed on uuel perioodil EL vahenditest. Kardetakse, et üha karmistuvate keskkonnanõuetega seoses, olukorras, kus kõigile ei jätku investeeringutoetusi, kasvab ettevõtete laenukoormus vähetootlike investeeringute tõttu. Valitseb teadmatus, mida selline surve endaga põllumajandustootjatele kaasa toob.

Intervjueeritud suhtusid EAFRD rahastamisvahendite kasutamisse positiivselt. Leiti, et kõigil põllumajandusettevõtetel peaks olema võrdsed võimalused kasutada EAFRD rahastamisvahendeid ja saada toetusi. Vastasel korral tekitatakse ebaaus konkurents. Huvi tuntakse tagatiste ja laenude vastu. Leiti, et rahastamisvahendite abil oleks vaja soetada kõrgtehnoloogiat, mis tagab kõrge tootlikkuse ja hea konkurentsivõime. Samuti toodi välja, et noortel põllumajandusettevõtetel on vajadus madala intressimääraga pikaajalise laenu järele. Ka nähakse vajadust töötingimuste kaasajastamisele suunatud investeeringute järele, mis on vajalikud selleks, et noored oleksid valmis sektoris töötama ja sektor oleks jätkusuutlik. Veel toodi välja põllumajandustoodangu töötlemise, turustamise ja tarneahela arendamisega seotud investeeringute rahastamise vajadus.

Tingimuste osas, mille puhul ollakse tõenäoliselt nõus EAFRD rahastamisvahendeid kasutama, toodi välja vajadus pikaajaliste laenude järele, probleemid ebapiisavate tagatistega ning vajadus paindlike maksetingimuste ja maksepuhkuste järele, mis MESi pakutavate toodete puhul on vastanute hinnangul parem kui pankade laenudel. Intressimäära üldiselt probleemiks ei peeta, kuna see sõltub palju sellest, kes saab oma kodupangast soodsamad tingimused ja kes mitte. Vastajad märkisid, et kuni 5%-line intressimäär MESi laenude puhul on vastuvõetav. See on küll kõrgem kui pankade pakutav, kuid pankadel on mitmeid piiravaid lisatingimusi, mida MESi laenudel ei ole.

Väiksemad ja keskmise suurusega põllumajandustootjad töid välja, et vaja oleks rahastamisvahendi toodet põllumajandusmaa ostmiseks. Samas toodi välja oht, et maa ostmisele suunatud tooted võivad mõjutada maaturgu ja tekitada surve põllumajandusmaa hinnatõusuks.

3.2. Toiduainete ja joogitootmisega tegelevad ettevõtted

Peamised tulemused ja järeldused

- Toiduainete ja joogitootmise tegevusalal⁴⁵ kasvasid aastatel 2005–2017 nii pikaajalised kui ka lühiajalised laenukohustised 2,6 korda.
- Aastatel 2014–2017 uute laenude maht vähenes ja laenujääk püsis stabiilne.
- Mikroettevõtjatel, eriti alustavatel, on omaosaluse katmiseks keeruline pangast investeerimislaenu saada, sest neil puudub usaldusväärne tegutsemisajalugu ja nende äriplaanid on sageli nõrgad.
- Peamised rahastamisprobleemid on pankade investeerimislaenude liiga lühikesed tähtajad, tagatiste ebapiisavus (maad vähe, muude tagatiste maksumus järelturul madal) ja laienemisele suunatud äriprojektide puhul pankade konservatiivne suhtumine.
- Suuremate arenguhüpete finantseerimiseks on Eesti kapitalile kuuluvatel ettevõtetel ja ühistutel piiravaks teguriks liiga väike omakapital ning ettevaatlikkus uute investorite kaasamisel.
- Tulevikus vajatakse sektoris investeeringuid keskkonnahoidlike hoonete ehitamiseks ja rekonstrueerimiseks, tootlikkust suurendavate masinate soetamiseks, tootmise digitaliseerimiseks ja automatiseerimiseks, toodete kvaliteedi tõstmiseks ja taastuvenergia lahendusteks. Antud investeeringud on vajalikud nii siseturule kui ka ekspordile orienteeritud ettevõtetes.
- Omaette investeerimisprojektidena tuleks käsitleda ekspordile suunatud suurprojekte, mille rahastamise lahendused väljuvad Eesti traditsioonilise panganduse pakutavatest lahendustest.
- Prognoosi kohaselt võib perioodil 2021–2027 toiduainete ja joogitootmise valdkonnas põhivaradesse tehtavate investeeringute kogumaht ulatuda 696–812 mln euronit.
- Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus aastatel 2021–2027 on 33 mln eurot ja selle rahuldamiseks vajalik fondi maht 2027. aastaks on 25 mln eurot. Suurprojektide lisandumisel võib tekkida täiendav vajadus nii pikaajaliste laenude, omakapitaliinvesteeringute kui ka tagatiste järele.

3.2.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine

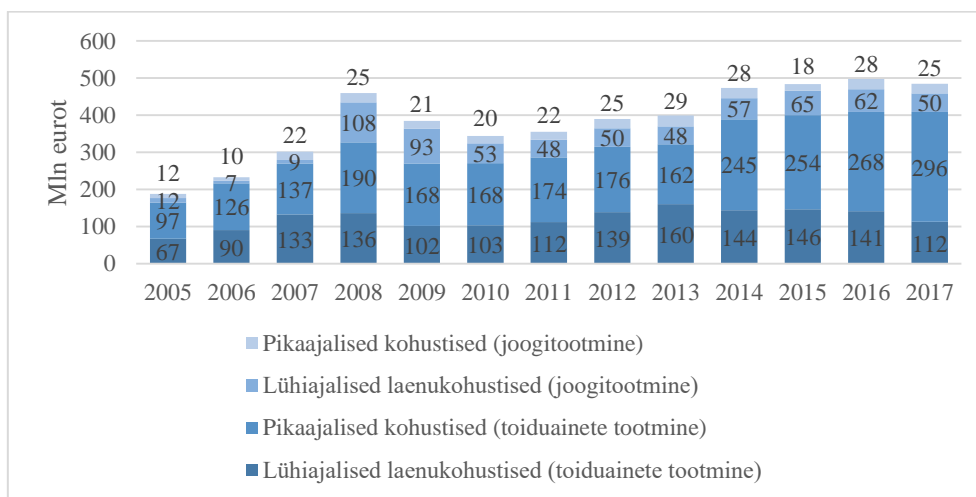
Aastatel 2014–2019 kasutasid toiduainete ja jookide tootmisega tegelevad ettevõtted oma tegevuse rahastamiseks krediidiandjate käibekapitali- ja investeerimislaenu, omaniku või muu seotud osapoole laenu või investeeringut ettevõtte omakapitali, ettevõttevälise poole omakapitaliinvesteeringut, liisingut, investeeringutoetusi ja põhivara müüki. Täiendavat rahastamist läks vaja eelkõige investeeringute tegemiseks. Nõudlus investeeringutoetuste järele ületas MAK 2014–2020 erinevate

⁴⁵ Uuringus on toiduainete ja joogitootmise tegevusala andmetest välja jäetud kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamise (kalatööstus) tegevusala. Seda käsitletakse alapeatükis 2.4 koos kalapüügi ja vesiviljelusettevõtetega. Eristamise põhjus seisneb selles, et kalatööstusele rakendatakse EMKVF ning toiduainete ja joogitööstusele EAFRD rahastamisvahendit.

toetusmeetmete eelarvet. Uue finantseerimisvõimalusena kasutasid üksikud ettevõtjad ühisrahastusplatvorme⁴⁶.

Toiduainete ja joogitootmise ettevõtetel tuleb leida käibekapitali allikad 30-päevasest pikema maksetähtaja rahastamiseks. Intervjueeritute sõnul on maksetähtajad tooraine tarnijatele umbes 30 päeva, kuid jaekaubandusettevõtete maksetähtajad toiduainetetööstusele umbes 60 päeva. See suurendab sektori lühiajalisi kohustusi. Antud küsimuses oodatakse positiivseid muutusi EL ebaausate kaubandustavade direktiivi⁴⁷ jõustudes.

Kui põllumajandussektoris suurenes aastatel 2005–2019 laenude ja liisingute jääk enam kui kolm korda, siis toiduainete ja joogitootmise tegevusalal⁴⁸ kasvas aastatel 2005–2017 pikaajaliste kohustiste ja lühiajaliste laenukohustiste summa 2,6 korda, jõudes 2017. aastaks 484 mln euroni (joonis 12). Aastatel 2010–2013 püsis kohustiste kasv suhteliselt tagasihoidlik (16%), 2014. aastal suurenesid need suhteliselt järsult, peamiselt liha töötlemise ja säilitamise ning lihatoodete tootmise tegevusalal. Aastatel 2014–2017 kohustised oluliselt ei muutunud.

Joonis 12. Toiduainete ja joogitootmise tegevusalade lühiajaliste ja pikaajaliste kohustuste jääk, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

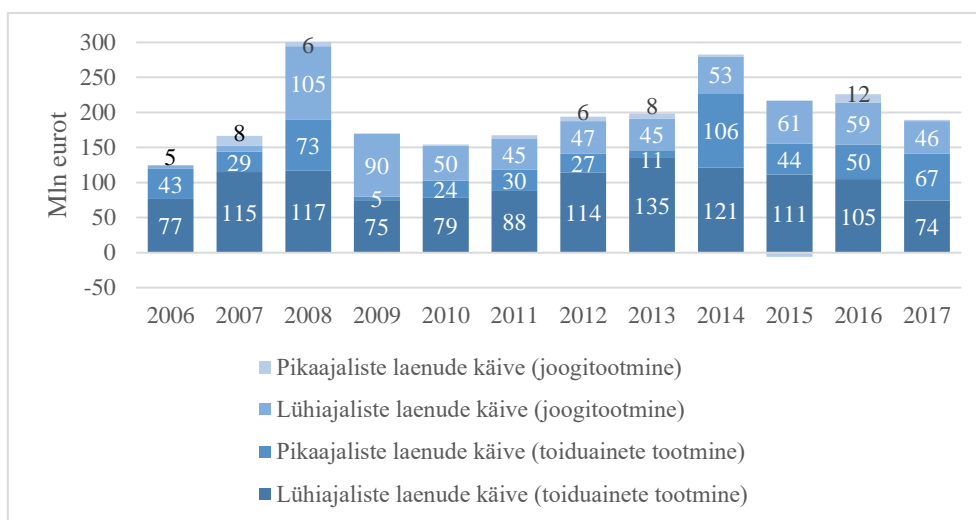
Avalik statistika ei erista toiduainete ja joogitootmise tegevusalade puhul laenude käivet ja liisingu uusmüüki. Seetõttu leiti hinnanguline lühiajaliste ja pikaajaliste laenukohustiste käive kasutades eeldust, et eelneva aasta lühiajaliste laenukohustiste jääk tasutakse täies ulatuses järgneval aastal ning pikaajaliste kohustiste tagasimakse periood on keskmiselt seitse aastat, st aastas tagastatakse keskmiselt 1/7 pikaajaliste kohustuste jäägist. Sellisel lähenemisel koostatud hinnangust selgub, et toiduainete ja joogitootmise valdkonnas on laenude käibe kasv olnud suhteliselt stabiilne (joonis 13). Erandiks on aastad 2008, 2014 ja 2017. Aastatel 2008–2009 suurenes joogitootmise tegevusalal hüppeliselt lühiajaliste laenude käive. 2014. ja 2017. aastal suurenes toiduainete tootmise tegevusalal pikaajaliste laenude käive. Aastatel 2013–2017 oli keskmine lühiajaliste laenude käive 162 mln eurot

⁴⁶ Näiteks väikepruulikojad Tanker, Pühaste ja Õllenaut, siidritootjad Siidrikoda ja Peenjoogivabrik Nudist, jäätisetootja La Muu.

⁴⁷ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/633, 17. aprill 2019, mis käsitleb põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas ettevõtjate vahelistes suhetes esinevaid ebaausaid kaubandustavasid.

⁴⁸ Toiduainete tootmise tegevusala näitajatest on välja jäetud kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamise tegevusala näitajad, mida kajastatakse kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtete, tööstuste, tootjaorganisatsioonide ja sadamate sihtrühma osana (alapeatükk 2.4). Neile on suunatud EMKVF rahastamisvahend.

ja pikaajalistel laenudel 59 mln eurot. Seega on sektori aastane uute laenude maht umbes 221 mln eurot.

Joonis 13. Toiduainete ja joogitootmise tegevusalade lühiajaliste ja pikaajaliste laenude hinnanguline käive, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

3.2.2. Turutõrked ja probleemid

Turutõrgete ja probleemide tuvastamiseks viidi läbi intervjuud toiduainete ja joogitootmise ettevõtjate ja organisatsioonide ning krediitiasutuste esindajatega. Tabelis 10 on esitatud toiduainete ja joogitootmise valdkonna ettevõttevälise rahastuse kaasamisel kindlaks tehtud turutõrked aastatel 2014 ja 2019. Läbi viidud intervjuude põhjal saab järeldada, et turutõrge avaldub selgelt seoses sellega, et krediidiandjad hindavad ettevõtete tagatise ebapiisavaks. Probleemid tekivad siis kui ettevõtte ei saa täiendavaid tagatise MESist või KredExist. Erinevalt põllumajandustootjatest ei ole toiduainetetööstuse ettevõtetel tootmiskaand, mida saaks tagatisena kasutada. Samuti on tööstusseadmete maksumus järelturul madal.

Sarnaselt põllumajandustootjatele on ka toiduainete ja joogitootmise tegevusala ettevõtete jaoks investeerimislaenude tagasimakseperioodid liiga lühikesed. Osaliselt sellest on tingitud probleem, et ettevõtete äriplaanid ei ole krediidiandja jaoks laenu andmiseks piisavad, kuna ei võimalda saavutada piisavat rahavoogu pankade pakutava perioodi jooksul laenude tagastamiseks.

Kuna tegevust laiendada soovivad ettevõtte on sageli eksportijad, siis on oluline ka see, millised on laenude intressimäärad Eestis võrreldes teiste riikidega. Intervjueeritute sõnul on Eesti ettevõtte Skandinaaviamaade ja Kesk-Euroopa riikidega võrreldes kõrgemate intressimäärade tõttu mõnevõrra ebasoodsamas positsioonis.

Omakapitali vähesus takistab suuremate arenguhüpete finantseerimist. Eesti toiduainete tootmisega tegelevad ettevõtte on suhteliselt väikesed. Ettevõtete suurust arvestades on nende tegevuse märkimisväärseks laiendamiseks või moderniseerimiseks vajalikud investeerimisprojektid suhteliselt suured. Selliste investeringute rahastamiseks vajalike laenude saamiseks on vaja omaosalust, mida

Eesti ettevõtetele sageli napib. Probleem on suurem Eesti kapitalile kuuluvates ettevõtetes ning põllumajandussaaduste töötlemisüksustesse investeerida soovivatel ühistutel. Suurematesse kontsernidesse kuuluvate toiduainetetööstuse ettevõtete rahastusvõimalused on tänu suurtele ematööstustele paremad.

Tabel 10. Toiduainete ja joogitootmise tegevusala ettevõtete turutõrked aastatel 2014 ja 2019

2014	2019
<ul style="list-style-type: none"> Krediitiasutused hindavad pakutavaid tagatise põhjendamatu ebapiisavaks. Ettevõtte ei saa täiendavaid tagatise MESist ja KredExist. 	<ul style="list-style-type: none"> Krediitiasutused hindavad pakutavaid tagatise ebapiisavaks (sageli alustavatel ja kasvufaasis ettevõtetel, aga ka ühistutel).
<ul style="list-style-type: none"> Liiga lühikesed laenu tagasimakse perioodid. 	<ul style="list-style-type: none"> Liiga lühikesed laenu tagasimakse perioodid.
<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrged intressimäärad. 	<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrged intressimäärad (eelkõige noortele ja alustavatele ettevõtjatele).
<ul style="list-style-type: none"> Ettevõtte majandusnäitajad ja äriplaani ei ole krediitiasutuse (nt panga) jaoks piisav käibelaenu ja/või pikaajalise investeerimislaenu andmiseks. 	<ul style="list-style-type: none"> Pangad ei tunne piisavalt hästi vähem levinud tegevusharude eripärasid. Käibekapitali laenu saamine on probleem väiksematel ettevõtetel.
	<ul style="list-style-type: none"> Mikroettevõtjatele pole sobivat investeerimislaenu.
	<ul style="list-style-type: none"> Omakapitali vähesus pärsib laenukapitali kaasamise võimalusi suuremate projektide puhul (probleem on suurem ühistutel).

Allikas: Autorite koostatud Ernst & Young Baltic (2014, 2019) ja käesoleva uuringu tulemuste põhjal.

Mikroettevõtetest toiduainete tootjad vajavad investeerimislaenu ja investeringutoetuse saamisel sildfinantseerimist. Mikroettevõtjatel on pangast laenu saada kõige raskem, välja arvatud juhul kui ettevõtjal on võimalik esitada lisatagatise või ta rahastab suhteliselt suure osa investeringust omakapitalist. Seetõttu viibib ka PRIA määratud MAK 2014–2020 investeringutoetuste kasutamine, kuna ettevõtjad ei leia investeringute finantseerimiseks piisavalt laenukapitali. Intervjueeritavad lisasid, et noored ja alustavad ettevõtjad peavad laenu saamiseks äriplaani tellimist kulukaks ning nõuandesüsteemist ei saa alati äriplaani koostamisel tuge.

Laenude saamisega on suuremaid raskusi alustavatel mikro- ja väikeettevõtetel. Eeskätt on probleemiks see, et ei ole veel piisavalt häid majandustulemusi või on plaanitud investeringud liialt riskantsed. Ehkki võimalus investeringutoetust kasutada ja isegi PRIA poolne toetuse määramise otsus on olemas, võivad negatiivse laenuotsuse tõttu jääda vajalikud investeringud tegemata. Tegutsesvatel ettevõtetel võib rahastusprobleemide tõttu tekkida kasvu pidurdumine, mille tulemusel nende konkurentsivõime väheneb.

Toiduainete ja joogitootmise valdkonna suurprojektide puhul on probleemiks ettevõtete, eriti ühistute, omakapitali vähesus, mis takistab ka laenukapitali kaasamist. Uuringu tulemusena selgus, et võrreldes 2014. aastaga⁴⁹ on lisandunud asjaolu, et pangad käsitlevad Balti riike ühe piirkonnana, millest tulenevalt ühe riigi probleemid mõjutavad ka teise riigi ettevõtete laenu saamist. Ka antud juhul võib osaliselt tegemist olla informatsiooni asümmeetria probleemiga.

⁴⁹ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

3.2.3. Tulevane investeerimisvajadus

Perioodil 2007–2013 oli toiduainete tootmise valdkonna keskmine aastane investeeringute maht 66 mln eurot ning aastatel 2014–2017 72 mln eurot (suurenemine 9,6%) (tabel 11). Seega investeeriti toiduainete tootmise tegevusalal umbes 3,5 korda vähem kui põllumajanduses. Kõige enam investeeriti muude seadmete, masinate ja inventari soetamisse, mis moodustades mõlemal perioodil enam kui poole investeeringute kogumahust. Ehitiste soetamine ja rekonstrueerimine moodustas mõlemal perioodil umbes 30% investeeringutest.

Tabel 11. Toiduainete tootmise valdkonna investeeringud aastatel 2007–2013 ja 2014–2017, mln eurot

	2007–2013			2014–2017		
	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal
Investeeringud põhivaradesse kokku	461	65,9	100,0%	289	72,2	100,0%
....ehitiste soetamine	37	5,3	8,0%	18	4,4	6,1%
....ehitamine ja ehitiste rekonstrueerimine	107	15,3	23,3%	69	17,2	23,8%
....transpordivahendid	14	2,0	3,1%	11	2,6	3,7%
....arvutid ja arvutisüsteemid	3	0,4	0,6%	2	0,5	0,6%
....muud seadmed, masinad, inventar	272	38,8	58,9%	162	40,6	56,2%
....maa	9	1,3	2,0%	7	1,8	2,5%
..investeeringud immateriaalsetesse põhivaradesse kokku	19	2,7	4,1%	20	5,1	7,1%

Allikas: Statistikaameti tabel EM014.

Perioodil 2007–2013 oli joogitootmise valdkonna keskmine aastane investeeringute maht 26 mln eurot ning aastatel 2014–2017 19 mln eurot (tabel 12). Kui aastatel 2007–2013 moodustasid suurima osakaalu investeeringud immateriaalsesse põhivarasse (45%) ning muudesse seadmetesse, masinatesse ja inventari (45%), siis aastatel 2014–2017 investeeriti peamiselt muudesse masinatesse, seadmetesse ja inventari (61%) ning ehitiste soetamisse, ehitamisse ja rekonstrueerimisse (31%).

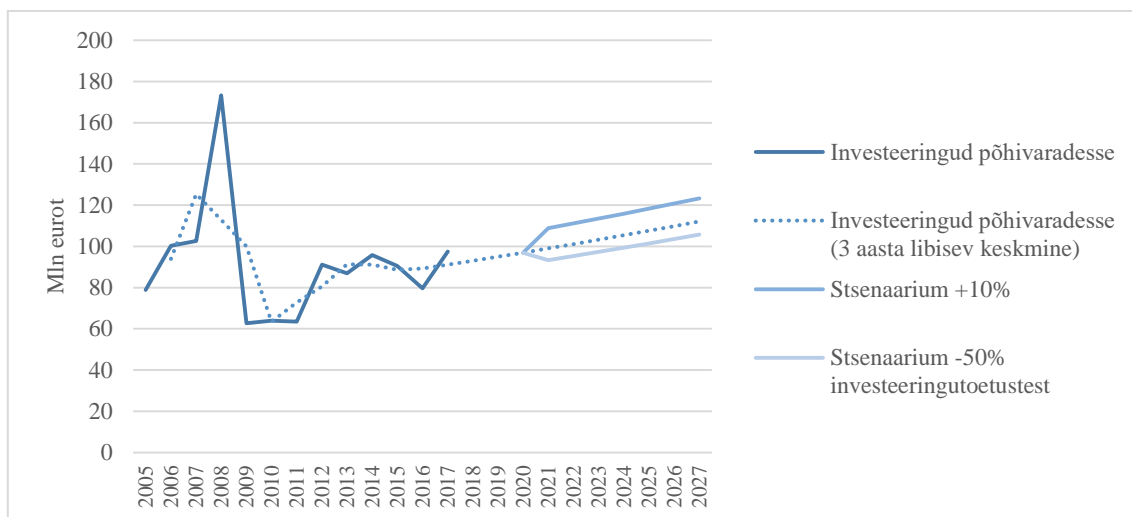
Tabel 12. Joogitootmise valdkonna investeeringud aastatel 2007–2013 ja 2014–2017, mln eurot

	2007–2013			2014–2017		
	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal
Investeeringud põhivaradesse kokku	182,7	26,1	100,0%	74,5	18,6	100,0%
....ehitiste soetamine	1,4	0,2	0,8%	0,9	0,2	1,2%
....ehitamine ja ehitiste rekonstrueerimine	12,6	1,8	6,9%	21,9	5,5	29,4%
....transpordivahendid	3,4	0,5	1,9%	2,2	0,6	3,0%
....arvutid ja arvutisüsteemid	0,5	0,1	0,3%	0,2	0,1	0,3%
....muud seadmed, masinad, inventar	81,2	11,6	44,5%	45,7	11,4	61,4%
....maa	0,8	0,1	0,4%	0,7	0,2	0,9%
..investeeringud immateriaalsetesse põhivaradesse kokku	82,7	11,8	45,3%	2,8	0,7	3,8%

Allikas: Statistikaameti tabel EM014.

Joonisel 14 on esitatud toiduainete ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete investeeringud aastatel 2005–2017. Samuti on esitatud kolme aasta libisev keskmine, mis näiteks 2006. aastal on aastate 2005–2007 keskmine jne. Alates 2017. aastat on iga-aastaselt investeeringute summat korrigeeritud töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksiga, mis aastatel 2005–2019 suurenes keskmiselt 2,1% võrra aastas.

Perioodi 2021–2027 prognoositud toiduainete ja joogitootmise valdkonna investeeringute kogumaht on 696–812 mln eurot (joonis 14). See hinnang ei võta arvesse juba ellu viimisel olevat AS E-Piim Tootmise suurprojekti, mille investeeringu suurus on 100 mln eurot. Intervjuudest sektori esindajatega ilmses ootus, et analoogilisi suurprojekte võetaks ette ka aastatel 2021–2027. Selles kontekstis mainiti konkreetsemalt nii teravilja- kui lihasektorit, aga ka puu- ja köögivilja esmatöötlemist. Kuivõrd toiduainete tootmise valdkonna investeeringute maht ja areng ei ole kaasas käinud põllumajandussektori arenguga⁵⁰, siis arenguhüppe tegemiseks vajalike investeeringute maht võib olla ka prognoositust suurem.

Joonis 14. Toiduainete ja joogitootmise valdkonna ettevõtete investeeringud põhivaradesse aastatel 2005–2017 ning prognoos aastani 2027

Allikas: Autorite arvutused Statistikaameti tabelite EM014 ja IA029 alusel.

Toiduainete ja joogitootmise ettevõtete esindajad tõid välja järgmised investeerimis- ja rahastusvajadused:

- Keskkonnahoidlike hoonete ja rajatiste ehitamine ja rekonstrueerimine.
- Hoonete ehitamine – mikro- ja väikeettevõtjatest toiduainete tootjad tegutsevad sageli tootmise jaoks ebasobivatel rendipindadel.
- Keskkonnahoidlike seadmete ja masinate soetamine, et säilitada ja suurendada konkurentsivõimet maailmaturul.
- Tootmise automatiseerimine, kuna tööjõu tootlikkus on sektori mõningates alavaldkondades (nt lihatööstustes) suhteliselt madal ning tööjõupuudus pigem süveneb. Automatiseerimine suurendab töökohtade atraktiivsust noorte silmis, vähendab tööjõu vajadust ja võimaldab tänu suuremale tööjõu tootlikkusele pakkuda töötajatele konkurentsivõimelisemat töötasu.
- Tootearendus uute ja olemasolevate toodete arendamine ja kvaliteedi tõstmine.
- Uutele turgudele sisenemine.
- Käibekapitali toetuste omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks, seda eelkõige mikro- ja väikeettevõtete puhul. Osa vastanute arvates on käibekapitali laen pankadest hästi kättesaadav ning see ei peaks olema avaliku sektori sekkumise valdkond.
- Taastuvenergia lahendused – maaküte, elektritootmine (päikesepaneelid, tuulikud).

⁵⁰ OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia.

<https://www.oecd.org/estonia/innovation-agricultural-productivity-and-sustainability-in-estonia-9789264288744-en.htm>

- Digitaliseerimine.

Ettevõtete omanikeringis toimuv põlvkonnavaheetus vajab mõnede vastanute arvates abi vananevate omanike ettevõtetest väljumisel ja uute omanike kas peresiseselt või väljastpoolt perekonda leidmisel. Samas leidsid osad vastajad, et teiste osanike väljaostmine ei peaks olema avaliku sektori sekkumise valdkond.

Järgmise viie aasta rahastamisvajadused sõltuvad palju konkreetse ettevõtte suuruselt ja arenguetapist. Leiti, et ühe ettevõtte kohta on investeerimisvajadused erinevate suurusega ettevõtetes järgmised:

- Mikroettevõtete puhul 25 000–100 000 eurot.
- Väikeettevõtte puhul 0,1–0,5 mln eurot.
- Keskmise suurusega ettevõtete puhul 0,5–1,0 mln eurot.
- Suured ettevõtted kavandavad investeerimiseks enamasti 1,0–5,0 mln eurot.

Nimetatud rahaliste vajaduste katmiseks kavandatakse kasutada krediidiandjate käibekapitali- ja investeerimislaene, liisingut, investeringutoetusi. Leiti, et mikroettevõtjad vajavad ka järgmisel viiel aastal investeringutoetusi. Mikroettevõtjad ei ole sageli pankade silmis krediidikõlblikud. Võimaliku probleemi ja riskina ettevõtte rahastamisel järgmisel viiel aastal toodi välja laenuintresside võimalik kasv ning oht, et krediidiandjad hakkavad majanduse jahtudes laenuaotlusi rangemalt hindama.

3.2.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus

Nii nagu teistes sihtrühmades sõltub ka toiduainete ja joogitootmises rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus perioodil 2021–2027 mitmest tegurist. Eelmises alapeatükis esitatud prognoosi järgi on toiduainete ja joogitootmise tegevusala oodatav investeringute maht perioodi 2021–2027 kokkuvõttes 696–812 mln eurot. Ka toiduainete ja joogitootmises suurendab investeringute mahu osas määramatust keskkonnahoiuga seotud vältimatute investeringute vajadus, mille maht ei ole teada. Samuti võib investeringute mahtu oluliselt mõjutada suurprojektide elluviimine.

Rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosi alusandmetena kasutati Statistikaameti andmestikku⁵¹, mis sisaldab andmeid toiduainete ja joogitootmisega tegelevate ettevõtete pikaajaliste laenude jäägi, aga mitte laenukäibe kohta. Seetõttu leiti arvutuslik pikaajaliste laenude käive⁵². Pikaajaliste laenude käibe prognoosimisel võeti aluseks viimase kolme aasta (mille kohta andmed olid kättesaadavad) ehk aastate 2015–2017 keskmine (56 mln eurot), mida korrigeeriti igal aastal töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksi näitajaga (2,1% aastas). Andmetabel koos statistika ja prognoositud andmetega on esitatud lisa 4 (tabel L4.2).

⁵¹ Statistikaameti tabel EM009.

⁵² Arvutus põhines eeldusel, et keskmine pikaajalise laenu tähtaeg on seitse aastat, st lihtsustades tagastatakse aastas 1/7 eelmise aasta pikaajaliste laenude jäägist. Huvialuse aasta laenukäibe leidmiseks lahutati vastava aasta pikaajaliste laenude jäägist eelmise aasta jääk ning liideti arvestuslik tagastatud laenujääk (1/7 eelmise aasta laenujäägist).

Rahastamisvahendi potentsiaalset nõudlust mõjutab aastane investeeringutoetuste maht. Selle puhul lähtuti MAK 2014–2020 investeeringutoetuste eelarvest, mis jagati seitsme aastaga. Seega, keskmine investeeringutoetuste summa aastas sel perioodil oli 11,1 mln eurot. Ka investeeringutoetuste prognoosimisel korrigeeriti seda summat igal aastal töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksi näitajaga (2,1% aastas).

Rahastamisvahend on mõeldud leevendada turutõrget. Seetõttu on selle potentsiaalse nõudluse hindamiseks vaja hinnata turutõrke suurust. Kuna liisinguga masinate ja seadmete ostmisel olulisi probleeme ei tuvastatud, lähtuti turutõrke määramisel pikaajaliste laenude käibest. Eeldati, et tagasi lükatakse 10% laenuaotlustest ja samas mahus jäetakse laenuaotlused esitamata, kuna kardetakse panga negatiivset otsust. Seega on turutõrke suuruseks 22% pikaajaliste laenude käibest ehk aastate 2015–2017 andmete põhjal 12,5 mln eurot aastas.

Aastatel 2016–2018 oli toiduainete ja joogitootmise ettevõtetele antud rahastamisvahendi laenude maht keskmiselt 2,7 mln eurot aastas⁵³, mis moodustab 19% pikaajalisi laenusid puudutava turutõrke summast. Sellest tulenevalt kasutati prognoosi koostades eeldust, et 19% turutõrke tõttu rahuldamata või taotlemata laenuaotluste summast on rahastamisvahendi laenu saamiseks kõlbulikum⁵⁴. Kuna intervjuudest ilmses, et mitte kõik ettevõtjad ei ole teadlikud MAK 2014–2020 rahastamisvahendi laenutoodetest, siis võib tulevikus nõudlus rahastamisvahendi laenutoodete järele olla suurem kui 19% turutõrke mahust.

Tabel 13 annab ülevaate rahastamisvahendi potentsiaalsest nõudlusest aastatel 2021–2027. Prognoositud rahastamisvahendi kasutamiseks sobilike laenuaotluste summa kogu perioodil on 19 mln eurot. Aastatel 2021–2027 võib investeeringutoetuste maht väheneda ja seetõttu võib suurenda nõudlus rahastamisvahendi laenutoodete järele. Seetõttu eeldati, et investeeringutoetuste maht väheneb 50% ja sellest 1/3 ulatuses rahastatakse investeeringuid rahastamisvahendi laenudega, 1/3 ulatuses pangalaenudega ja 1/3 ulatuses ettevõtete omakapitalist. Sellisel juhul suureneks perioodi kokkuvõttes nõudlus rahastamisvahendi laenu järele 14 mln euro võrra ja kogu rahastamisvahendi nõudlus oleks 33 mln eurot.

Tuleb arvestada, et tegemist on laenudega, millelt tasutakse intressi (keskmiselt 3,3% aastas) ja mis tagastatakse keskmiselt 12,5 aasta jooksul. Prognoosis eeldati, et perioodil 2021–2027 täiendatakse perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi fondi, st ka käesoleval perioodil välja antud laenud tagastatakse sellesse fondi. Eeldati, et fondi lisandub ka laenuintress, millest 1% suunatakse MESi tulemustasuks ja rahastamisvahendi administreerimiskuludeks. Kui arvestada ka fondi tagastatava laenujäägi ja fondi lisanduva intressiga, siis peaks rahastamisvahendi fondi jääk toiduainete ja joogitootmise valdkonna jaoks olema 2027. aasta lõpuks 24,9 mln eurot, mis on 16,6 mln eurot enam kui 2020. aasta lõpus.

⁵³ Kuna 2019. aastal rahastamisvahendist välja antud laenude maht oli väike, siis on prognoosi koostamisel kasutatud perioodi 2016–2018 andmeid.

⁵⁴ Eeldatavasti ei ole kõik tagasilükatud või esitamata jäetud laenuaotlused rahastamisvahendi laenutoote jaoks kõlbulikumad.

Tabel 13. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus toiduainete ja joogitootmise tegevusalal aastatel 2021–2027, mln eurot

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	61,1	62,4	63,7	65,0	66,4	67,8	69,2	455,6
Investeeringutoetused	11,3	11,5	11,8	12,0	12,3	12,5	12,8	84,2
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	6,8	6,9	7,1	7,2	7,4	7,5	7,7	50,6
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	6,8	6,9	7,1	7,2	7,4	7,5	7,7	50,6
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilikud laenutaotlused	2,6	2,6	2,7	2,7	2,8	2,9	2,9	19,2
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine	5,6	5,8	5,9	6,0	6,1	6,3	6,4	42,1
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes	1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	14,0
Nõudlus rahastamisvahendi järele	4,5	4,6	4,7	4,7	4,8	5,0	5,1	33,3
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk	0,9	1,2	1,6	1,9	2,3	2,7	3,1	13,7
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	2,9
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)	11,7	14,8	17,5	19,9	21,9	23,6	24,9	

Allikas: Autorite koostatud.

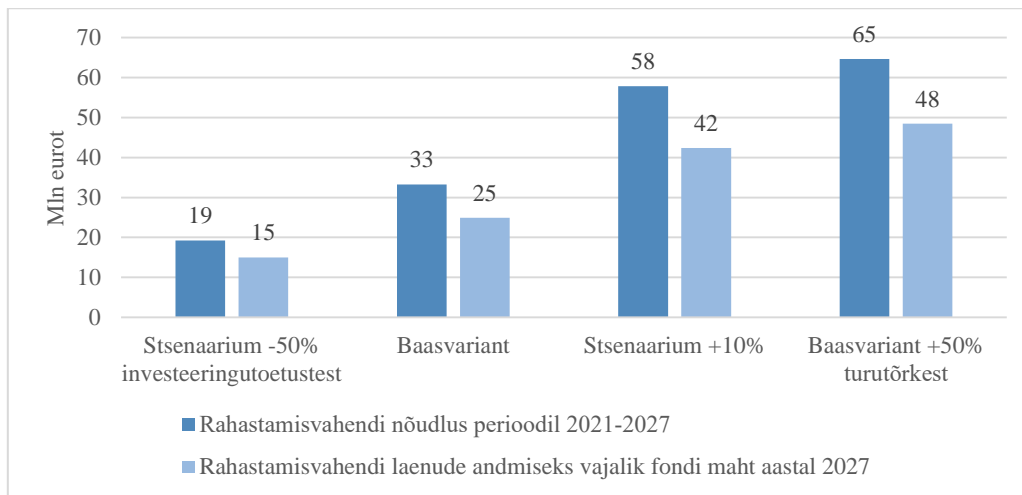
Samas, nagu eespool öeldud, vajab Eesti toiduainetetööstuses arenguhüpet, et oluliselt parendada tehnoloogilist varustatust, tööjõu tootlikkust ja suurendada tootmis- ja ekspordimahtu. E-Piim Tootmine AS suurprojekti näitele tuginedes jäi ettevõttel 100 mln euro suuruse investeeringu tegemisel puudu omakapitalist ning tagatistest. Selleks kaasas ettevõtte investorilt omakapitali 15 mln eurot ning lisaks 10 mln eurot omakapitalilaadset tagatist LHV Varahalduselt⁵⁵. Tuginedes intervjueeritute hinnangule, et toiduainetetööstuse suurprojekte oleks vaja rohkem, võib perioodil 2021–2027 nõudlus rahastamisvahendi laenude ja omakapitaliinvesteeringute järele olla märkimisväärselt suurem kui prognoositud 34 mln eurot.

Seetõttu koostati lisaks prognoosi baasvariandile kolm rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse alternatiivset stsenaariumit (joonis 15). Juhul kui investeeringutoetuste vähenemisel ei suurene nõudlus rahastamisvahendi finantstoodete järele, siis on perioodil 2021–2027 kogunõudlus rahastamisvahendi järele 19 mln eurot. Kui sektoris suureneb investeerimisaktiivsus või investeeringumahu baasstsenaariumi puhul suureneb rahastamisvahendi finantstoodete maht 50%-ni pikaajaliste laenude turutõrkest, siis suureneb nõudlus rahastamisvahendi toodete järele vastavalt 58 või 65 mln euron.

Nõudlus rahastamisvahendi finantstoodete järele on suurem Eesti kapitalil põhinevatel kodumaist toidutoorainet väärindavatel toiduainete ja joogitööstuse ettevõtetel. Nende omakapital ja laenuvõimalused on suuremaks arenguhüppeks vajaliku investeeringu tegemiseks reeglina piiratud.

Eelkõige võiks rahastamisvahendeist kasu olla ettevõtete uuele tootmise tõhustamise tasemele jõudmiseks vajaliku suuremahulise investeeringu finantseerimiseks, mille saavutamiseks on tavapärastest allikatest rahastust raske saada. Suuremahulised on need investeeringud, mis suurendaksid tunduvalt ettevõtte tootmisvõimsust võrreldes senisega ja mille tulemusel tekib ettevõttel märkimisväärne tehnoloogiline areng ja/või võimekus ekspordi suurendada.

⁵⁵ ERR Uudised. 16.05.2019. Paide piimatööstuse rajamine algab esialgu kavandatust hiljem. <https://www.err.ee/940526/paide-piimatoostuse-rajamine-algab-esialgu-kavandatust-hiljem>

Joonis 15. Rahastamisvahendi nõudlus toiduainete ja joogitootmise valdkonnas erinevate stsenaariumide korral aastatel 2021–2027, mln eurot

Allikas: Autorite koostatud.

Toiduainete ja joogitootmise suurinvesteeringute rahastamine tavapärase pangalaenuga on raskendatud. Lisaks laenule vajatakse suurprojektide elluviimisel sageli ka täiendavat omakapitali. Suurinvesteeringute finantseerimine rahastamisvahendi abil on mõttekas Eestis toodetud toidutooraine väärimise eesmärgil, mis võimaldaks suuremal hulgal põllumajandustootjatel tootmist jätkata, tuues neile nii sissetulekut kui edendades elu maapiirkondades.

Majanduse ja maaelu arengu seisukohast on oluline ühendada killustunud ressursse, mis võimaldaks rohkematel inimestel kasvust kasu saada. Seega, rahastamisvahendi abil võiks finantseerida 3–4 mln euro suuruseid sihipäraseid investeeringuid, mille tulemusena suureneks nõudlus kohaliku toidutooraine järele, selle väärimise ja eksportimise võimekus. Suurettevõtete toetamine peaks olema seotud nõudega arendada ettevõtjate vahelist koostööd, mis ei peaks piirduma ainult ühistute loomisega. Soodustada tuleks kohaliku tooraine kasutamist ja paremat väärimist.

3.3. Maalises asustuspiirkonnas tegutsevad muud maaettevõtted

Peamised tulemused ja järeldused

- Aastatel 2015–2019 kasutasid muud maaettevõtted investeringute rahastamiseks peamiselt krediidiandjate investeerimislaenu ja liisingut, millest kättesaadavam on liising.
- Probleemid ja turutõrked esinesid seoses krediidiastutuste laenude kättesaadavusega (piisava tagatise puudumine, laenu saamise tingimustele mittevastamine ja muu maaettevõtluse äriplaanide mitteobjektiivne hindamine) ja on püsinud muude maaettevõtjate jaoks aastaid muutumatuna. Probleemina lisandus laenuurul mikrolaenu puudumine, väikelaenude kõrged intressimäärad ning investeerimislaenude liialt lühike tagasimakse periood.
- Aastatel 2020–2024 kavatakse investeerida keskkonnahoidu ja ringmajandusega seotud objektidesse või tegevustesse. Teenusesektoris planeeritakse investeerida kaasaegsetesse keskkonnasõbralikesse liikurmasinatesse ja seadmetesse ning tööstussektoris seadmetesse, masinatesse, tootmise automatiseerimisse ning uutele turgudele sisenemiseks ja digitaliseerimisse. Lisaks vajatakse käibekapitali tavapärase äritegevuse jätkamiseks olemasoleval tasemel ja investeerimislaenu tootmis- ja ärimaa ostmiseks.
- Perioodil 2020–2024 planeeritakse investeringute rahastamiseks kasutada peamiselt ettevõtte omakapitali, krediidiastutuse laenu või liisingut, laenu omanikelt, sh pereliikmetelt ning laenu või käendust MESist või KredExist.
- Turutõrgete leevendamisel on ootused täiendava tagatise, mikrolaenu ja investeerimislaenu järele, mille tagasimakse periood on pikem kui viis aastat.
- Prognoosi kohaselt võib perioodil 2021–2027 muu maaettevõtluse valdkonnas põhivaradesse tehtavate investeringute kogumaht ulatuda 3,0–3,3 mld euron.
- Rahastamisvahendi prognoositud nõudlus on 22 mln eurot ja selle rahuldamiseks vajalik fondi maht 2027. aastaks on 10 mln eurot, kuid summad võivad osutuda olulisemalt suuremaks, kui sihtrühma laiendatakse kõikidele maapiirkonnas tegutsevatele ettevõtjatele sõltumata tegevusalast või kui sihtrühma teadlikkus rahastamisvahendist kasvab.
- Vajalik on muu maaettevõtluse eri tegevusharude majandustulemuste regulaarne avaldamine. See võimaldaks krediidiandjatel äriplaanide hindamisel senisest enam arvestada valdkondade eripäradega.
- Oluline on, et riik panustaks läbi teadmussiirde meetmete ettevõtjate finantskirjaoskuse alaste teadmiste parendamisse.
- Kuigi vastav info on avalik ja leitav, peaks MESi rahastamisvahendite kaasamise võimaluste kohta käiv kommunikatsioon olema tõhusam.

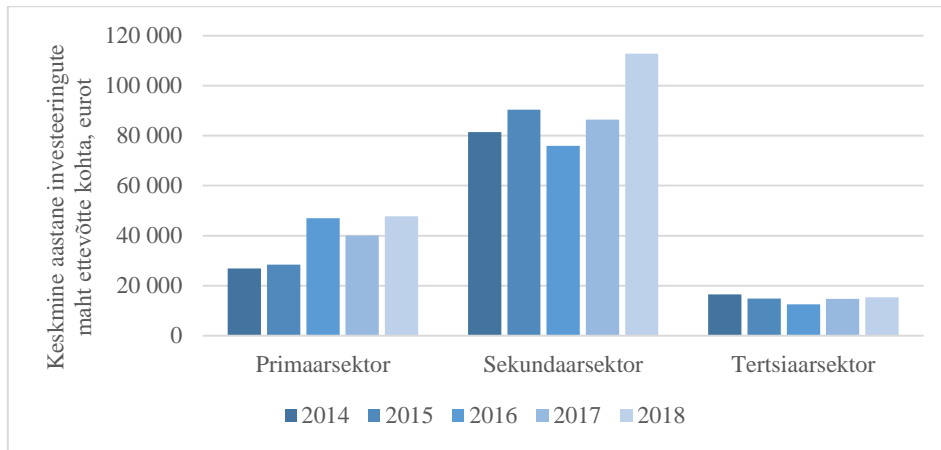
3.3.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine

Muu maaettevõtluse⁵⁶ tegevusalad on mitmekesised (vt lisas 3 asuvat ülevaadet muudest maaettevõtetest). Seetõttu erineb ka nende investeringute maht⁵⁷. 2018. aastal investeerisid

⁵⁶ Metsamajanduse, tööstuse (v.a toiduaine- ja joogitööstus) ja teenusesektori ettevõtted.

⁵⁷ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

primaarsektori (metsamajandus) ettevõtted keskmiselt 47 000 eurot ettevõtte kohta, sekundaarsektori ettevõtted (EMTAK 2008 klassifikaatorit arvestades mäetööstusettevõtetest kuni ehitusettevõteteni) 113 000 eurot ja tertsiaarsektori ettevõtted (EMTAK 2008 klassifikaatorit arvestades kaubandusettevõtetest kuni muude teenindavate ettevõteteni) 15 000 eurot (joonis 16). Perioodil 2014–2018 suurenes primaarsektori ettevõtetes keskmine investeeringu maht 44%, sekundaarsektori ettevõtetes 28%, kuid tertsiaarsektori ettevõtetes kahanes 8%.

Joonis 16. Keskmine investeeringu maht maapiirkonnas tegutseva muu maaettevõtja kohta sektorite lõikes perioodil 2014–2018

Allikas: PMK (2019), algallikas äriregister.

Perioodil 2014–2018 tegid maapiirkonnas asuvad ettevõtted 2,7 mld euro eest investeeringuid. Muude maaettevõtete osa sellest oli 64%, põllumajandustootjate osa 29%, toiduainete ja joogitootmise osa 6% ning kalanduse ja vesiviljeluse osa 1%⁵⁸. Seega on muude maaettevõtete osa maapiirkonna ettevõtluses ja investeeringutes rahastamisvahendi teiste sihtrühmadega võrreldes märkimisväärselt suurem.

Võrreldes perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamise uuringu tulemustega⁵⁹ on investeeringute rahastamisallikate tähtsusjärjekord muutunud. Perioodi 2014–2020 eel oli muu maaettevõtluse täiendava rahastamise esmaseks allikaks investeeringutoetus. Käesolevast uuringust selgus, et muude maaettevõtete organisatsioonide esindajate sõnul on aastatel 2015–2019 investeeringute rahastamiseks kasutatud peamiselt krediidiandjate investeerimislaenu ja liisingut, millest kättesaadavam on olnud liising. Lisaks on kasutatud omaniku või muu seotud osapoole investeeringut (laenu või omakapitali kujul), teise ettevõtja või eraisiku laenu ja investeeringutoetusi. Neist on sagedamini kasutatud MAK 2014–2020 LEADER meetme projektitoetuse ja meetme 6.4 “Investeeringud majandustegevuse mitmekesistamiseks maapiirkonnas mittepõllumajandusliku tegevuse suunas” investeeringutoetuse (nii tagastamatu kui ka tagastatava abi) võimalusi. Harvem on müüdnud investeeringute rahastamiseks põhivara või muud vara, kuna see ei ole maapiirkonnas väga tõhus vahend. Põhjuseks on maapiirkonnas asuva kinnisvara madal turuväärtus. Väga harva on kasutatud krediidiandjate käibekapitalilaenu ja välise osapoole omakapitaliinvesteeringut.

⁵⁸ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

⁵⁹ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

Objektid, mille jaoks täiendavat rahastamist kasutati, on nii sisu kui ka mahu poolest väga erinevad. Aastatel 2015–2019 investeeriti hoonete ostmisse ja renoveerimisse, uute hoonete ehitamisse, seadmete ja masinate ostu, toodete ja teenuste kvaliteedi parendamisse või ettevõtluse mitmekesistamisse.

3.3.2. Turutõrked ja probleemid

Muude maaettevõtete jaoks seisneb laenamisel peamine turutõrge selles, et krediidiandjad hindavad ettevõtte tagatise ebapiisavaks või ei aktsepteeri neid. Maalises asustuspiirkonnas asuv kinnisvara ei ole madala turuväärtuse tõttu sageli sobiv investeerimislaenu tagatiseks. Intervjueeritute sõnul on linnalise asula piirist kaugemal kui viis kilomeetrit (v.a Tallinna ümbritsev nn kuldne ring) asuvate hoonete turuväärtus kordades madalam linnalises asulas asuva samaväärsete hoonete turuväärtusest. Maapiirkonnas on küll võimalik soetada olemasolevaid hooneid, aga probleem on kinnisvara arendamisega, sest raskendatud on laenu saamine uue hoone ehitamiseks, vana hoone renoveerimiseks või hoonesse seadmete ja masinate hankimiseks sõltumata sellest, kas tegemist on tööstus- või muu ärihoonega. Uute hoonete ehitamise ja vanade hoonete renoveerimise maksumus on kordades suurem hoone turuväärtusest laenu tagatisena. Selle tulemusena on ettevõtjad loobunud investeringuplaanidest või lükanud neid edasi. Olukorra püsimine ei võimalda ettevõtetel investeerida ega motiveeri maalises asustuspiirkonnas elama asumist või seal elamist. Haavatavamad on ettevõtlusega alustavad, lühikese tegutsemisajaga ja vähese põhivaraga ettevõtted, samuti mikroettevõtted.

Muude maaettevõtete jaoks on teine oluline turutõrge mikroettevõtjatele sobivate mikrolaenu puudumine ning kolmas, turul olevate väikelaenu liiga kõrged intressimäärad. Maaettevõtete organisatsioonide esindajad märkisid, et krediidiasutused ei hinda muu maaettevõtluse äriplaanide objektiivselt või ei ole nõus neid hindama, kuna nende jaoks on taotletavad laenusummad liiga väikesed ja ei vääri põhjalikku süvenemist. Seetõttu on mikroettevõtjad sageli sunnitud võtma seadmete ja masinate ostuks tarbimislaenule omase intressimääraga (14–16%) eraisikutele suunatud väikelaenu vahemikus 5 000 kuni 14 000 eurot.

Kaasneva probleemina märkisid muude maaettevõtete esindajad, et krediidiandjad lükkavad laenu taotlused tagasi põhjusel, et ettevõtete majandusnäitajad ei ole alati piisavalt head ja äriplaanid ei vasta laenu saamiseks vajalikele nõuetele. Hindamisel arvestatakse laenu taotlemise aastale eelnevate aastate majandusnäitajaid, mis ei pruugi olla ühtmoodi head. Eriti suur on see probleem alustavate ettevõtjate jaoks, kuna laenu andmisel võetakse alustava ettevõtja puhul arvesse tagasiulatuvalt tõendatud igakuine sissetulek ja finantsprognoosid. Sealjuures äriplaan võib osutada laenu taotlemisel vähem tähtsaks, kuna sektori spetsiifikasse, tootmistehnoloogiasse vms krediidiasutused ei pruugi süveneda. Probleemi ilmestab maaturismiettevõtjate positsioon laenuturul. Maaettevõtjate organisatsioonide esindajate hinnangul krediidiasutused ei käsitle maaturismi tegevusala tõsiseltvõetava ettevõtlusena. Maaturismiettevõtjate äriplaanid ei hinnata kasumlikeks. Põhjus on selles, et turismi valdkonnas on ettevõtlustegevus hooajaline. Piltlikult – talvel ei ole kliente ja suvel on tööjõupuudus. Sama probleemi märgiti ka MAK 2014–2020 rahastamisvahendi

eelhindamise uuringus⁶⁰. Nimelt oli juba siis nii lühi- kui ka pikaajalise laenu ja liisingute kättesaadavus teistest tegevussuundadest mõnevõrra kehvem just majutus- ja toitlustusasutuste seas.

Probleemina märgiti ka krediidasutuse investeerimislaenu lühikest tagasimakseperioodi. Juhul, kui maapiirkonna mikroettevõtjatele antaksegi laenu, siis selle tagasimakseperiood on enamasti lühem kui viis aastat.

Organisatsioonide esindajate hinnangul on probleemiks maapiirkonna ettevõtjate madal finantskirjaoskus, mille tulemuseks on ebakvaliteetsed äriplaanid. Nimetatud probleem on suurem alustavate ettevõtjate puhul. On ka ettevõtjaid, kes ostavad äriplaani teenusepakkujatelt ja esitavad selle laenu või investeeringutoetuse pakkujale, kuid sellistel juhtudel võib sattuda ohtu äriplaani elluviimine.

Nimetatud turutõrgete ja probleemide tõttu on aastatel 2015–2019 nii mikro- kui ka väikeettevõtjatel jäänud vajalikud investeeringud tegemata või on edasi lükatud. Seda kinnitab ka 2019. aastal valminud toetusvajaduse uuring⁶¹, mille kohaselt suur osa (61%) metsamajandusega tegelevatest ettevõtetest ja maaettevõtjatest (57%) märkisid, et neil on suured raskused ettevõtte finantseerimisel. Tabel 14 kajastab muude maaettevõtjate jaoks laenude saamiseks esinenud turutõrkeid aastatel 2014 ja 2019. Informatsioon 2014. aastal kindlaks tehtud turutõrgete kohta pärineb perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamise uuringust⁶². 2019. aastal eksisteerivate turutõrgete kohta anti hinnang käesoleva uuringu raames ettevõtjate, nende esindusorganisatsioonide ning krediidiandjatega läbi viidud intervjuude analüüsi põhjal.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et muude maaettevõtjate probleemid ja turutõrked seoses krediidasutustest laenude kättesaadavusega (piisava tagatise puudumine, laenu saamise tingimustele mittevastamine ja muu maaettevõtluse projektide subjektiivne hindamine) on püsinud aastaid muutumatuna. Probleemidena on lisandunud laenuturul mikrolaenu puudumine, väikelaenu kõrged intressimäärad ning investeerimislaenu liialt lühikesed tagasimakse perioodid.

⁶⁰ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

⁶¹ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

⁶² Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/rahastusvahend-2014-2020-aruanne.pdf>

Tabel 14. Maalises asustuspiirkonnas tegutsevate muude maaettevõtete turutõrked laenude saamisel aastatel 2014 ja 2019

2014	2019
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiandjad hindavad ettevõtete tagatise ebapiisavaks. Ettevõtjatele koormavate tingimuste seadmine (nõutakse palju tagatist). 	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiandjad hindavad ettevõtte tagatise ebapiisavaks või ei aktsepteeri neid üldse (maalises asustuspiirkonnas asuv kinnisvara ei kvalifitseeru tagatiseks madala turuväärtuse tõttu).
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutustest investeerimislaenude halb kättesaadavus. Suur probleem eelkõige alustavate ettevõtjate jaoks ning kõrge riskitaseme ja väikesemahuliste projektide puhul. 	<ul style="list-style-type: none"> Mikroettevõtjatele sobivate mikrolaenude puudumine.
<ul style="list-style-type: none"> Ettevõtte ei vasta laenu või liisingu taotlemisel nende tingimustele. 	<ul style="list-style-type: none"> Majandusnäitajad ja äriplaanid ei vasta laenu saamiseks vajalikele nõuetele (probleem eelkõige alustavate ja maaturismiettevõtjate puhul).
	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused ei hinda muu maaettevõtluse projekte objektiivselt. Väikeste laenusummade puhul ei ole krediidiasutused nõus äriplaanide hindama.
	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutuste investeerimislaenude lühike tagasimakse periood (kuni viis aastat).
	<ul style="list-style-type: none"> Väikelaenude kõrged intressimäärad.

Allikas: Autorite koostatud Ernst & Young Baltic (2014) ja käesoleva uuringu tulemuste põhjal.

Järgnevalt on esitatud soovitusel turutõrgete ja rahastamisprobleemide leevendamiseks:

- Vajalik on muu maaettevõtluse erinevate tegevusalade majandustulemuste regulaarne avaldamine. See aitaks vähendada informatsiooni asümmeetriast tingitud probleeme laenude taotlemisel ning võimaldaks krediidiandjatel äriplaanide hindamisel senisest enam arvestada valdkondade eripäradega.
- Oluline on, et riik panustaks läbi teadmussiirde meetmete sektori ettevõtjate finantskirjaoskuse alaste teadmiste parendamisse.
- Kuigi vastav info on avalik ja leitav, peaks MESi rahastamisvahendite kaasamise võimaluste kohta käiv kommunikatsioon olema tõhusam.

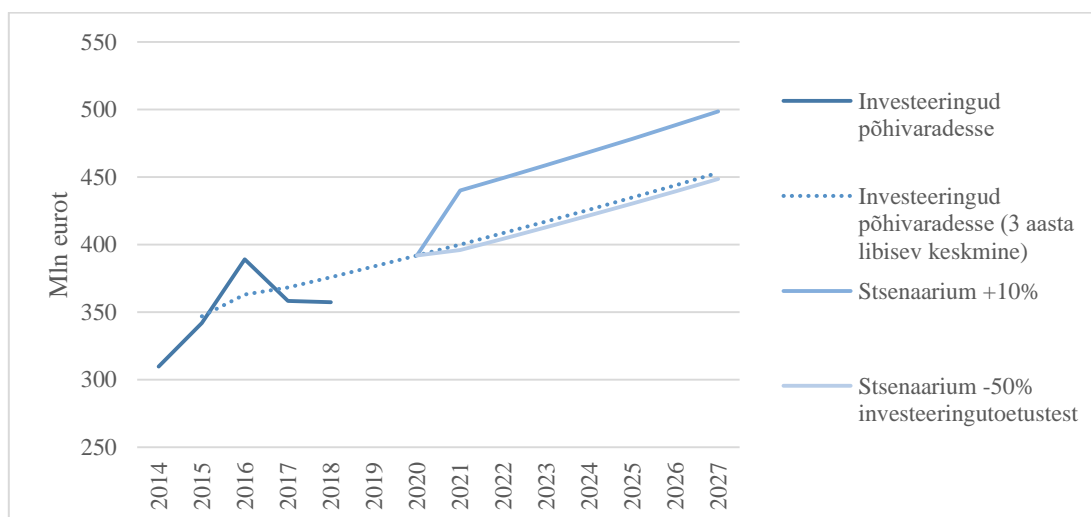
3.3.3. Tulevane investeerimisvajadus

Nii nagu teistegi rahastamisvahendi sihtrühmade puhul, koostati ka muude maaettevõtete investeringute prognoos aastateks 2021–2027. Kuna Statistikaamet ei avalda maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete majandusnäitajate statistikat, siis kasutati aastate 2014–2018 investeringumahu osas PMK tehtud investeringuvajaduse uuringu⁶³ andmeid. Selle järgi oli aastatel 2014–2018 muude maaettevõtete investeringute maht keskmiselt 351 mln eurot aastas. Joonisel 17 on esitatud muude maaettevõtete investeringud aastatel 2005–2017. Samuti on esitatud kolme aasta libisev keskmine, mis näiteks 2015. aastal on aastate 2014–2016 keskmine jne. Alates 2017. aastast

⁶³ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

on iga-aastaselt investeeringute summat korrigeeritud töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksiga, mis aastatel 2005–2019 suurenes keskmiselt 2,1% võrra aastas.

Perioodi 2021–2027 prognoositud muude maaettevõtete investeeringute kogumaht on 3,0–3,3 mld eurot. Võrreldes teiste käesolevas uuringus käsitletavate rahastamisvahendi sihtrühmadega on muude maaettevõtete prognoositud investeeringute maht märkimisväärselt suurem. See on ootuspärane, kuna muu maaettevõtelse osakaal maapiirkonna majandustegevusest on suurem kui teistel rahastamisvahendi sihtrühmadel. Küll aga on ebaselge, kas kõik muu maaettevõtelse sihtrühma kuuluvad tegevusvaldkonnad on EAFRD rahastamisvahendi sihtrühm. Perioodil 2014–2019 tehti muu maaettevõtelse tegevusaladest kõige enam investeeringuid puidutöötlemise, paberitootmise ja trükinduse, maismaaveonduse ja laonduse, metsamajanduse ja jahinduse ning hulgi- ja jaekaubanduse, mootorsõidukite remondi ja jaekaubanduse tegevusaladel. Nende nelja tegevusala investeeringud moodustasid 55% muude maaettevõtete investeeringutest⁶⁴. Nagu nähtub jooniselt 17, ei ole „Stsenaariumil -50% investeeringutoetustest“ märkimisväärselt mõju muude maaettevõtete prognoositud investeeringute kogumahule. Selle põhjuseks on asjaolu, et perioodil 2014–2018 moodustasid investeeringutoetused hinnanguliselt vaid 2% muude maaettevõtete koguinvesteeringust.

Joonis 17. Muude maaettevõtete investeeringud põhivaradesse aastatel 2014–2017 ning prognoos aastani 2027

Allikas: Autorite arvutused PMK ja Statistikaameti tabeli IA029 andmete alusel.

Muu maaettevõtelse organisatsioonide esindajate hinnangul kavatsevad ettevõtjad aastatel 2020–2024 investeerida keskkonnahoidu (päikeseenergiast elektritootmine, hoonete küttesüsteemi üleminek taastuvenergiaallikale, bio- või taastuvenergia mikrotootmine) ja ringmajandusega seotud objektidesse ja tegevustesse. Ühelt poolt loodetakse nendest investeeringutest tegevuskulude kokkuvõtte ning teiselt poolt soovitakse aidata kaasa aastateks 2030 ja 2050 seatud Eesti ja EL kliima- ja keskkonnamärgide saavutamisele⁶⁵.

⁶⁴ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

⁶⁵ Euroopa roheline kokkulepe, Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030, Kliimapoliitika põhialused aastani 2050, Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030.

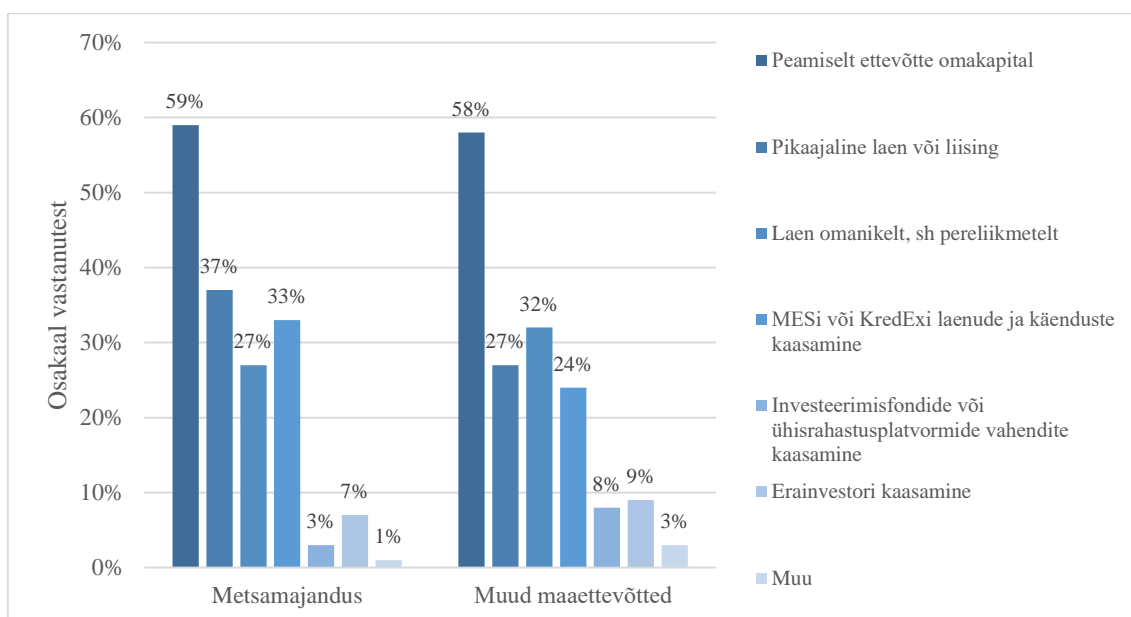
Maapiirkonna teenindussektoris nähakse vajadust investeerida kaasaegsetesse ja keskkonnasõbralikesse liikurmasinatesse ja seadmetesse (elektrilised muruniidukid, mootorsaed, kännufreesid, maamõõtmise seadmed, mootorsaanid, ATV-d, droonid). Eesmärk on pakkuda maalises asustuspriirkonnas uusi ning arendada olemasolevaid teenuseid kaasaegsel tasemel. Tööstussektoris on vajadus investeerida seadmetesse, masinatesse, tootmise automatiseerimisse, uutele turgudele sisenemisse ja digitaliseerimisse. Nii tööstus- kui ka teenindussektoris püsib vajadus investeerimislaenude järele ning MAK 2014–2020 investeeringutoetust saanud projektide elluviimisel sildfinantseeringu järele. Osades ettevõtetes võib olla vajadus teiste omanike ettevõttest välja ostmiseks või põlvkonnavahtuseks. Põlvkonnavahtetus ei ole väljakutse ainult põllumajanduses, vaid maaettevõtluses laiemalt.

Muud maaettevõtted on valdavalt mikroettevõtted. Seetõttu on ootuspärane, et teenindussektori maaettevõtete perioodi 2020–2024 investeeringuvajaduse mahtu hinnati ühe ettevõtte kohta keskmiselt 5000–25 000 euro suuruseks. See on kooskõlas ka aastate 2014–2018 andmetega (joonis 17). Suurema investeeringuvajadusega ettevõtteid on teenindussektoris vähe, kuid nende keskmine investeeringumaht samal perioodil võib ulatuda kuni 0,5 mln euron. Metsandus- ja tööstusettevõtete investeeringuvajaduse mahtu organisatsioonide esindajad ei osanud hinnata.

Organisatsioonide esindajate hinnangul praegu eksisteerivad turutõrked ei kao ning lähitulevikus rahastavad muud maaettevõtted investeeringuid vaatamata turutõrgetele ilmselt krediidasutuste laenude abil või kasutatakse investeeringutoetuste, krediidasutuste laenude ja omakapitali kombinatsiooni. Organisatsioonide esindajad arvasid, et suure tõenäosusega kaalutakse krediidasutuste rahastusega katta käibekrediiti ja teiste osanike väljaostu ettevõttest.

Toetusvajaduse uuringust⁶⁶ ilmnes aga, et ligi 60% metsamajandus- ja muudest maaettevõtetest planeerivad kasutada investeeringute rahastamisel eelkõige ettevõtte omakapitali, 27–37% planeerib kasutada laenu või liisingut, 27–32% laenu omanikelt, sh pereliikmetelt ning 24–33% MESi või KredExi laene või käendust (joonis 18). Muud maaettevõtjad ei ole varmad kaasama investeeringute rahastamiseks investeerimisfonde, ühisrahastusplatvorme ja erainvestoreid, sest ettevõttevälise omakapitali investorite jaoks ei ole muu maaettevõtlus atraktiivne. Investorid on huvitatud suurematest investeeringutest kõrge kasvupotentsiaaliga või kõrgtehnoloogilistesse ettevõtetesse, mida üldjuhul muu maaettevõtlus ei ole.

⁶⁶ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

Joonis 18. Investeeringute rahastamiseks planeeritavad finantseerimise allikad aastatel 2020–2024
Allikas: PMK (2019).

Maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete ligipääsu laenudele on aastate 2020–2024 perspektiivis raske hinnata, sõltumata sellest, millises sektoris ettevõtte tegutseb. Trend võib seejuures olla ka positiivne, kuna maapiirkond tekitab osades ärimudelites ka konkurentsieelise ning maapiirkondade finantseerimisel saab kaasata ka MESi finantstooteid. See võimalus linnades tegutsevatel äriühingutel puudub.

3.3.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus

Rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosi alusandmetena kasutati PMK andmestikku⁶⁷ muude maaettevõtete investeeringute kohta aastatel 2014–2018. Kuna see ei sisaldanud ettevõtete kohustuste andmeid, siis leiti hinnanguline pikaajaliste laenude käive, kasutades erinevate tegevusvaldkondade müügitulu alusel kaalutud keskmist võlakordajat (35,7%) (lisa 3, tabel L3.6). Eeldati, et 35,7% investeeringute maksumusest rahastatakse pikaajaliste laenudega. Nii saadi muude maaettevõtete hinnanguline pikaajaliste laenude käive. Pikaajaliste laenude käibe prognoosimisel võeti aluseks aastate 2016–2018 keskmine (131 mln eurot), mida korrigeeriti alates 2017. aastast igal aastal töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksi näitajaga (2,1% aastas). Andmetabel koos statistika ja prognoosiga on esitatud lisa 4 (tabel L4.3).

Rahastamisvahendi potentsiaalset nõudlust mõjutab aastane investeeringutoetuste maht. Nende puhul lähtuti MAK 2014–2020 investeeringutoetuste eelarvest, mis jagati seitsme aastaga. Keskmine investeeringutoetuste summa aastas sel perioodil oli 8,0 mln eurot. Investeeringutoetuste

⁶⁷ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

prognoosimisel korrigeeriti seda summat igal aastal töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksi näitajaga (2,1% aastas).

Rahastamisvahend on mõeldud leevendada turutõrget. Seetõttu on selle potentsiaalse nõudluse hindamiseks vaja hinnata turutõrke suurust. Kuna liisinguga masinate ja seadmete ostmisel olulisi probleeme ei tuvastatud, lähtuti turutõrke määramisel pikaajaliste laenude käibest. Eeldati, et tagasi lükatakse 10% laenuaotlustest ja samas mahus jäetakse laenuaotlused esitamata, kuna kardetakse panga negatiivset otsust. Seega on turutõrke suuruseks 22% pikaajaliste laenude käibest ehk aastate 2016–2018 andmete põhjal 28,8 mln eurot aastas.

Aastatel 2016–2019 oli muudele maaettevõtetele antud rahastamisvahendi laenude maht keskmiselt 1,5 mln eurot aastas, mis moodustab 5,2% pikaajalisi laenusid puudutava turutõrke summast. Sellest tulenevalt kasutati prognoosi koostades eeldust, et 5,2% turutõrke tõttu rahuldamata või taotlemata laenuaotluste summast on rahastamisvahendi laenu saamiseks kõlbulikum⁶⁸. Kuna intervjuudest ilmnes, et mitte kõik ettevõtjad ei ole teadlikud MAK 2014–2020 rahastamisvahendi laenuaotlustest, siis võib tulevikus muude maaettevõtete nõudlus rahastamisvahendi laenuaotluste järele olla oluliselt suurem kui 5,2% turutõrke mahust.

Tabel 15 annab ülevaate rahastamisvahendi potentsiaalsest nõudlusest aastatel 2021–2027. Prognoositud rahastamisvahendi kasutamiseks sobilike laenuaotluste summa kogu perioodil on 12 mln eurot. Aastatel 2021–2027 võib investeeringutoetuste eelarve väheneda ja seetõttu võib suurendada nõudlus rahastamisvahendi laenuaotluste järele. Seetõttu eeldati, et investeeringutoetuste maht väheneb 50% ja sellest kolmandiku ulatuses rahastatakse investeeringuid rahastamisvahendi laenudega, kolmandiku ulatuses pangalaenudega ja kolmandiku ulatuses ettevõtete omakapitalist. Sellisel juhul suureneks perioodi kokkuvõttes nõudlus rahastamisvahendi laenu järele 10 mln euro võrra ja kogu rahastamisvahendi nõudlus oleks 22 mln eurot.

Tabel 15. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus muudes maaettevõtetes aastatel 2021–2027, mln eurot

	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	142,8	145,8	148,9	152,0	155,2	158,5	161,8	1065,0
Investeeringutoetused	8,2	8,3	8,5	8,7	8,9	9,1	9,3	60,9
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	15,9	16,2	16,5	16,9	17,2	17,6	18,0	118,3
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	15,9	16,2	16,5	16,9	17,2	17,6	18,0	118,3
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilike laenuaotlused	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8	1,9	12,3
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine	4,1	4,2	4,3	4,3	4,4	4,5	4,6	30,5
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes	1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	10,2
Nõudlus rahastamisvahendi järele	3,0	3,1	3,1	3,2	3,3	3,3	3,4	22,5
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk	0,9	1,3	1,7	2,1	2,2	2,4	2,7	13,3
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	3,9
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)	7,0	8,4	9,5	10,0	10,4	10,6	10,4	

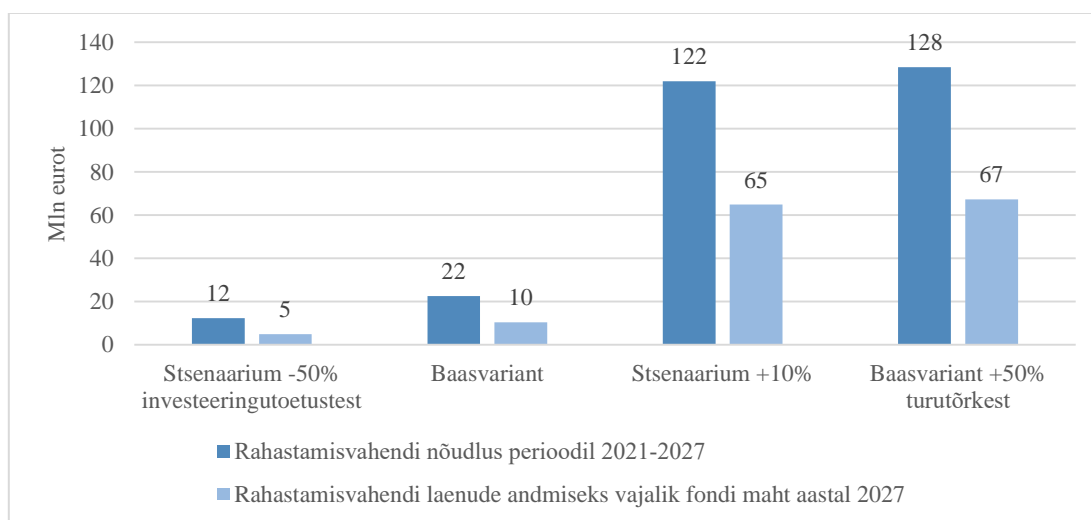
Allikas: Autorite koostatud.

Tuleb arvestada, et tegemist on laenudega, millelt tasutakse intressi (keskmiselt 4,3% aastas) ja mis tagastatakse keskmiselt 8,2 aasta jooksul. Prognoosis eeldati, et perioodil 2021–2027 täiendatakse

⁶⁸ Eeldatavasti ei ole kõik tagasilükatud või esitamata jäetud laenuaotlused rahastamisvahendi laenuaotluste jaoks kõlbulikumad.

perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi fondi, st ka käesoleval perioodil välja antud laenu tagastatakse sellesse fondi. Eeldati, et fondi lisandub ka laenuintress, millest 1% suunatakse MESi tulemustasuks ja rahastamisvahendi administreerimiskuludeks. Kui arvestada ka fondi tagastatava laenu jäägi ja fondi lisanduva intressiga, siis peaks rahastamisvahendi fondi jääk muude maaettevõtete jaoks olema 2027. aasta lõpuks 10,4 mln eurot, mis on 5,2 mln eurot enam kui 2020. aasta lõpus.

Kuna muude maaettevõtete investeeringute ja pikaajaliste kohustiste andmed on hinnangulised, siis koostati lisaks prognoosi baasvariandile kolm rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse alternatiivset stsenaariumit (joonis 19). Juhul kui investeeringutoetuste vähenemisel ei suurene nõudlus rahastamisvahendi finantstoodete järele, siis on perioodil 2021–2027 kogunõudlus rahastamisvahendi järele 12 mln eurot. Kui sektoris suureneb investeerimisaktiivsus või rahastamisvahendi finantstoodete kasutamine suureneb 50%-ni pikaajaliste laenu turutõrkest, siis suureneb nõudlus rahastamisvahendi toodete järele vastavalt 122 või 128 mln euroni. Samuti eeldavad kaks viimast stsenaariumi baasstsenaariumist suuremat makset rahastamisvahendi fondi. Kuna perioodil 2016–2019 muudele maaettevõtetele antud rahastamisvahendi keskmine laenu intress (4,3%) oli kõrgem kui teistel sihtrühmadel ja laenu keskmine tagastusperiood (8,3 aastat) oli samuti lühem, siis muu maaettevõttele puhul on finantsvõimendus suurem, st rahastamisvahendi fondi paigutatud ühe euro kohta on perioodil 2021–2027 anda rohkem laenu kui teiste sihtrühmade puhul.

Joonis 19. Rahastamisvahendi nõudlus muu maaettevõttele valdkonnas erinevate stsenaariumide korral aastatel 2021–2027, mln eurot

Allikas: Autorite koostatud.

Lähitulevikus on mikro-, väike- ja keskmise suurusega muudel maaettevõtetele vajadus EAFRD rahastamisvahendite kasutamiseks olemas. Seda kinnitavad nii intervjueritud muu maaettevõttele organisatsioonide esindajad, kui ka 2019. aastal valminud toetusvajaduse uuringu⁶⁹ tulemused. Kuna muude maaettevõtete kogemus rahastamisvahendi kasutamisel on lühike (võimalus kasutada rahastamisvahendit alates 2016. aastast MAK 2014–2020 meetme 6.4 raames), on sihtgrupi teadlikkus rahastamisvahendi finantstoodete võimalustest ja finantstoodete tingimustest tagasihoidlik.

⁶⁹ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring.
<https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

Täiendava teavitustöö ja kasvava teadlikkuse tulemusena võib nõudlus rahastamisvahendi finantstoodete järele osutada ka oluliselt suuremaks.

Muu maaettevõtluse vajadus avaliku sektori vahendatavate finantstoodete järele tuleneb finantsturul eksisteerivatest turutõrgetest. Kuna ettevõtjate jaoks on suurimaks probleemiks krediidiandjate silmis piisava tagatise puudumine, peaks sektori ootuste kohaselt maaettevõtjatele pangalaenu taotlemisel täiendavat tagatist võimaldatama. Soovitakse toimivat koostööd pankade ja rahastamisvahendi rakendaja vahel. Intervjueeritud organisatsioonide esindajate hinnangul vajab muutmist toimiv praktika, kus krediiti sooviv ettevõtja läheb krediidiasutusse laenu taotlema ning siis pöördub täiendava käenduse taotlemiseks MESi poole. Nende hinnangul saavutatakse sektori jaoks positiivsem tulemus selliselt, et esmalt pöördub ettevõtja MESi poole täiendava tagatise taotlemiseks ning kui ettevõtja saab täiendava tagatise taotlusele positiivse otsuse, siis pöördub ta laenu taotlemiseks krediidiasutuse poole. MESi tagatis aitab muuta ettevõtjat laenuandja jaoks krediidikõlblikumas. Kirjeldatud lahendus leevendaks oluliselt tagatisega seotud turutõrget ja muu maaettevõtjate juurdepääsu kapitalile.

Teine turutõrge, mille osas soovitakse leevendust, on mikrolaenu turule toomine ja maaettevõtjatele kättesaadavaks tegemine. Eksisteerivat turutõrget arvestades oleks mikrolaenu sihtgrupp eelkõige alustavad ja mikroettevõtjad (sh maaturismiettevõtjad), kes krediidiasutustest üldse või tavapärasel tingimustel väikeses summas laenu ei saa. Lisaks on mikrolaenu disainimisel oluline selle laenu intressimäär, kuna finantsturul pakutavate väikelaenu intressimäärad on muu maaettevõtjate jaoks kõrged.

Muudel maaettevõtetel on lisaks mikrolaenu puudumisele piiratud juurdepääs ka investeerimislaenudele. Seetõttu on muudel maaettevõtetel ootus laenu osas, mille tagasimakse periood on pikem kui viis aastat.

Kuna sektori kogemus EAFRD rahastamisvahendi kasutamise osas on väike, ei osanud sektori esindajad nimetada tingimusi, millega ollakse tõenäoliselt EAFRD rahastamisvahendit nõus kasutama. Märgiti vaid seda, et rahastamisvahendi toodete intressimäär võiks olla n-ö maaettevõtjasõbralik ning võiks olla võimalus kasutada investeerimislaenu puhul põhiosa maksepuhkust (et see oleks sobilik ka hooajalistele ettevõtlusvaldkondadele). Maksepuhkuse pikkus võiks olla pool kuni üks aasta.

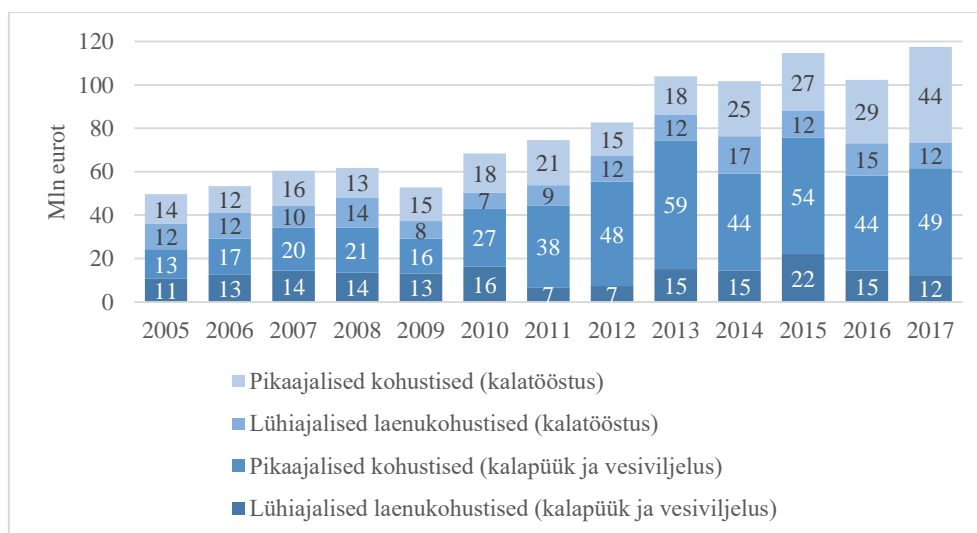
3.4. Kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevad ettevõtted, kalatööstused, tootjaorganisatsioonid ja sadamad

Peamised tulemused ja järeldused:

- Kalapüügi, vesiviljeluse ning kalatööstus tegevusaladel suurenes aastatel 2005–2017 pikaajaliste kohustiste ja lühiajaliste laenukohustiste jääk 2,4 korda 117 mln euroni.
- Aastatel 2014–2019 kasutati kalandussektoris ettevõtete, ühistute ja sadamate tegevuse täiendavaks finantseerimiseks kõige enam krediidiandjate investeerimislaene, omakapitali ja investeeringutoetusi.
- Aastatega on süvenenud krediidiandjate poolt kalandussektori eripärade mittetundmine ja sellega mitteamustamine. Vajalik on kalandussektori majandustulemuste regulaarne avaldamine. See võimaldaks krediidiandjatel äriplaanide hindamisel senisest enam arvestada valdkondade eripäradega.
- Kalapüüdjate ja vesiviljelusettevõtete probleemid ja turutõrked seoses krediidiandjate laenu kättesaadavusega (piisava tagatise puudumine, mittevastamine laenu saamise tingimustele, pikaajaliste investeerimislaenu puudumine) on püsinud aastaid muutumatuna.
- Muutumatu on püsinud probleem, et suhteliselt kõrge tasu tõttu on MESi täiendav käendus paljudele kalandussektori ettevõtjatele kättesaamatu.
- Tootjaorganisatsioonide ja ühistute puhul on probleemina lisandunud pikaajaliste investeerimislaenu puudumine ning kalatööstuste ja vesiviljelusettevõtete jaoks käibekapitalilaenu mittevõimaldamine krediidiandjate poolt.
- Sadamate puhul püsib probleemina laenu saamise tingimustele mittevastamine.
- Kalandussektoris on programmiperioodil 2021–2027 EL ja Eesti keskkonna- ja kliimaeesmärke silmas pidades suur vajadus freoonil töötavate jahutus- ja külmaseadmete vahetamiseks keskkonnasõbralikumate jahutus- ja külmaseadmete vastu.
- Lisaks on kalapüügi tegevusalal vajadus uute, ökonoomsemate ja keskkonnasõbralikumate laevade järele.
- Tootjaorganisatsioonid ja ühistud vajavad investeeringuid ehitiste energiatõhusamaks muutmiseks ja renoveerimiseks.
- Vesiviljelusettevõtete ja sadamate peamised vajadused on seotud täiendavate investeeringutega keskkonnahoidlikesse seadmetesse, masinatesse ja kaasaegsesse tootmistehnoloogiasse.
- Perioodil 2020–2024 planeeritakse investeeringute rahastamiseks kasutada peamiselt krediidiandjate laenu ja liisingut, MESi käendust ja vahendatavat laenu ning investeeringutoetusi.
- Turutõrgete leevendamiseks on vaja täiendavaid tagatise, pikaajalisi investeerimislaene ja käibekapitalilaene.
- Prognoosi kohaselt võib perioodil 2021–2027 kalandussektoris põhivaradesse tehtavate investeeringute kogumaht ulatuda 139–252 mln euroni.
- Perioodil 2021–2027 on turutõrkest tulenev prognoositud nõudlus rahastamisvahendi laenu järele 10 mln eurot. Juhul kui investeeringutoetused väheneksid poole võrra, suureneks nõudlus rahastamisvahendi laenu järele 28 mln euroni.

3.4.1. Ettevõtete tegevuse rahastamine

Kalapüügi, vesiviljeluse ning kala, vähilaadsete ja limuste töötlemise ja säilitamise (edaspidi kalatööstus) tegevusaladel suurenes aastatel 2005–2017 pikaajaliste kohustiste ja lühiajaliste laenukohustiste jääk 2,4 korda 117 mln euroni (joonis 20). Kohustiste kasv oli pisut kiirem kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusalal.

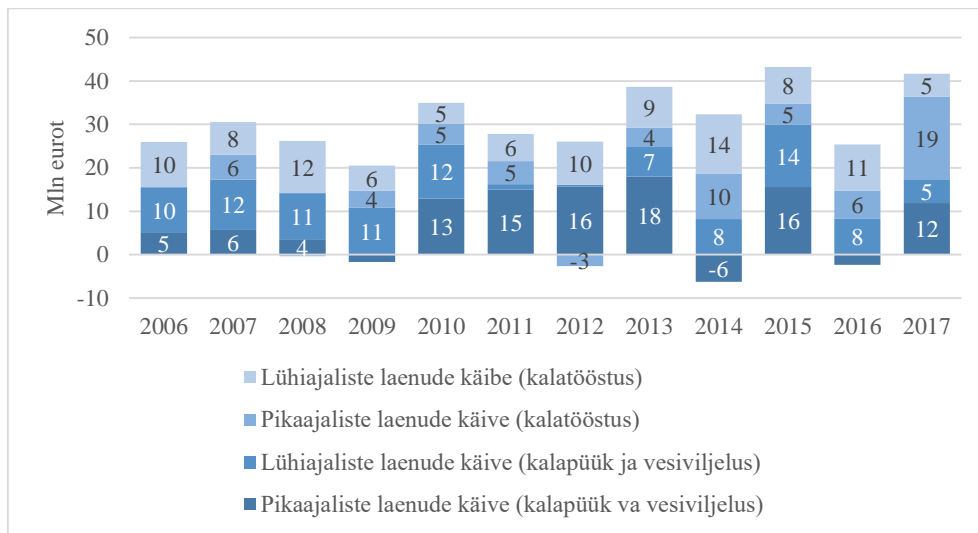

Joonis 20. Kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade lühiajaliste ja pikaajaliste kohustiste jääk, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

Kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade laenude käibe ja liisingu uutmüügi andmed ei ole avaliku statistika põhjal eristatavad. Seetõttu leiti hinnanguline lühiajaliste ja pikaajaliste laenukohustiste käive kasutades eeldust, et eelneva aasta lühiajaliste laenukohustiste jääk tasutakse täies ulatuses järgneval aastal ning pikaajaliste kohustiste tagasimakse periood on keskmiselt seitse aastat, st aastas tagastatakse keskmiselt 1/7 pikaajaliste kohustuste jäägist. Sellisel lähenemisel koostatud hinnangust selgub, et kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse valdkonnas on laenude käive aastati varieerunud, kuid pigem on see olnud tõusutrendis (joonis 21). Aastatel 2013–2017 oli kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusala keskmine lühiajaliste laenude käive 8 mln eurot ja kalatööstustel 10 mln eurot aastas. Keskmine pikaajaliste laenude käive oli kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusalal 7 mln eurot ning kalatööstuste puhul 9 mln eurot. Kogu kalandussektori aastane uute laenude maht oli umbes 42 mln eurot.

Kalapüügi ja vesiviljeluse organisatsioonide esindajate hinnangul on aastatel 2014–2019 kalandussektoris tervikuna ettevõtete, ühistute ja sadamate tegevuse täiendavaks finantseerimiseks kõige enam kasutatud krediidiandjate investeerimisläene, omakapitali ja investeeringutoetusi. Lisaks eelnimetatutele on kasutatud ka liisingfinantseerimist, MESi administreeritud rahastamisvahendit ning vähesemal määral krediidiandjate käibekapitalilaenu, teise ettevõtja või eraisiku laenu ja ettevõtte välise osapoole omakapitali. Vähesel määral on investeeringute rahastamiseks müüdnud vara või kalapüügiõigust. Samas esineb kalandussektori erinevate tegevusalade rahastamisel olulisi erinevusi. Seetõttu käsitletakse järgnevalt ettevõtete tegevuse rahastamist ning investeeringuobjekte tegevusalade lõikes.

Joonis 21. Kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade lühiajaliste ja pikaajaliste laenude hinnanguline käive, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

Kalapüügi valdkonnas (eelkõige kalapüük rannikumerel) on sarnaselt perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamise tulemustele⁷⁰ investeeringute rahastamisel kasutatud peamiselt omakapitali. Krediidiandjate laene ja investeeringutoetusi on kasutanud Läänemeres ja kaugpüügiga tegelevad ettevõtted, et püsida konkurentsivõimse teiste riikide kalapüüdjatega. Läänemeres kalapüügiga tegelevad ettevõtted on investeeritud laevadesse. Kaugpüügiga tegelevad ettevõtted on investeerinud laeva ostu ja püügiõigustesse. Rannapiirkondade kalapüügiga tegelevad ettevõtted on investeerinud kalapüügiõigusesse, paatide ostu, kalapüügi vahenditesse või nende parandamisse ning kala väärimise eesmärgiga anda toorainele lisandväärtust ning paremini kontrollida või lühendada tarneaehelat. Rannakalapüügis on investeeringuid rahastatud peamiselt omavahenditest. Alustavad ettevõtjad on kalapüügi sektorisse sisenemisel kasutanud omafinantseerimist.

Vesiviljeluse rahastamisel on kasutatud peamiselt investeeringutoetusi ja omakapitali, aga ka käibekapitali laene. Investeeritud on tootarendusse, keskkonnahoidlikes seadmetesse, uutesse keskkonnasõbralikesse või taastuvenergia tootmise allikatesse ja tootmise automatiseerimisse. Programmperioodil 2007–2013 tehti enamik vesiviljeluse investeeringutest tootmise n-ö esimesse etappi. Perioodil 2014–2020 on tehtud ettevõtete arengut silmas pidades vaid hädapäraseid investeeringuid, sest suuremate investeeringute toetustingimusi peeti liiga piiravaks ja täiendavat kulu tekitavaks. Seetõttu ei saavutatud perioodil 2014–2020 suuremat kuluefektiivsust või arenguhüpet. Suuremate investeeringute edasilükkamise põhjuseks on ka vesiviljelusega tegelevate ettevõtete kehv finantsseisund (vt lisa 3).

Kalatööstused ja tootjaorganisatsioonid on perioodil 2014–2019 tegevusi finantseeritud peamiselt krediidiandjate investeerimislaenuga, liisinguga, investeeringutoetustega, omakapitali ja MESi vahendatavate finantstootetega. On ehitatud tööstusi, ostetud uusi seadmeid, haagiseid, tõstukeid jmt. Sõltuvalt sadama omanikest või sadamat haldava ettevõtte suurusest on sadamate arendamisel kasutatud peamiselt omaniku ja liikmete investeeringuid või EMKF rakenduskava

⁷⁰ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne.

<https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/rahastusvahend-2014-2020-aruanne.pdf>

investeeringutoetusi. Rannapiirkondade sadamates on investeeritud suurematesse ja põhilistesse objektidesse: hoonetesse, seadmetesse, rajatistesse ja taristu suurematesse objektidesse. Teistes sadamates on investeeritud kaide rekonstrueerimisse, seadmetesse ja rajatistesse.

3.4.2. Turutõrked ja probleemid

Kalandussektori olulisim turutõrge on see, et krediidasutused hindavad kalapüügiettevõtjate ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtete tagatise ebapiisavaks. Krediidiandjad ei hinda kalapüügiõigust tagatisena ning vesiviljeluses on probleemiks ettevõtete asumine maapiirkonnas, kus hoonete või objektide turuväärtus on võrreldes linnalistes piirkondades asuvate hoonete või objektidega mitu korda madalam. Krediidiandjate silmis on investeering maalises asustuspiirkonnas tegutsevasse vesiviljelusse ebarentaabel. Samas toodi probleemina välja MESi poolt pakutava tagatise kõrget tasu, mis teeb MESi käenduse ettevõtjate jaoks suhteliselt kättesaamatuks.

Kalapüüdjal esineb turutõrge krediidasutuste pikaajaliste investeeringulaenude saamisel. Krediidiandjad hindavad nii kalapüügi kui ka vesiviljeluse valdkonda riskantseks ja vesiviljelust lisaks ka mittekasumlikuks. Kalapüük on hooajaline, kus püügikvoodid ja püügivõimalused muutuvad kuude ja aastate lõikes. Vesiviljeluses on tootmistsüklid pikad ja tegevusalal on olnud mitmeid ebaõnnestunud ettevõtmisi (pankrotte). Seetõttu ei ole krediidiandjate jaoks ettevõtjate majandusnäitajad ja äriplaanid piisavad laenude andmiseks. Kalandussektori esindajate ja ettevõtjate hinnangul ei ole krediidasutused kalapüügi ja vesiviljeluse valdkondade väiksust ja tehnilisust (kalapüügiõigus, kvoodid jne) silmas pidades kompetentsed kalapüügi ja vesiviljeluse alaseid äriplaane hindama.

Nimetatud probleemid on kalapüügi ja vesiviljeluse ettevõtjate jaoks suured. Kalapüügiettevõtted on teinud aastatel 2014–2019 vajalikud investeeringud omavahenditest või lükanud suuremaid investeeringuid edasi. Vesiviljelusettevõtete viie aasta eesmärgid on jäänud saavutamata ning tootmise järgmiste etappide investeeringud on lükatud tulevikku. Seda kinnitavad 2019. aastal valminud toetusvajaduse uuringu⁷¹ tulemused – suur osa (48%) kalandusettevõtjatest märkisid, et neil on suured raskused ettevõtte finantseerimisel.

Kalatööstuste tegevuse rahastamise probleemistik on võrreldes kalapüüdjate ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtetega teistsugune. Krediidasutused on kompetentsed kalatööstusi hindama ning neil on tööstuste jaoks vajalikud laenutooted olemas. Küll aga esineb tööstustel probleem käibekapitaliga. Kalatööstused ostavad hooajaliselt suured partiid toorainet lattu. Krediidiandjad aga ei taha kalatööstustele käibekapitalilaenu anda, kuna nad ei mõista, miks kalatööstustel on perioodiliselt suured laojäägid. Kalandussektori organisatsioonide esindajate hinnangul on tootjaorganisatsioonide ja ühistute jaoks probleemiks krediidasutuste investeerimislaenude lühikesed tagasimakseperioodid. Samuti puudub krediidasutustel kompetents ühistute äriplaanide hindamiseks, eriti kui tegemist on uue valdkonnaga (nt merevesiviljelus).

⁷¹ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring.
<https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

Kalandusorganisatsioonide esindajad ja ettevõtjad nentisid, et kuna Eesti sadamad üldjuhul ei ole kasumlikud ja neil puuduvad rahavood, ei ole krediidiandjad huvitatud laenude väljastamisest sadamatesse. Rahastamisvõimaluste vähesuse või puudumise tõttu on sadamates investeringud jäetud tegemata või lükatud tulevikku. Samas ei saa nimetatud probleeme käsitleda täiemahulise turutõrkena, sest need ei tulene täiel määral turumehhanismi ebatäiuslikkusest, informatsiooni asümmeetriast ega turu ebastabiilsusest.

Tabel 16 kajastab kalandussektori jaoks krediidi saamisel esinenud turutõrkeid aastatel 2014 ja 2019. 2014. aastal esinenud turutõrked võeti 2014. aastal valminud rahastamisvahendi eelhindamise uuringust⁷².

Tabel 16. Turutõrked kalandussektoris aastatel 2014 ja 2019

2014	2019
Põllumajanduse, kalanduse, toiduainete ja joogitootmise ja põllumajandussaaduste hulgimüügi ettevõtjad	Kalapüüdjad
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused hindavad pakutavaid tagatise põhjendamatumt ebapiisavaks. Ettevõtte ei saa täiendavaid tagatise MESist ja KredExist. 	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiandjad hindavad ettevõtte tagatise ebapiisavaks. MESi tagatise kõrge intressimäär.
<ul style="list-style-type: none"> Liiga lühikesed laenu tagasimakse perioodid. 	<ul style="list-style-type: none"> Pikaajaliste investeringulaenude puudumine.
<ul style="list-style-type: none"> Ettevõtte majandusnäitajad ja äriplaan ei ole krediidiasutuse jaoks piisav pikaajalise investeringulaenu ja käibelaenu andmiseks. 	<ul style="list-style-type: none"> Majandusnäitajad ja äriplaanid ei vasta laenu saamiseks vastavatele nõuetele. Krediidiasutused ei mõista sektori eripära, sh kalapüügiõigust.
<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrge intressimäär. 	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutuste jaoks on kalapüük kõrge riskiga (hooajalisus, kvoodid, kiirelt muutuvad püügivõimalused).
	Vesiviljelusettevõtted
	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiandjad hindavad ettevõtte tagatise ebapiisavaks. MESi tagatise kõrge intressimäär.
	<ul style="list-style-type: none"> Majandusnäitajad ja äriplaanid ei vasta laenu saamiseks vastavatele nõuetele.
	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutuste jaoks on vesiviljelus kõrge riskiga – ei taheta anda ei investeerimis- ega ka käibekapitalilaenu.
	Kalatööstused
	<ul style="list-style-type: none"> Raskused käibekapitalilaenu saamisega, kuna krediidiandjad ei mõista tootmise eripära (hooajalised laovarud).
Põllumajandus- ja kalandusühistud	Tootjaorganisatsioonid ja ühistud
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused nõuavad liiga suuri tagatise. MESi ja KredExi tagatise kõrge hind. 	
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused ei tunne ühistute toimimispõhimõtteid ning eripärasid. 	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused ei mõista tootjaorganisatsioonide ja ühistute eripära.
<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrge intressimäär. 	
	<ul style="list-style-type: none"> Pikaajaliste investeerimislaenude puudumine.
Sadamad	Sadamad
<ul style="list-style-type: none"> Majandusnäitajad ei ole krediidiandja jaoks piisavad laenu andmiseks.* 	<ul style="list-style-type: none"> Majandusnäitajad ja äriplaanid ei vasta laenu saamiseks vastavatele nõuetele.*
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiandjad ei tunne kalanduse valdkonda (sh sadamate seotust kalandusega). 	

* Tegemist on probleemi, mitte turutõrkega.

Allikas: Autorite koostatud Ernst & Young Baltic (2014) ja käesoleva uuringu tulemuste põhjal.

⁷² Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

Kokkuvõtvalt võib öelda, et aastatega on süvenenud probleem, et krediidiandjad ei tunne kalandussektori eripärasid ja ei arvesta nendega. Kalapüüdjate ja vesiviljelusettevõtete jaoks on probleemid ja turutõrked seoses laenude kättesaadavusega (piisava tagatise puudumine, laenu saamise tingimustele mittevastamine, pikaajaliste investeerimislaenude puudumine) püsinud aastaid muutumatuna ja see on takistanud ettevõtjatel investeringuplaanide elluviimist. Muutumatuks on püsinud ka kõrge tasust tulenev MESi tagatise suhteliselt halb kättesaadavus. Tootjaorganisatsioonide ja ühistute puhul on probleemina lisandunud pikaajaliste investeerimislaenude puudumine ning kalatöötajate ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtete jaoks käibekapitalilaenu mittevõimaldamine krediidasutuste poolt. Sadamate püsiv probleem on laenu saamise tingimustele mittevastamine.

3.4.3. Tulevane investeerimisvajadus

Tabelist 17 selgub, et aastatel 2014–2017 suurenes kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusalal võrreldes perioodiga 2007–2013 keskmine aastane investeringute maht 69%, ulatudes 14 mln euroni. Kõige enam on investeeritud muudesse seadmetesse, masinatesse ja inventari (65,6%). Investeringud transpordivahenditesse moodustasid 14,5% ning ehitiste soetamise, ehitamise ja rekonstrueerimisega seotud investeringud moodustasid 14,2% investeringute kogumahust.

Tabel 17. Kalapüügi ja vesiviljeluse investeringud aastatel 2007–2013 ja 2014–2017, mln eurot

	2007–2013			2014–2017		
	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal
Investeringud põhivaradesse kokku	58,8	8,4	100,0%	56,7	14,2	100,0%
....ehitiste soetamine	2,7	0,4	4,6%	0,9	0,2	1,6%
....ehitamine ja ehitiste rekonstrueerimine	18,7	2,7	31,8%	7,1	1,8	12,6%
....transpordivahendid	20,4	2,9	34,8%	8,2	2,1	14,5%
....arvutid ja arvutisüsteemid	0,1	0,0	0,1%	0,2	0,0	0,3%
....muud seadmed, masinad, inventar	14,8	2,1	25,2%	37,2	9,3	65,6%
....maa	0,5	0,1	0,8%	1,3	0,3	2,3%
....bioloogilised varad	0,2	0,0	0,3%	0,1	0,0	0,2%
....muu materiaalne põhivara	0,3	0,0	0,5%	0,0	0,0	0,0%
..investeringud immateriaalsetesse põhivaradesse kokku	1,1	0,2	1,9%	1,6	0,4	2,8%

Allikas: Statistikaameti tabel EM014.

Aastatel 2014–2017 suurenes kalatööstuses võrreldes perioodiga 2007–2013 keskmine aastane investeringute maht 21% võrra, ulatudes 9 mln euroni (tabel 18). Kõige enam on investeeritud muudesse seadmetesse, masinatesse ja inventari (44,4%), aga ka immateriaalsesse põhivarasse.

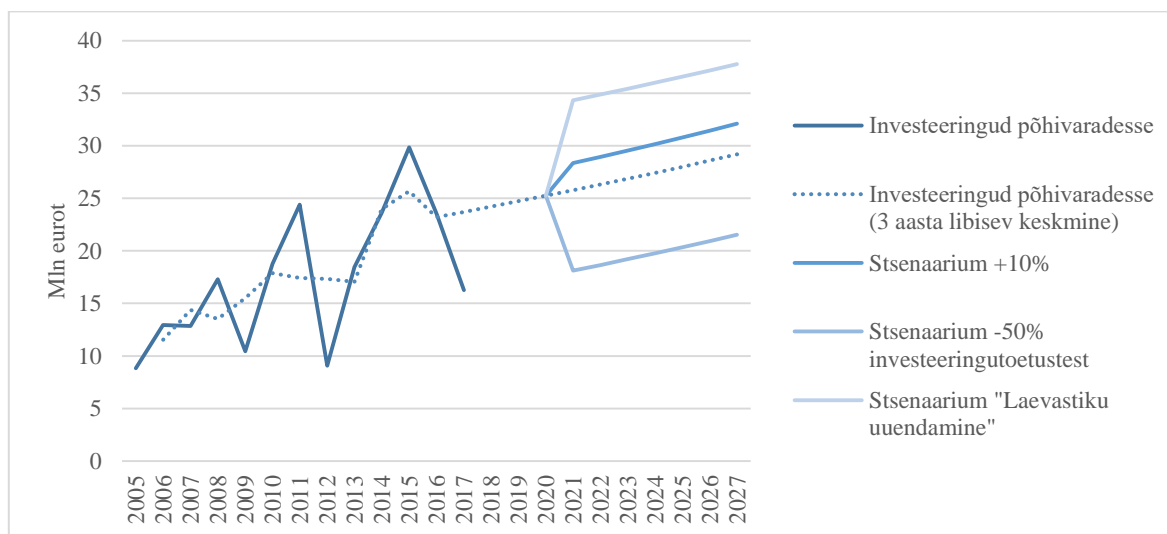
Joonisel 22 on esitatud kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusala ettevõtete investeringud aastatel 2005–2017. Samuti on esitatud kolme aasta libisev keskmine, mis näiteks 2006. aastal on aastate 2005–2007 keskmine jne. Alates 2017. aastast on iga-aastaselt investeringute summat korrigeeritud töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksiga, mis aastatel 2005–2019 suurenes keskmiselt 2,1% võrra aastas.

Tabel 18. Kalatööstuse investeeringud aastatel 2007–2013 ja 2014–2017, mln eurot

	2007–2013			2014–2017		
	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal	Periood kokku	Keskmiselt aastas	Osakaal
Investeeringud põhivaradesse kokku	52,5	7,5	100,0%	36,6	9,1	100,0%
...ehitiste soetamine	1,3	0,2	2,4%	1,7	0,4	4,6%
...ehitamine ja ehitiste rekonstrueerimine	13,6	1,9	26,0%	3,6	0,9	9,8%
...transpordivahendid	5,9	0,8	11,3%	2,7	0,7	7,3%
...arvutid ja arvutisüsteemid	0,3	0,0	0,5%	0,2	0,0	0,5%
...muud seadmed, masinad, inventar	29,8	4,3	56,7%	16,2	4,1	44,4%
...maa	1,3	0,2	2,5%	0,1	0,0	0,4%
..investeeringud immateriaalsetesse põhivaradesse kokku	0,3	0,0	0,6%	12,1	3,0	33,0%

Allikas: Statistikaameti tabel EM014.

Perioodi 2021–2027 prognoositud kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade investeeringute kogumaht on 139–252 mln eurot (joonis 22). Uuringu käigus läbiviidud intervjuudest selgus, et kogu kalandussektoris, kus tegeletakse nii kala esmakäitlemise kui ka töötlemisega, vajatakse aastatel 2020–2024 täiendavaid rahalisi vahendeid keskkonnanõuete ning Eesti ja EL keskkonna- ja kliimaeesmärkide⁷³ täitmiseks, sh freoonil töötavate jahutus- ja külmaseadmete vahetamiseks keskkonnasõbralikumate seadmete vastu. Organisatsioonide esindajate hinnangul on investeeringu maht nimetatud keskkonnanõuete seadmetesse suur ning investeeringud tuleb ellu viia lühikese aja jooksul. Selliste investeeringute osas püsis uuringu koostamise ajal määramatus, kuid need võivad kalandussektori investeeringute mahtu võrreldes prognoosituga suurendada.

Joonis 21. Kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade ettevõtete investeeringud põhivaradesse aastatel 2005–2017 ning prognoos aastani 2027

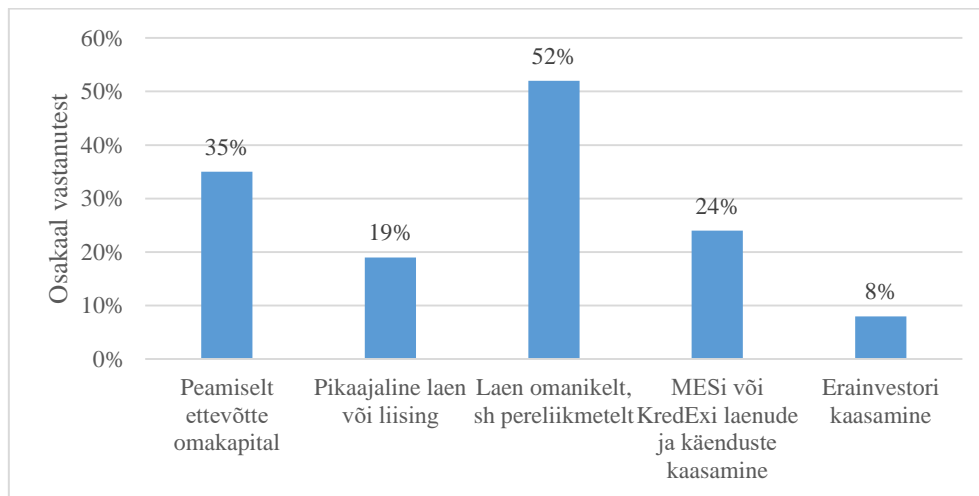
Allikas: Autorite arvutused Statistikaameti tabeli EM014 ja IA029 andmete alusel.

EL keskkonna- ja kliimaeesmärkide saavutamiseks seotud investeeringute puhul loodetakse investeeringutoetustele, kuna tegemist on mittetootliku investeeringuga ning sektoril napib nende tegemiseks vahendeid. Samas ilmnes toetusvajaduste uuringust⁷⁴, et kalandusettevõtjad peavad enda

⁷³ Euroopa roheline kokkulepe, Eesti riiklik energia- ja kliimakava aastani 2030, Kliimapoliitika põhialused aastani 2050, Kliimamuutustega kohanemise arengukava aastani 2030.

⁷⁴ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

konkurentsivõime parandamiseks olulisimaks investeerimist tootmisseadmetesse, kõrgema lisandväärtusega toodete osakaalu suurendamist ning uute klientide leidmist. Investeeringute finantseerimisallikatena kavandatakse peamiselt kasutada laenu omanikelt, sh pereliikmetelt, omakapitali ning MESi ja KredExi laene ja käendusi (joonis 23).

Joonis 23. Investeeringute rahastamiseks planeeritavad finantseerimise allikad

Allikas: PMK (2019).

Euroopa rohelises kokkuleppes⁷⁵ on kirjas, et ÜKP raames jätkub töö selle nimel, et vähendada kalapüügi kahjulikku mõju ökosüsteemidele, eelkõige tundlikes piirkondades. Rõhutatakse, et transport peab muutma oluliselt vähem saastavaks ning eesmärgiks on võetud kiirendada säästvate alternatiivsete transpordikütuse kasutuselevõttu, mis tähendab ühtlasi heiteta ja vähese heitega laevade kasutuselevõtu kiirendamist. See on Eesti kalapüügi tegevusala jaoks suur väljakutse, sest kalapüügi tegevusala suurimaks probleemiks on laevastiku amortiseerumine. Läänemerel kala püüdmisel kasutatavad traalid on vanad (keskmine vanus on 35 aastat) ja energiakulukad. Lähitulevikus on EL ja Eesti keskkonna- ja kliimaeesmärgid ning Eesti kalapüügi varu ja püügikvoote arvestades vajadus 10 uue, ökonoomsema ja keskkonnasõbralikema laeva järele. Ühe sellise laeva maksumus on umbes 6 mln eurot. Samas kalapüüdjatel on krediidiandjatele keeruline investeerimislaenu saada, kuna krediidiandjad ei mõista tegevusala eripära, kalapüüdjate tagatised ei ole piisavad ja krediidiandjate finantstoodete portfellis puuduvad pikaajalised investeerimislaenud. Ettevõtted proovivad kasutada investeeringuteks välisriikide pankade laenukohti ning MESi vahendatavat rahastamisvahendit. Läänemere rannapüügis on vajadus laevu rekonstrueerida, soetada püügivahendeid (hülgekindlad mõrrad vms), soetada laevadele keskkonnahoidlikke seadmeid ning kala transpordi ja hoiustamise seadmeid. Nimetatud investeeringute maht ettevõtja kohta on umbes 80 000–100 000 eurot. Täiendavaid rahastamisvahendeid vajatakse kalapüügiõiguse ostuks, mille investeeringute maht on ettevõtete lõikes väga erinev, varieerudes mõnekümnest tuhandest eurost kuni 0,5 mln euroni.

Kalatööstuses vajatakse aastatel 2020–2024 täiendavat käibekapitali. Kuna kalapüük on hooajaline, ostavad töötajad tööstuse pideva töö jätkumiseks suured partiid toorainet lattu, kulutades selleks ettevõtte kogu rahavaru. Lisaks vajatakse vahendeid investeerimiseks keskkonnahoidlikesse seadmesse ja masinatesse, tootmise automatiseerimiseks, tootearendusse. Sõltuvalt ettevõtte

⁷⁵ Euroopa roheline kokkulepe. Komisjoni teatis Euroopa parlamendile, Euroopa Ülemkogule, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Brüssel, 11.11.2019, COM(2019) 640 final.

suurusest on investeeringuvajadus kuni 100 000 kuni 1,5 mln eurot ja investeeringute kaasamisel planeeritakse kasutada pangalaene, omakapitali laene ja MESi finantstooteid.

Tootjaorganisatsioonide ja ühistute esindajate intervjuudest ilmnes, et aastatel 2020–2024 vajatakse täiendavaid investeeringuid ehitistesse, kuna hooned on amortiseerunud ja ei ole energiatõhusad. Vajatakse ka investeeringuid keskkonnahoidlikesse seadmesse ja masinatesse, tootmise automatiseerimisse, tootearendusse umbes 0,1–5 mln eurot ettevõtte kohta. Merevesiviljelusühistu, kes planeerib taotleda programmiperioodil 2021–2027 tootjaorganisatsiooni staatust, vajab üle 5 mln euro suuruseks investeeringuks täiendavat rahastust seadmete (sumbad, jäätmete ümbertöötlemise seadmed) ja masinate (söödapraamid vm praamid, veokid, tõstukid, sadamakai kraanad) soetamiseks ja tootearenduseks. Tootjaorganisatsioonid ja ühistud kaaluvad investeeringute rahastamiseks kasutada krediitiasutuste investeerimislaene, teiste ettevõtjate laene, liisinguid ja EMKVFi investeeringutoetusi ja rahastamisvahendi finantstooteid.

Vesiviljelusettevõtted vajavad aastatel 2020–2024 investeeringuid keskkonnahoidlikesse seadmetesse ja masinatesse, kaasaegsesse tootmistehnoloogiasse, autonoomsetesse ja taastuvenergia tootmisesse, et saavutada paremat keskkonna- ja majanduslikku säästu. Samuti on vaja investeerida hoonetesse ja rajatistesse, kuna suletud veekasutusega kasvanduste ettevõtjad on rahaliste vahendite puudumise tõttu lükanud edasi tootmise laiendamist ehk investeeringuid tootmise järgmisesse etappi. Edasi on lükatud aeglasema kasvutsükli faasis kalade kasvukeskkonna rajamist välitingimustes looduslike vete baasil, et saavutada kuluefektiivsus. Rahalisi vahendeid vajatakse ka tootearenduseks, et väärintada omatootetud kala alates eeltöötlemisest kuni lõpptooteni välja. Täiendavaid rahalisi vahendeid on vaja ka masinate ja seadmete uuendamiseks ja moderniseerimiseks, tootmisala teede parandamiseks (tiikide ja basseinidevahelised vms teed), tootmise automatiseerimiseks ja käibekapitaliks. Vesiviljeluse ettevõtete rahastamisvahendite vajadus varieerub 25 000 eurost kuni 1 mln euroni. Rahastamiseks kavatakse kasutada omakapitali, krediitiasutuste laene ning soovitakse kasutada investeeringutoetusi (ka tootlikeks investeeringuteks) ja MESist käibekapitalilaenu.

Sadamates on sõltuvalt sadama omanikust ja asukohast erinevad investeeringuvajadused. Keskmise suurusega ettevõtjale kuuluvatel sadamatel on vaja teha investeeringuid amortiseerunud kaide korrastamiseks. Tootjaorganisatsioonide kasutuses olevates sadamates on vajadus investeerida keskkonnahoidlikesse ja modernsematesse seadmetesse ja masinatesse (külmaseadmetesse, lintidesse, viilutajatesse vms tehnoloogiasse). Rannapüügisadamate investeeringuvajadused on seotud veesõidukite sissesõiduteedega, aga ka keskkonnahoidlike seadmete ja masinatega (pumpadega, sorteerimismasinatega, kaaludega, autonoomsete ja taastuvenergial põhineva energiatootmisega vms) ja rajatistega (prügimajandus vms). Sisevete sadamate lähiaastate investeeringumahud ulatuvad kuni 1 mln euroni. Kõikide sadamate puhul kaalutakse kasutada investeeringutoetusi, mida taotletakse kalanduspiirkondade vahendusel.

3.4.4. Rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus

Nii nagu teistes sihtrühmades sõltub ka kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusaladel rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus perioodil 2021–2027 mitmest tegurist. Eelmises alapeatükis

esitatud prognoosi järgi on kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade oodatav investeeringute maht perioodi 2021–2027 kokkuvõttes 139–252 mln eurot. Ka kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusaladel suurendab investeeringute mahu osas määramatust keskkonnanohiuga seotud vältimatute investeeringute vajadus, mille maht ei ole teada.

Programmperioodil 2014–2020 on EMKF rahastamisvahendi maht 11,2 mln eurot. Aastatel 2016–2019 maksti vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade ettevõtetele rahastamisvahendist laenu 4,4 mln eurot. Rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosi alusandmetena kasutati Statistikaameti andmestikku⁷⁶, mis sisaldab andmeid kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade ettevõtete pikaajaliste laenude jäägi, aga mitte laenukäibe kohta. Seetõttu leiti arvutuslik pikaajaliste laenude käive⁷⁷. Pikaajaliste laenude käibe prognoosimisel võeti aluseks viimase kolme aasta (mille kohta andmed olid kättesaadavad) ehk aastate 2015–2017 keskmine (18 mln eurot), mida korrigeeriti alates 2017. aastast igal aastal töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksi näitajaga (2,1% aastas). Andmetabel koos statistika ja prognoositud andmetega on esitatud lisas 4 (tabel L4.4).

Rahastamisvahendi potentsiaalset nõudlust mõjutab aastane investeeringutoetuste maht. Nende puhul lähtuti perioodi 2014–2020 investeeringutoetuste eelarvest, mis jagati seitsme aastaga. Seega, keskmine investeeringutoetuste summa aastas sel perioodil oli 15 mln eurot. Ka investeeringutoetuste prognoosimisel korrigeeriti seda summat igal aastal töötleva tööstuse tööstustoodangu tootjahinnaindeksi näitajaga (2,1% aastas).

Rahastamisvahend on mõeldud leevendada turutõrget. Seetõttu on selle potentsiaalse nõudluse hindamiseks vaja hinnata turutõrke suurust. Kuna liisinguga masinate ja seadmete ostmisel olulisi probleeme ei tuvastatud, lähtuti turutõrke määramisel pikaajaliste laenude käibest. Eeldati, et tagasi lükatakse 10% laenuaotlustest ja samas mahus jäetakse laenuaotlused esitamata, kuna kardetakse panga negatiivset otsust. Seega on turutõrke suuruseks 22% pikaajaliste laenude käibest ehk 2015–2017. aasta andmete põhjal 4,1 mln eurot aastas.

Aastatel 2017–2019 oli kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade ettevõtetele antud rahastamisvahendi laenude maht keskmiselt 1,5 mln eurot aastas, mis moodustab 29% pikaajalisi laenusid puudutava turutõrke summast. Sellest tulenevalt kasutati prognoosi koostades eeldust, et 29% turutõrke tõttu rahuldumata või taotlemata laenuaotluste summast on rahastamisvahendi laenu saamiseks kõlbulikud⁷⁸. Kuna intervjuudest ilmnes, et mitte kõik ettevõtjad ei ole teadlikud EMKF 2014–2020 rahastamisvahendi laenuaotlustest, siis võib tulevikus nõudlus rahastamisvahendi laenuaotluste järele olla suurem kui 29% turutõrke mahust.

Tabel 19 annab ülevaate rahastamisvahendi potentsiaalsest nõudlusest aastatel 2021–2027. Prognoositud rahastamisvahendi kasutamiseks sobilike laenuaotluste summa kogu perioodil on 10 mln eurot. Aastatel 2021–2027 võib investeeringutoetuste maht väheneda ja seetõttu võib suurenda nõudlus rahastamisvahendi laenuaotluste järele. Seetõttu eeldati, et investeeringutoetuste maht väheneb 50% ja sellest kolmandiku ulatuses rahastatakse investeeringuid rahastamisvahendi

⁷⁶ Statistikaameti tabel EM009.

⁷⁷ Arvutus põhineb eeldusel, et keskmine pikaajalise laenu tähtaeg on seitse aastat, st lihtsustades tagastatakse aastas 1/7 eelmise aasta pikaajaliste laenude jäägist. Huvialuse aasta laenukäibe leidmiseks lahutati vastava aasta pikaajaliste laenude jäägist eelmise aasta jääk ning liideti arvestuslik tagastatud laenujääk (1/7 eelmise aasta laenujäägist).

⁷⁸ Eeldatavasti ei ole kõik tagasilükatud või esitamata jäetud laenuaotlused rahastamisvahendi laenuaotluste jaoks kõlbulikud.

laenudega, kolmandiku ulatuses pangalaenudega ja kolmandiku ulatuses ettevõtete omakapitalist. Sellisel juhul suureneks perioodi kokkuvõttes nõudlus rahastamisvahendi laenu järele 18 mln euro võrra ja kogu rahastamisvahendi nõudlus oleks 28 mln eurot.

Tabel 19. Kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade investeeringute rahastamise allikad aastatel 2007–2013 ja 2014–2017, mln eurot

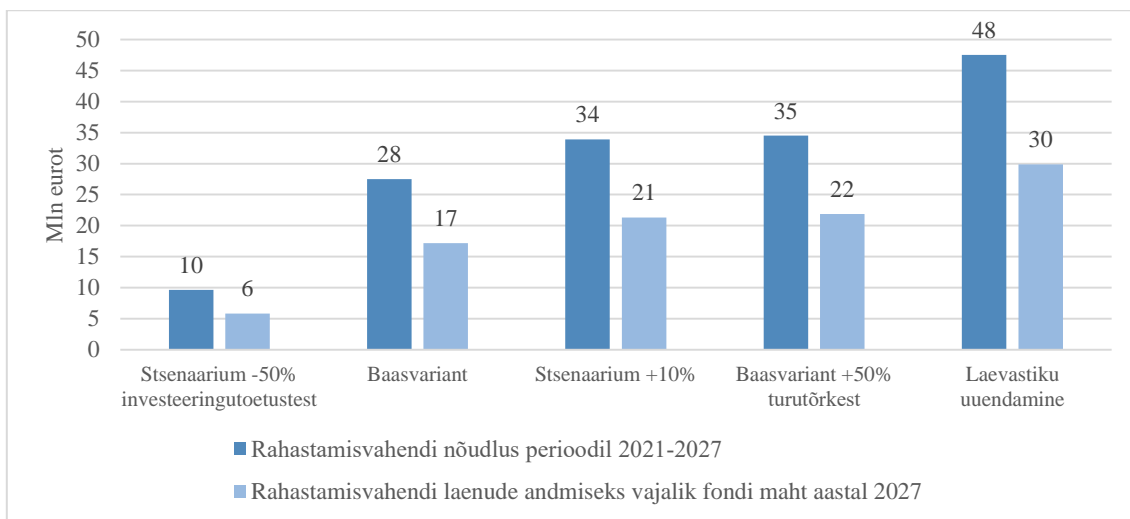
	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	20,1	20,5	20,9	21,4	21,8	22,3	22,7	149,7
Investeeringutoetused	15,3	15,3	15,3	15,3	15,3	15,3	15,3	107,2
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	2,2	2,3	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	16,6
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	2,2	2,3	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	16,6
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilikud laenutaotlused	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	9,6
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	53,6
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	17,9
Nõudlus rahastamisvahendi järele	3,8	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	4,0	27,5
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk	0,6	1,0	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	12,1
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	2,2
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)	7,2	9,9	12,2	14,0	15,5	16,5	17,2	

Allikas: Autorite koostatud.

Tuleb arvestada, et tegemist on laenudega, millelt tasutakse intressi (keskmiselt 3,6% aastas) ja mis tagastatakse keskmiselt 10 aasta jooksul. Prognoosis eeldati, et perioodil 2021–2027 täiendatakse perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi fondi, st ka käesoleval perioodil välja antud laenud tagastatakse sellesse fondi. Eeldati, et fondi lisandub ka laenuintress, millest 1% suunatakse MESi tulemustasuks ja rahastamisvahendi administreerimiskuludeks. Kui arvestada ka fondi tagastatava laenujäägi ja fondi lisanduva intressiga, siis peaks rahastamisvahendi fondi jääk kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade jaoks olema 2027. aasta lõpuks 17,2 mln eurot, mis on 13,2 mln eurot enam kui 2020. aasta lõpus.

Tuginedes intervjueeritute hinnangule, võib seoses Eesti ja EL kliima- ja keskkonnapoliitika eesmärkide saavutamise vajadusega investeeringute maht ja seega ka nõudlus rahastamisvahendi finantstoodete järele perioodil 2021–2027 osutada prognoositust suuremaks. Seetõttu koostati lisaks prognoosi baasvariandile kolm rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse alternatiivset stsenaariumit (joonis 24).

Juhul kui investeeringutoetuste vähenemisel ei suurene nõudlus rahastamisvahendi finantstoodete järele, siis on perioodil 2021–2027 kogunõudlus rahastamisvahendi järele 10 mln eurot. Kui sektoris suureneb investeerimisaktiivsus või investeeringumahu baasstsenaariumi puhul suureneb rahastamisvahendi finantstoodete maht 50%-ni pikaajaliste laenude turutõrkest, siis suureneb nõudlus rahastamisvahendi toodete järele vastavalt 34 või 35 mln euroni. Laevastiku uuendamise stsenaariumis suureneb nõudlus rahastamisvahendi toodete järele 48 mln euroni.

Joonis 24. Rahastamisvahendi nõudlus kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusaladel erinevate stsenaariumide korral aastatel 2021–2027, mln eurot

Allikas: Autorite koostatud.

Kalandussektori organisatsioonide esindajate ja ettevõtjate hinnangul on sektori huvi ja vajadus EMKF rahastamisvahendite kasutamise järele olemas. Seda kinnitavad ka toetusvajaduse uuringu⁷⁹ tulemused. Nimelt kasutaks MESi või KredExi laene või käendust investeringute tegemisel 24% kalandusettevõtjatest (joonis 23).

Vajadus avaliku sektori poolt vahendatavate finantstoodete järele tuleneb finantsturul eksisteerivatest turutõrgetest. Probleemiks on krediidiandjate silmis piisava tagatise puudumine, mistõttu sektori ootuste kohaselt peaks kalapüüdjatele ja vesiviljelusettevõtetele pangalaenu taotlemisel täiendavat tagatist võimaldatama. Samas on kalapüüdjad ja vesiviljelusettevõtted hinnanud MESi poolt pakutava tagatise intressimäära kõrgeks.

Teine turutõrge, mille osas soovitakse leevendust, on pikaajaliste investeerimislaenude turule toomine ja eelkõige kalapüüdjatele, tootjaorganisatsioonidele ja ühistutele kättesaadavaks tegemine. Kalapüügiks Läänemeres on vajadus moderniseerida laevastik. Vajadus on üle 1 mln euro suuruste investeringute rahastamiseks pikaajaliste laenudega, mille tagasimakse periood on pikem kui viis aastat. Samuti võimaldaks rahastamisvahend täiendavalt rahastada ajaloolist püügiõigust või selle ostu, võimaldades sellega noortel ettevõtjatel siseneda kalapüügisektorisse. Rannakalapüügis oleks rahastamisvahend võimalus alustavate ettevõtjate jaoks.

Kalatööstuses ja vesiviljeluses on vajadus käibekapitalilaenu järele. Lisaks on vesiviljelusettevõtetele ootus pikaajalise investeerimislaenu, pikaajalise laenu refinantseerimise ning sildfinantseerimise toodete järele. Sadamate jaoks ei ole rahastamisvahend kõige sobivam finantseerimisallikas, kuna neil puudub võimekus laenukapital tagasi maksta.

Samuti arvati, et EMKFi laenudel peaksid olema madalamad intressimäärad ja tagatise tingimused võiksid olla leebemad või soodsamad kui krediidiasutuses. Ootus on, et MESist vahendatav laen peaks olema lihtsamini kättesaadav. MESi vahendatavalt rahastamisvahendilt oodatakse ka edaspidi

⁷⁹ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

maksepuhkuse ning pikema laenugraafiku võimaldamist kui seda pakuvad krediidasutused. Lisaks oodatakse, et rahastamisvahendi sihtgruppi laiendataks ka suurettevõtetele, eelkõige kalapüügiettevõtetele.

4. Turutõrgete analüüsi kokkuvõte ja rahastamisvahendi rakendamine aastatel 2021–2027

Peamised tulemused ja järeldused

- Kõigi sihtrühmade jaoks on probleemiks tagatiste ebapiisavus. Probleem on suurem alustavatel ja kasvufaasis ettevõtetel, ühistutel ja tootjarühmadel ning muudel maaettevõtjatel, kelle kinnisvara turuväärtus on madal.
- Ka liiga lühikesed laenude tagasimakse perioodid on probleemiks kõikides sihtrühmades.
- Põllumajandussektoris ning toiduainete ja joogitootmise tegevusalal on kõrged intressimäärad probleemiks eelkõige alustavatele ja noortele ettevõtjatele.
- Muude maaettevõtete puhul on probleemiks sobivate mikrolaenude puudumine.
- Osadel tegevusaladel tekib turutõrkeid sellest, krediidiandjad ei tunne vähem levinud tegevusalade spetsiifikat ja seetõttu ei oska äriplaane adekvaatselt hinnata või loobuvad nende hindamisest üldse.
- Võrreldes 2014. aastaga on lisandunud probleem, et töötleva tööstuse suuremate projektide, aga ka ühistute puhul on piisava laenu saamisel takistuseks omakapitali vähesus.
- Baasstsenaariumis on põllumajanduse sihtrühma jaoks vajalik programmimakse 49 mln eurot, toiduainete ja joogitootmise jaoks 14 mln eurot ning muu maaettevõtluse jaoks 1,2 mln eurot. Kokku on baasstsenaariumis EAFRD rahastamisvahendi programmimakse 64,4 mln eurot.
- Kalandussektoris on baasstsenaariumis vajalik programmimakse suurus 11 mln eurot. Kalalaevastiku uuendamise stsenaarium eeldab 22 mln euro suurust programmmakset EMKVFist.
- Seisuga 13.02.2020 on MeM kavandanud põllumajandussektorile 70 mln euro suurust rahastamisvahendit, toiduainete ja joogitootmisele 27 mln eurot ning muule maaettevõtlusele 19 mln eurot. Seega, on kavandatud programmmaksed eelhindamise baasstsenaariumist ambitsioonikamad, võimaldades pakkuda laenu senisest suuremale osale pikaajaliste laenude turutõrke summast ja arvestades senisest trendist suurema investeerimisaktiivsusega.
- Lisaks senistele rahastamisvahendi toodetele on oodatud nn hübriidlaen varase faasi ettevõtetele, omakapitaliinvesteeringud ja tagatised, mis parandaksid ettevõtete laenuvõimekust.

4.1. Turutõrgete analüüsi kokkuvõte

Järgnevalt on esitatud analüüsist tulenevalt turutõrked 2019. aastal, mida on võrreldud 2014. eelhindamisel esitatud turutõrgetega (tabel 20). Turutõrked on jäänud 2019. aastal võrreldes 2014. aastaga üldjuhul samaks. Kõigi nelja sihtrühma jaoks on probleemiks tagatiste ebapiisavus. Probleem on suurem alustavatel ja kasvufaasis ettevõtetel, ühistutel ja tootjarühmadel ning muudel maaettevõtjatel, kelle kinnisvara turuväärtus on madal. Kalapüügiga tegelevad ja vesiviljelusettevõtted tõid probleemina välja ka MESi tagatiste kõrge hinna. Vesiviljelusettevõtete jaoks tuleneb see probleem nii nende nõrkadest majandusnäitajatest kui ka selle tegevusala suhteliselt suurest riskiastmest.

Ka liiga lühikesed laenude tagasimakse perioodid on probleemiks kõikides sihtrühmades. Kalapüügiga tegelevad ettevõtjad ja tootjarühmad tõid välja, et nende tegevusalale sobivad pikaajalised investeerimislaenud laenuturul puuduvad.

Tabel 20. Aastatel 2014 ja 2019 esinenud turutõrgete kokkuvõtte

Turutõrked 2014	Turutõrked 2019												Põllumajandussektor	Toiduainete ja joogitootmine	Muud maettevõtted	Kalapüügiettevõtted	Vesiviljelusettevõtted	Kalatööstus	Tootjarühmad	Sadamad				
<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused hindavad pakutavaid tagatise põhjendamatu ebapiisavaks. Ettevõtte ei saa täiendavaid tagatise MESist ja KredExist. 	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused hindavad pakutavaid tagatise ebapiisavaks (sageli alustavatel ja kasvufaasis ettevõtetel, aga ka ühistutel ja tootjarühmadel). 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Maalises asustuspiirkonnas asuv kinnisvara ei kvalifitseeru tagatiseks madala turuväärtuse tõttu. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> MESi tagatise kõrge intressimäär. 																							
<ul style="list-style-type: none"> Liiga lühikesed laenu tagasimakse perioodid. Investeerimislaenude halb kättesaadavus eelkõige alustavate ettevõtjate ning kõrge riskitaseme ja väikesemahuliste projektide puhul. 	<ul style="list-style-type: none"> Liiga lühikesed laenude tagasimakse perioodid. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Pikaajaliste investeringulaenude puudumine. 																							
<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrged intressimäärad. 	<ul style="list-style-type: none"> Liiga kõrged intressimäärad (eelkõige noortele ja alustavatele ettevõtjatele). 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Väikelaeude liiga kõrged intressimäärad. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutuste jaoks on tegevusala kõrge riskiga. 																							
<ul style="list-style-type: none"> Ettevõtte majandusnäitajad ja äriplaan ei ole krediidiasutuse jaoks piisav käibelaenu ja/või pikaajalise investeerimislaenu andmiseks. Ettevõtte ei vasta laenu või liisingu taotlemisel nende tingimustele. 	<ul style="list-style-type: none"> Pangad ei tunne piisavalt hästi sektori vähem levinud tegevusharude eripärasid. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> (Väiksematel) ettevõtetel on probleem käibelaenu saamisega. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Raskused käibekapitalilaenu saamisega, kuna krediidiandjad ei mõista tegevusala eripära. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Majandusnäitajad ja äriplaanid ei vasta laenu saamiseks vajalikele nõuetele. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Väikeste laenusummade puhul ei ole krediidiasutused nõus äriplaanide hindama. Mikroettevõtjatele sobivate mikrolaenude puudumine. 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Omakapitali vähesus pärsib laenukapitali kaasamise võimalusi suuremate projektide puhul (probleem on suurem ühistutel). 																							
	<ul style="list-style-type: none"> Krediidiasutused ei mõista tootjaorganisatsioonide ja ühistute eripära. 																							

Allikas: Autorite koostatud.

Krediidiandjate hinnangus turuolukorrale (ptk 2.2) ilmneb, et laenude tagatiste nõuded ja intressimäärad on seotud tegevusala tajutud riskiastmega. Seetõttu ei saa kõrgeid intressimäärasid alati pidada turutõrkeks, vaid laenuturul normaalseks nähtuseks. Teisalt võib mõne tegevusala kõrgem tajutud riskiaste ja sellega kaasnevad kõrgemad intressimäärad olla tingitud informatsiooni asümmeetriast. Sellisel juhul võib kõrgeid intressimäärasid käsitleda ka turutõrke ilminguna. Eelhindamise käigus selgus, et põllumajandussektoris ning toiduainete ja joogitootmise tegevusalal on kõrged intressimäärad probleemiks eelkõige alustavatele ja noortele ettevõtjatele. MAK 2014–2020 rahastamisvahendi rakendumise analüüsist selgus, et noortalunikele kohaldati sel perioodil rahastamisvahendi laenude puhul madalamat intressimäära (joonis 4). Mõnevõrra soodsam oli ka alustavate ettevõtete investeerimislaenu intressimäär. Muude maettevõtete puhul on probleemiks sobivate mikrolaenude puudumine, mistõttu kasutatakse väikesemahulise rahastamise

vajaduse puhul ka tarbimislaene, mille intressimäärad on kõrged. Ka kalapüügi ja vesiviljeluse tegevusalal toodi välja tegevusala kõrget riski (ptk 4.1) ja sellega kaasnevaid kõrgemaid intressimäärasid. Tabelist 6 ilmnes, et EMKF 2014–2020 rahastamisvahendist võimaldatakse vesiviljelusettevõtetele soodsama intressimääraga laenu, kuid sõlmitud lepinguid on vähe. See on tõenäoliselt seotud selle tegevusala halva majandusliku olukorraga, st kõrge võlakordaja ja kahjumiga (lisa 3).

Osadel tegevusaladel tekib turutõrkeid sellest, krediidiandjad ei tunne vähem levinud tegevusalade spetsiifikat ja seetõttu ei oska äriplaane adekvaatselt hinnata või loobuvad nende hindamisest üldse. See probleem esineb kõikides sihtrühmades ning nii pikaajalise kui ka käibekapitali toodete puhul. Sellega kaasneb olukord, kus krediidiandjad hindavad informatsiooni asümmeetria tõttu äriplaane ja majandusnäitajad nõuetele mittevastavaks. Samas esineb sageli olukord, kus äriplaane ja majandusnäitajad ongi ebapiisavad ja sellistele projektidele ja ettevõtetele laenu andmine oleks vastutustundetu (ptk 4.1). Kalandussektori tootjarühmade puhul toodi välja probleem, et krediidiasutused ei mõista täielikult ühistute ja tootjaorganisatsioonide eripärasid. Antud olukorra leevendamiseks on vajalik ka vähem levinud tegevusalade toimimisloogika ja majandusnäitajate kohta info kogumine ja avaldamine.

Võrreldes 2014. aasta eelhindamisega saab veel välja tuua, et töötleva tööstuse suuremate projektide, aga ka ühistute puhul on piisava laenu saamisel takistuseks omakapitali vähesus. Perioodil 2014–2020 MES uuritud sihtrühmadele sellist toodet ei pakkunud. Töötlevas tööstuses arenguhüppe tegemiseks on omakapitali laiendamist võimaldav finantstoode siiski vajalik.

4.2. Investeeringuvajaduste kokkuvõte

Kõikide sihtrühmade summaarne investeeringuvajadus perioodil 2021–2027 on baasstsenaariumis 5,9 mld eurot (tabel 21). Stsenaariumis, mis eeldab investeerimisaktiivsuse suurenemist 10% võrra, on sihtrühmade kogu investeeringuvajadus 6,5 mld eurot. Juhul kui investeeringutoetused vähenevad 50% ja sellega kaasneb investeeringute vähenemine, ulatub sihtrühmade kogu investeeringuvajadus 5,6 mld euroni.

Tabel 21. Rahastamisvahendi sihtrühmade investeeringuvajaduse prognoos aastateks 2021–2027, mln eurot

	Baasstsenaarium	Stsenaarium +10%	Stsenaarium -50% investeeringutoetustest	Laevastiku uuendamine
Põllumajandussektor	1 977	2 175	1 798	
Toiduainete- ja joogitootmine	738	812	696	
Muu maaettevõtlus	2 983	3 282	2 953	
Kalandussektor	192	211	139	252
Kokku	5 891	6 480	5 585	

Allikas: Autorite koostatud.

Aastatel 2020–2024 plaanitakse jätkata nii varasematel perioodidel tavaks saanud kui ka uutest vajadustest ja nõuetest tulenevate investeeringutega. Ettevõtetele on vaja soetada tootmis- ja ärimaad, sh põllumajandussektoris on jätkuv soov ja vajadus põllumajandusmaa ostmise järele, kuna rendimaa osakaal on Eesti põllumajandussektoris suur ning põllumajandusmaa on selles sektoris peamine

pangalaenude tagatis. Alustavate ettevõtete jaoks on oluline hoonete ja rajatiste ehitamine ja soetamine. Põllumajandussektoris on vajadus ka bioloogilise vara (taimed, loomad) ostmiseks.

Rangemaks muutuvad keskkonnanõuded toovad kaasa vajaduse keskkonnahoidlike ehitiste ja rajatiste ning masinate ja seadmete kasutusele võtmiseks. Tööjõupuuduse ja tööjõukulude suurenemise tõttu on aktuaalsed investeeringud tootmisprotsesside automatiseerimiseks. Toodangule kõrgema lisandväärtuse andmiseks kavandatakse investeeringuid tootearendusse, turuarendusse, sh ekspordi arendamisse, samuti ühistute arendamisse. Ettevõtete jaoks on olulised ka energiatõhususe suurendamiseks ja taastuvenergia lahenduste kasutuselevõtuks suunatud investeeringud, samuti digilahenduste arendamine ja kasutuselevõtmine tarneahelas. Ka bio- ja ringmajanduse arendamisega seotud investeeringud on ettevõtete jaoks olulised.

Investeeringuvajaduse prognoosi osas suurendavad määramatust Eesti ja EL kliima- ja keskkonnapoliitika eesmärkide saavutamiseks vajalikud tegevused, mille osas põllumajandussektori jaoks 2020. aasta märtsi seisuga veel konkreetsust ei olnud. Lähitulevikus on EL ja Eesti keskkonna- ja kliimaeesmärke ning Eesti kalapüügi varu ja püügikvoote arvestades vajadus kümne uue, ökonoomsema ja keskkonnasõbralikema laeva järele.

4.3. Rahastamisvahendisse tehtava programmimakse prognoositav summa

Rahastamisvahendisse tehtava programmimakse kavandatav summa ja selle eeldatav finantsvõimendus tuleneb sihtrühmade prognoositud investeeringute mahust, pikaajaliste laenukohustiste mahust ja nendega seotud turutõrkest. Kõikide sihtrühmade puhul eeldati, et tagasi lükatakse 10% laenuaotlustest ja samas mahus jäetakse laenuaotlused esitamata, kuna kardetakse panga negatiivset otsust. Seega on turutõrke suuruseks 22% pikaajaliste laenude käibest.

Rahastamisvahendi nõudluse prognoosid koostati ptk 1 toodud stsenaariumitele nelja rahastamisvahendi sihtrühma lõikes (ptk 3.1.4, 3.2.4, 3.3.4 ja 3.4.4). Selleks, et leida iga stsenaariumi puhul rahastamisvahendi fondi vajalik suurenemine perioodil 2021–2027 lahutati fondi vajalikust mahust aastal 2027 selle maht aastal 2020 (lisa 4). Programmimakse summa leidmiseks lahutati sellest omakorda fondi tagastatava (lisatava) intressi summa.

Tabelis 22 on toodud prognoositav rahastamisvahendi programmimakse suurus erinevate stsenaariumide puhul aastatel 2021–2027. Baasstsenaariumis on põllumajanduse sihtrühma jaoks vajalik programmimakse 49 mln eurot, toiduainete ja joogitootmise jaoks 14 mln eurot ning muu maaettevõtluse jaoks 1,2 mln eurot. Kokku on baasstsenaariumis EAFRD rahastamisvahendi programmimakse 64,4 mln eurot. Stsenaariumides „Baasvariant +50% turutõrkest“ ja „Stsenaarium +10%“ on programmimaksed suuremad. Seisuga 13.02.2020 on MeM kavandanud põllumajandussektorile 70 mln euro suurust rahastamisvahendit, toiduainete ja joogitootmisele 27 mln eurot ning muule maaettevõtlusele 19 mln eurot⁸⁰. Seega, on kavandatud programmimaksed eelhindamise baasstsenaariumist ambitsioonikamad, võimaldades pakkuda laenu senisest suuremale

⁸⁰ Maaeluministeerium. Finantsinstrumendid põllumajanduse ja maaelu arenguks. 13.02.2020. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/upp-2021/upp-2021-tg-ettevotlus-2020-02-11-kalman.pdf>

osale pikaajaliste laenude turutõrke summast ja arvestades senisest trendist suurema investeerimisaktiivsusega.

Kalandussektoris on baasstsenaariumis vajalik programmimakse suurus 11 mln eurot. Kalalaevastiku uuendamise stsenaarium eeldab 22 mln euro suurust programmimakset EMKVFi.

Tabel 22. Prognoositav rahastamisvahendi programmimakse suurus erinevate stsenaariumide puhul, mln eurot, 2021–2027

	Stsenaarium -50% investeeringu- toetustest	Baas- variant	Baasvariant +50% turutõrkest	Stsenaarium +10%	Laevastiku uuenda- mine
Põllumajandussektor					
Rahastamisvahendi nõudlus perioodil	58,1	117,8	171,5	183,7	
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht aastal 2027	37,3	75,9	111,7	118,6	
Fondi mahu saavutamiseks vajalik fondi suurenemine aastatel	19,7	58,4	88,2	101	
Fondi suunatud rahastamisvahendi intress aastatel	5,4	8,9	12,7	12,8	
Programmimakse summa aastateks	14,4	49,5	75,5	88,2	
Finantsvõimendus	4,0	2,4	2,3	2,1	
Toiduainete ja joogitootmine					
Rahastamisvahendi nõudlus perioodil	19,2	33,3	57,9	64,7	
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht aastal 2027	15,0	24,9	42,4	48,5	
Fondi mahu saavutamiseks vajalik fondi suurenemine aastatel	6,7	16,6	34,0	36,03	
Fondi suunatud rahastamisvahendi intress aastatel	2,1	2,9	4,4	5,3	
Programmimakse summa aastateks	4,5	13,7	29,7	30,7	
Finantsvõimendus	4,2	2,4	2,0	2,1	
Muu maaettevõtlus					
Rahastamisvahendi nõudlus perioodil	12,3	22,5	121,9	128,5	
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht aastal 2027	4,8	10,4	64,9	67,3	
Fondi mahu saavutamiseks vajalik fondi suurenemine aastatel	-0,4	5,2	59,7	48,2	
Fondi suunatud rahastamisvahendi intress aastatel	3,0	3,9	13,5	17,4	
Programmimakse summa aastateks	-3,3	1,2	46,2	30,8	
Finantsvõimendus	-	18,1	2,6	4,2	
EAFRD programmimakse kokku	15,6	64,4	151,3	149,8	
EAFRD finantsvõimendus	5,8	2,7	2,3	2,5	
Kalandussektor					
Rahastamisvahendi nõudlus perioodil	9,6	27,5	33,9	34,5	47,5
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht aastal 2027	5,8	17,2	21,3	21,8	29,9
Fondi mahu saavutamiseks vajalik fondi suurenemine aastatel	1,8	13,2	17,3	16,9	25,87
Fondi suunatud rahastamisvahendi intress aastatel	1,1	2,2	2,7	2,8	3,548
Programmimakse summa aastateks	0,7	10,9	14,6	14,1	22,3
Finantsvõimendus	13,1	2,5	2,3	2,4	2,1

Allikas: Autorite koostatud.

Lisaks fondimakse suurusele on rahastamisvahendi puhul oluline ka selle finantsvõimendus. Euroopa Komisjoni poolse ettepaneku Ühissätete (sh EMKVFi sätted) eelnõus⁸¹ on finantsvõimendus

⁸¹ Ettepanek: EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU MÄÄRUS, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi+, Ühtekuuluvusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisade

defineeritud järgmiselt: „lõppsaajatele eraldatud hüvitatava rahastamise summa jagatuna fondidest saadava toetuse summaga“. Tabelist 22 ilmneb, et põhistsenaariumides on prognoositav finantsvõimendus kõikide sihtrühmade puhul vahemikus 2,3–2,7 korda. Finantsvõimendus on suurem muu maaettevõtluse tegevusalal, sest seal on keskmine laenuperiood lühem ja intressimäär kõrgem. „Stsenaarium -50% investeringutoetustest“ puhul on finantsvõimendus oluliselt kõrgem, sest nõudlus rahastamisvahendi laenude järele on selles stsenaariumis väiksem ja suures osas väljastatakse perioodi 2021–2027 laenu perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi fondist, millele lisandub jooksvalt ka osa kogutavast laenuintressist.

4.4. Lõppsaajate kavandatud sihtrühm, kavandatud pakutavad finantstooted, sh investorite diferentseeritud kohtlemise võimalik vajadus

Liikmesriikide poolt ÜPP strateegikavas 2021–2027 kirjeldatavate sekkumiste elluviimise võimalused on kindlaks määratud tingimustel kohaldatavad toetusvahendid, milleks on 1) tagastamatu abi, 2) tagastatav abi ehk rahastamisvahend, mida jagatakse abivajajatele turu- või soodustingimustel või 3) nende kombinatsioon. MeMis koostamisel olevas ÜPP strateegikava 2021–2027 sekkumisstrateegia tööversioonis (seisuga 03.10.2019) on sekkumiste juures esitatud abi liik (kas tagastatav või tagastamatu), täpsustamata sealjuures, millist finantstoodet tagastatava abi juures planeeritakse (tabel 23). EMKF rahastamisvahendi rakendamise maht perioodiks 2021–2027 oli eelhindamise aruande koostamisel teadmata.

Kõikide investeeringute puhul on võimalik rakendada nii tagastatavat kui tagastamatut abi. Uuringu käigus ilmnis, et näiteks põllumajandussektoris tekitab tagastamatu abi andmine omakorda ebavõrdsust (ptk 3.1). Võttes arvesse seda, et perioodil 2021–2027 võib investeringutoetuste (tagastamatu abi) andmine vähendada, siis tagastamatu abi ehk investeringutoetuste rakendamise vajadus seisneb eelkõige madala tootlikkusega investeeringute tegemiseks stiimuli loomises. Näiteks karmistuvate keskkonnanõuete parandamise ja säilitamisega tehtavate investeeringute tegemiseks. Samas ka keskkonnaalased ja madala tootlikkusega investeeringute toetused peaksid soovitud tulemuse saavutamiseks olema sihtrühmale kättesaadavad võrdses ulatuses, et vältida turu- ja konkurentsivõime moonutuste teket⁸².

Teisalt, kui keskkonnanõuete täitmine on mõnes sektoris ettevõtete tegevuse eeldus, siis juhul kui ettevõtte netorahavood on positiivsed, annavad sellisteks projektideks laenu ka pangad. Seega on ka keskkonna-alaste investeeringute puhul mõeldav rahastamisvahendi rakendamine, kuid siinjuures on oluline silmas pidada ka sihtrühma laenuvõimet, st olemasolevat laenukoormust ja maksevõimet, mis näiteks aastatel 2015–2016 oli väga madal põllumajandussektoris ja aastatel 2014–2017 vesiviljelusettevõtetel.

rahastamisvahendi suhtes kohaldatavad finantseeskirjad. COM/2018/375 final - 2018/0196 (COD). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A52018PC0375>

⁸² PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

Tabel 23. ÜPP strateegiakavasse 2021–2027 kavandatud tagastatav abi sekkumiste lõikes

Erieesmärk	Sekkumine	Abi liik	Summa	Sihtrühm	Toetatavad tegevused
EE 2: Suurendada konkurentsivõimet ja turule orienteeritust, pöörates erilist tähelepanu teadusuuringutele, tehnoloogiale ja digiüleminekule	2.1 Põllumajandustootjate materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud	Tagastatav		Põllumajandustootjad	Investeeringud masinatesse ja seadmetesse, ehitiste ehitamisse, turustusstruktuuridesse, uuenduslike toodete ja kõrvaltoodete, tootmisprotsesside ja tehnoloogiate väljaarendamiseks, muudesse investeeringutesse lisandväärtuse andmiseks kõigis tootmisahela etappides ning tootmise digitaliseerimiseks, investeeringualuse maa, põllumajandusmaa ja -loomade ostmine.
	2.2 Toiduainetööstuste materiaalsed ja immateriaalsed investeeringud	Tagastatav		Toiduainete töötajad	Investeeringud masinatesse ja seadmetesse, ehitiste ehitamisse, turustusstruktuuridesse, uuenduslike toodete ja kõrvaltoodete, tootmisprotsesside ja tehnoloogiate väljaarendamiseks, samuti muudesse investeeringutesse lisandväärtuse andmiseks kõigis tootmisahela etappides ning tootmise digitaliseerimine, investeeringualuse maa ostmine.
	2.6 Väikeste põllumajandusettevõtete arendamine	Ühekordne tagastamatu või tagastatav	Kuni 100 000 eurot	Põllumajandustootjad müügituluga vahemikus (4 000–20 000) eurot	Toetatakse põllumajandusliku ettevõtluse alustamisel tekkivate kulude katmist.
EE 3: Parandada põllumajandustootjate positsiooni väärtusahelas	3.1 Ühistulised investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse	Tagastatav või tagastamatu	Maksimaalne toetusmäär (art 85)	Tunnustatud tootjarühmad, tunnustatud tootjaorganisatsioonid ning nende liidud	Investeeringud masinatesse ja seadmetesse, ehitiste ehitamisse, turustusstruktuuridesse, uuenduslike toodete ja kõrvaltoodete, tootmisprotsesside ja tehnoloogiate väljaarendamiseks, samuti muudesse investeeringutesse lisandväärtuse andmiseks kõigis tootmisahela etappides ning tootmise digitaliseerimine, investeeringualuse maa ostmine (art 68).
EE 4: Panustada kliimamuutuste leevendamisse ja nendega kohanemisse ning säästvasse energiasse	4.3. Investeeringuid kasvuhoonegaaside heidet vähendavatesse rajatistesse ja tehnoloogiatesse	Tagastatav ja tagastamatu		Põllumajandusettevõtjad ja põllumajandusettevõtjaid ühendavad tulundusühistud	Investeeringud sõnnikukäitluse parendamiseks, täppisväetamise tehnoloogiatesse, bioenergia tootmisesse ja kasutamisse, investeeringualuse maa ostmine (art 68).
EE 5: Edendada säästvat arengut ja selliste loodusvarade tõhusat majandamist nagu vesi, muld ja õhk	5.1. Investeeringud keskkonnasäästlikku tehnoloogiasse ja rajatistesse				Investeeringualuse maa ostmine (art 68).
EE 7: Olla atraktiivne noorte põllumajandustootjate	7.2. Põllumajandusliku tegevusega alustava	Tagastamatu või tagastatav	Kuni 100 000 eurot	Kuni 40 aastased põllumajandusliku tegevusega alustajad	Toetatakse põllumajandusliku ettevõtluse alustamisel tekkivate kulude katmist. Tagastatava toetuse korral on

jaoks ja soodustada ettevõtluse arengut maapiirkondades	noore ettevõtluse soodustamine				toetatavaks tegevuseks ka investeeringualuse maa, põllumajandusmaa ja -loomade ostmise (art 68).
EE 8: Edendada tööhõivet, majanduskasvu, sotsiaalset kaasatust ja maapiirkondade arengut, sh biomajandust ja säästvat metsamajandust	8.1. Investeeringud maapiirkonna ettevõtete arendamiseks	Tagastatav ja tagastamatu		Maapiirkonnas tegutsevad väikese ja keskmise suurusega ettevõtted	Investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse, Tagastatava toetuse korral ka investeeringualuse maa ostmise (art 68).
	8.2. Maapiirkonna ettevõtluskeskkonna arendamine	Tagastatav ja tagastamatu		Maapiirkonnas tegutsevad väikese ja keskmise suurusega ettevõtted, sihtasutused, mittetulundusühingud ja kohalikud omavalitsused	Investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse. Tagastatava toetuse korral ka investeeringualuse maa ostmise (art 68).
	8.3. Maapiirkonna ettevõtluse stardiabi	Tagastatav		Maapiirkonnas tegutsevad põllumajanduse ja metsandusega seotud alustavad ettevõtjad ja maapiirkonnas väljaspool põllumajanduse valdkonda tegutsevad alustavad ettevõtjad	Stardiabi, mis aitab kompenseerida ettevõtte käivitamisega seotud kulutusi, investeeringualuse maa ostmise (art 68).
	8.8. Ringbiomajanduse arendamine maapiirkonna (ettevõtete) konkurentsivõime suurendamiseks	Tagastamatu ja tagastatav		Maapiirkonnas tegutsevad väikese ja keskmise suurusega ettevõtjad, erametsaomanikud, põllumajandustootjad ja ühistud	Investeeringud materiaalsesse ja immateriaalsesse põhivarasse (suuremahulised investeeringud: biorafineerimisüksuste loomine, kodumaise taimlamajanduse arendamine, bioressursi väärdamisüksuste rajamine), investeeringualuse maa ostmise (art 68).
EE 9: Parandada EL-i põllumajanduse reageerimist ühiskonna nõudlusele toidu ja tervise osas, sh säästval moel toodetud ohutu ja toitev toit, toidu raiskamine, loomade heaolu	9.5. Investeeringutoetus tervist toetavate toidu- ja söödatootmise tehnoloogiate rakendamiseks	Tagastatav ja tagastamatu		Toidu- ja söödakäitlejad	Investeeringud uute tervist toetavate toidu tootmise tehnoloogiate (reformuleerimine) ning jätkusuutlike tehnoloogiate (nt uuendtoit, sh putukad) rakendamiseks vajalikkusse vahenditesse (ehitised ja seadmed), investeeringualuse maa ja põllumajandusmaa ostmisse (art 68).

Allikas: ÜPP strateegiakava 2021–2027 sekkumisstrateegia seisuga 03.10.2019.

Ka keskkonna-alaste investeeringute puhul tuleks eelistada neid, millega kaasneb positiivne mõju toodangule (nt ringbiomajanduse alased lahendused) või vähenevad mingis osas ettevõtte kulud (nt täppisviljelus). Väga oluline on tähelepanu pöörata sihtrühmade tootlikkusele, sest see on nende konkurentsivõime, majandusliku jätkusuutlikkuse ja krediidikõlblikkuse eelduseks.

Rahastamisvahendi finantstoodete välja töötamisel tuleks arvestada mitme asjaoluga. Rahastamisvahendit saab eelkõige rakendada ettevõtete tootlike investeeringute elluviimiseks ja see loob turutõrkega ettevõtetele võimaluse kapitali kaasamiseks. Tootlikud investeeringud on muuhulgas investeeringud maasse, tootmisseadmetesse, hoonetesse, toote- ja tehnoloogia arendusse.

Ühistutele suunatud erinevate toetusmeetmete puhul võiks täisvastutusega ühistutele toetusmäär olla kõrgem ning piiratud vastutusega ühistutel toetusmäär madalam. See aitaks suurendada ühistu liikmete vastutust toetusmeetmete kasutamisel. Täisvastutusega ühistu korral on liikmed enam motiveeritud toetuse sihipärasest kasutamisest.

Mikro- ja väikeettevõtjate kasvulaenu abil saaks teha investeeringuid materiaalsesse varasse ja investeeringuid ettevõtete tulemuslikkuse parandamiseks, samuti investeeringuid majandustegevuse mitmekesistamiseks. Mikro- ja väikeettevõtjate kasvulaenu sihtrühmadeks on põllumajandustootmisega tegelevad ettevõtted, maalises asustuspiirkonnas muud maaettevõtted ning kalapüügi, vesiviljelusega tegelevad ettevõtted ja kalatööstused. Mikro- ja väikeettevõtetal on suur nõudlus mikrolaenude järele, mille kulukuse määr oleks mikroettevõtjale vastuvõetav. Mikroettevõtjate tegevust finantseeriti perioodil 2014–2019 liiga sageli eraisiku tarbimislaenuga, mille intressimäär on kõrge. Seetõttu võiks perioodil 2021–2027 vähendada mikro- ja väikeettevõtjate kasvulaenu minimaalset summat ning suurendada maksimaalset summat. Mikro- ja väikeettevõtete kasvulaenu suurus võiks olla kavandataval rahastamisvahendil vahemikus 3 000–200 000 eurot. Seoses laenusumma suurendamisega on vajalik pikendada ka laenu tähtaega pikemaks kui 5 aastat.

Pikaajaline investeerimislaen on mõeldud suuremahuliste äriplaanide elluviimiseks ning laen on mõeldud mikro-, väike- ja keskmise suurusega ettevõtetele. Laenu abil peaks tegema investeeringuid materiaalsesse ja immateriaalsesse varasse. Pikaajalise investeerimislaenu alammäär võiks olla 200 000 eurot. Pikaajalise investeerimislaenu sihtrühmadeks on põllumajandustootmisega, toiduainete ja jookide tootmisega tegelevad ettevõtted, maalises asustuspiirkonnas muud maaettevõtted ning kalapüügi, vesiviljelusega tegelevad ettevõtted ja kalanduse tootjaorganisatsioonid ja ühistud.

Ka edaspidi tuleks endiselt eraldi rühmana kohelda noortalunikke ning tootjarühmi. Tootjarühmad ja tööstused, kes kasutavad kohalikku toorainet peaksid olema eelistatud, kui nad panustavad otseselt põllumajanduspoliitika strateegiakava eesmärki tõhustades arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, tagades toiduga kindlustamist. Tõhustamise aspektist lähtuvalt tuleks soodustada ja toetada põllumajandustootjate koostööd praeguste juba tegutsevate ja elujõuliste ning ekspordivõimeliste töötajatega ning vältida dubleerimist, sealhulgas väikesemahulisi liigseid investeeringuid tootmisseadmetesse.

Käibekapitalilaen oleks mõeldud rahaliselt mahukamate lühiajalisemate projektide elluviimiseks ja tegevusmahu kasvatamiseks. Käibekapitalilaenu sihtgruppideks on kalapüügi ja vesiviljelusega tegelevad ettevõtted ning kalatööstused. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruse (EL) nr

2018/0216⁸³ artikli 74 kohaselt võib käibekapital tegevusest eraldi või selle osana olla rahastamiskõlblik kulu.

Üheks võimalikuks laenukoosteks on nn **hübriidlaen** varase faasi ettevõtetele. Ettevõtluse varases faasis saadud laenu teenindamise võimekus on indikaatoriks ettevõtte äritegevuse jätkusuutlikkusele. Kui ettevõtte äritegevus on piisavalt elujõuline ja võimaldab laenu tagasi maksta, siis järgmises etapis võiks ettevõtte oma arenguplaanide teostamiseks saada ka tagastamatut abi. Seeläbi on suurem tõenäosus, et ettevõttele tagastamatu abina antud investeeringutoetus täidab oma eesmärgi. Selline hübriidlaen võimaldaks eristada elujõulise äriplaani ettevõtteid elujõuetutest. Samuti väheneks motivatsioon vaid toetuste saamise eesmärgil ettevõtte asutamiseks.

Rahastamisvahendi väljundiks võivad olla ka **omakapitaliinvesteeringud**. See on otseinvesteering ettevõtte osa- või aktsiakapitali, mille tulemusena väheneb varasemate omanike osalusmäär. Omakapitaliinvesteeringud on eelkõige vajalikud tegevust laiendavatele ühistutele ja suurprojektide puhul. Toode oleks sobiv ka alustavatele ja varases faasis tegutsevatele ettevõtetele, kellele ei ole pangalaenu kättesaadavad (näiteks seoses finantsajaloo puudumisega).

Tagatised. Analüüsist selgus, et suur osa pangast võõrfinantseerimise saamise turutõrgetest tuleneb krediitootleja ebapiisavatest tagatistest. Perioodil 2014–2020 olid turul MESi ja KredExi tagatised ning analoogsete toodete pakkumist oodatakse ettevõtjate poolt ka järgmisel perioodil. Eelhindaja hinnangul aitavad tagatised tuua turule rohkem investeeringuid ning nende rakendamine on mõistlik. Tagatiste kättesaadavus on oluline maalises asustuspiirkonnas tegutsevate muude ettevõtjate, kalapüüdjate ja vesiviljelusega tegelevate ettevõtjate jaoks. Perioodil 2014–2020 MESi poolt pakutava tagatiste intressimäär jääb vahemikku 0,4–7,5%. See peegeldab erinevate projektide ja ettevõtete riskitaset. Samas töid kalapüügiga tegelevad ning vesiviljelusettevõtted probleemina välja just tagatiste kõrge hinna, mis halvendab nende kättesaadavust.

Kavandatavate finantseerimislahenduste, sealhulgas investorite diferentseeritud kohtlemise võimaliku vajaduse kohta võib kaaluda põllumajanduse, kalanduse (kalapüük ja vesiviljelus), toiduainete tootmise ja maalises asustuspiirkonnas muudes tegevusvaldkondades tegutsevate ettevõtete ning ühistute ja sadamate osas avaliku ja erasektori koostöö võimalust täiendavate, sh paindlikumate finantseerimise lahenduste pakkumiseks (omakapital, laenukapital, hübriidfinantseerimine jms) loodava eraldi fondi kaudu.

Erineva riskitaluvuse ja tootlikkuse ootusega investorite diferentseeritud kohtlemine on saavutatav nii, et fondi kaasatakse investeeringuid fondiosakute, allutatud ja allutamata võlakirjade müügi kaudu. Sel juhul saavad potentsiaalsed investorid valida enda jaoks sobivaima investeerimistoote. Võlakirjade ja vajadusel ka laenu kaasamisega on fondis võimalik tekitada avalike vahendite suur võimendus.

⁸³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega kehtestatakse eeskirjad, kuidas toetada liikmesriikide koostatavaid Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF) ja Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) rahastatavaid ühise põllumajanduspoliitika strateegiakavu (ÜPP strateegiakavad), ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrused (EL) nr 1305/2013 ja (EL) nr 1307/2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?qid=1561051713617&uri=CELEX:52018PC0392>

5. Rahastamisvahendi panus ÜPP strateegiakava ja EMKVF rakendamiskava eesmärkide saavutamisse

Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakaval on kolm üldeesmärki:

1. tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse;
2. edendada keskkonnahoidu ja kliimameetmeid ning panustada Euroopa Liidu keskkonna- ja kliimaeesmärkidesse;
3. parandada maapiirkondade sotsiaal-majanduslikku olukorda.

Neile eesmärkidele lisandub sektoriülese eesmärgina sektori kaasajastamine põllumajanduses ning maapiirkondades teadmiste edendamise ja jagamise, innovatsiooni ja digiülemineku abil ning ergutades nende kasutuselevõttu. Üldeesmärke püütakse saavutada üheksa erieesmärgi kaudu⁸⁴:

1. toetada põllumajandustootja elujõulisust tagavat sissetulekut ja vastupanuvõimet kogu EL-is, et tagada toiduga kindlustatus;
2. suurendada konkurentsivõimet ja turule orienteeritust, pöörates erilist tähelepanu teadusuuringutele, tehnoloogiale ja digiüleminekutele;
3. parandada põllumajandustootjate positsiooni väärtusahelas;
4. panustada kliimamuutuste leevendamisse ning säästvasse energiasse;
5. edendada säästvat arengut ja selliste loodusvarade nagu vesi, muld ja õhk tõhusat majandamist;
6. panustada elurikkuse kaitsesse, edendada ökosüsteemi teenuseid ning säilitada elupaiku ja maastikke;
7. olla atraktiivne noorte põllumajandustootjate jaoks ja soodustada ettevõtluse arengut maapiirkondades;
8. edendada tööhõivet, majanduskasvu, sotsiaalset kaasatust ja maapiirkondade arengut, sh biomajandust ja säästvat metsamajandust;
9. parandada EL-i põllumajanduse reageerimist ühiskonna nõudlusele toidu ja tervise osas (ohutu, toitev ja säästev toit, toidu raiskamine, loomade heaolu).

Rahastamisvahendi juurutamine võimaldab eelkõige panustada ÜPP strateegiakava 2021–2027 üldeesmärki tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse. Rahastamisvahendist on kasu järgmiste erieesmärkide täitmiseks: suurendada konkurentsivõimet ja turule orienteeritust, pöörates erilist tähelepanu teadusuuringutele, tehnoloogiale ja digiüleminekutele; olla atraktiivne noorte põllumajandustootjate jaoks ja soodustada ettevõtluse arengut maapiirkondades. Et rahastamisvahendit saab eelkõige rakendada ettevõtete tootlike investeeringute elluviimiseks, siis on ettevõtete turule orienteeritus selle vahendi kaasamisel mõeldavaks. Tootlikud investeeringud on muuhulgas investeeringud maasse, tootmiseseadmetesse, hoonetesse, toote- ja tehnoloogia arendusse. Noorte põllumajandustootjate jaoks ja ettevõtluse arengu soodustamiseks maapiirkondades luuakse rahastamisvahendi abil võimalus turutõrkega ettevõtetele kapitali kaasamiseks.

⁸⁴ Maaeluministerium. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027.

<https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/euroopa-liidu-uhise-pollumajanduspoliitika-strateegiakava-2021-2027>

Rahastamise turutõrked põllumajandussektoris võivad tuleneda ka mitteoptimaalsest investeerimisolukorrast. See on konkreetset tüüpi turutõrge, mille lahendamiseks finantsinstrumendid sobivad. Mitteoptimaalne investeerimisolukord on seotud investeerimispuudujäägiga. Investeerimispuudujääk tuleneb investeringute praeguse taseme ning ELi ja Eesti riiklikes eesmärkides seatud taseme vahelisest erinevusest. Poliitilise eesmärgi saavutamiseks piisavat investeringute taset ei pruugi olla võimalik saavutada, kui investorid/laenuandjad nõuavad tavapärasest suuremaid tagatise, kõrgeid intressimäärasid, ebasoodsaid tagasimaksevõimalusi ning vajadusest lühema perioodiga laene, mis pärsivad investeerimist. Ebapiisava investeerimistegevuse põhjuseks võib olla põllumajandusettevõtete rahastamisallikate ebapiisavus uute tootmisega seotud regulatsioonide täitmiseks. Kui nende regulatsioonide täitmist nõutakse kiiresti, siis võib tekkida lühiajaliselt rahastamispuudujääk. Sellisel moel võib rahastamispuudujääk tekkida näiteks hügieenistandardite või loomade heaolu käsitlevate eeskirjade puhul. Samuti muudel juhtudel võib põllumajandussektori innovatsiooni rahastamine olla tasakaalustamata, ehkki oskusteave ja võimekus (nt ülikoolide kaudu) põhimõtteliselt olemas oleks. Ebarahuldava investeerimistegevuse taseme võib põhjustada ka liiga kõrge rahastamise kulukus, näiteks juhul kui pangad ei suuda info asümmeetria tõttu laenuvõtja riski hinnata.

Tabelis 24 on esitatud ÜPP strateegiakava eesmärgid, erieesmärgid ning nende eesmärkide täitmiseks eeldatavasti vajalikud tulevased investeerimisobjektid intervjueritavate hinnangute alusel.

Perioodil 2021–2027 toetab EMKVF ühise kalanduspoliitika ja ühenduse merenduspoliitika rakendamist läbi nelja prioriteedi⁸⁵:

1. Soodustada kestlikku kalandust ja mere bioloogiliste ressursside kaitset.
2. Aidata kaasa toiduga kindlustatuse tagamisele Euroopa Liidus läbi konkurentsivõimelise ja kestliku vesiviljeluse ja turgude.
3. Võimaldada sinise majanduse kestlikku kasvu ning aidata saavutada rannapiirkondade jõukust.
4. Tugevdada ookeanide rahvusvahelist majandamist ning tagada merede ja ookeanide turvalisust, ohutust, puhtust ja kestlikku majandamist.

Rahastamisvahendi juurutamine võimaldab eelkõige panustada perioodi 2021–2027 kahte prioriteeti aidata kaasa toiduga kindlustatuse tagamisele Euroopa Liidus läbi konkurentsivõimelise ja kestliku vesiviljeluse ja turgude ning võimaldada sinise majanduse kestlikku kasvu ning aidata saavutada rannapiirkondade jõukust.

⁸⁵ Maaeluministeerium. Euroopa Merendus- ja Kalandusfond (EMKF) 2021–2027. <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/euroopa-merendus-ja-kalandusfond-emkf-2021-2027>

Tabel 24. Rahastamisvahendi võimalik panus ÜPP eesmärkide saavutamisse perioodil 2021–2027

ÜPP strateegiakava üldeesmärgid	ÜPP strateegiakava erieesmärgid	Tulevane investeerimisvajadus
1. Edendada keskkonnahoidu ja kliimameetmeid ning panustada EL keskkonna- ja kliimaeesmärkidesse.	1. Panustada kliimamuutuste leevendamisse ning säästvasse energiasse.	Vaja on investeerida keskkonnahoidlikesse ehitistesse ja rajatistesse, mis on nõu passiivsed investeeringud, mis otseselt raha sisse ei too. Leiti, et selliste investeeringute tegemiseks on vaja investeeringutoetusi. Samuti on vaja vähendada saasteainete heidet, neutraliseerida muldasid, soetada täppisväetamise seadmeid, suurendada kasvuhoonetes ja köögiviljade laohoonete taastuenergia osakaalu jne. Investeeringuvajaduste poolt domineerib esialgu eelkõige sõnnikukäitlemise parendamine ⁸⁶ .
	2. Edendada säästvat arengut ja selliste loodusvarade nagu vesi, muld ja õhk tõhusat majandamist.	Keskkonnahoidlikud masinad ja seadmed.
	3. Panustada elurikkuse kaitseks, edendada ökosüsteemi teenuseid ning säilitada elupaiku ja maastikke.	Kasvuhooned, kasvulavad ning automaatsed kastmissüsteemid vee kokkuhoiuks.
2. Tõhustada arukat, vastupidavat ja mitmekesist põllumajandussektorit, mis tagab toiduga kindlustatuse.	4. Toetada põllumajandustootja elujõulisust tagavat sissetulekut ja vastupanuvõimet kogu EL-is, et tagada toiduga kindlustatus.	Tavapärase äritegevuse jätkamine (eriti taimekasvatuses).
	5. Suurendada konkurentsivõimet ja turule orienteeritust, pöörates erilist tähelepanu teadusuuringutele, tehnoloogiale ja digiüleminekutele.	Nendel põllumajandustootjatel, kes on ühistute liikmed, pole vaja iseseisvalt investeerida tootearendusse ja tooraine töötlemisse.
	6. Parandada põllumajandustootjate positsiooni väärtusahelas.	Ehitised ja rajatised alustavate ettevõtete puhul.
		Tootmisprotsesside automatiseerimine aja ja tööjõukulu kokkuhoiu eesmärgil.
		Bioloogiline vara (taimed) – nende ostmisel ei teki pangale tagatist.
		Investeeringud turuarendusse, sh ekspordi arendamiseks.
Ühistuline töö, et jõuda eksporttoodeteni ja eksportturgudele.		
Mesilate ja mee käitlemiseks vajalike hoonete uuendamine ja mee kvaliteedi parendamine ja tõendamine, tootearendus mesinduses.		
Tootmis- ja ärimaa (põllumajandusmaa, metsamaa) ostmiseks.		
Teiste osanike ettevõttest väljaostmiseks.		
3. Parandada maapiirkondade sotsiaal-majanduslikku olukorda.	7. Olla atraktiivne noorte põllumajandustootjate jaoks ja soodustada ettevõtluse arengut maapiirkondades.	Infrastruktuuri arendamine.
	8. Edendada tööhõivet, majanduskasvu, sotsiaalset kaasatust ja maapiirkondade arengut, sh biomajandust ja säästvat metsamajandust.	Maapiirkonna ettevõtluse edendamine, alustavate ja noorte ettevõtjate investeeringud. Investeeringud kaasaegsetesse ja keskkonnasõbralikesse liikurmasinatesse ja seadmetesse. Olemasolevate ja uute teenuste arendamine. Tööstussektoris investeeringud seadmetesse, masinatesse, tootmise automatiseerimisse, uutele turgudele sisenemisse ja digitaliseerimisse.
	9. Parandada ELi põllumajanduse reageerimist ühiskonna nõudlusele toidu ja tervise osas (ohutu, toitev ja säästev toit, toidu raiskamine, loomade heaolu).	Toiduainete tootmise tegevusala investeeringud masinatesse, seadmetesse ja digitaliseerimisse. Lühikeste tarnahelate ja mahepõllumajanduse arendamine.

Allikas: Autorite koostatud MeM. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027 lehel oleva info ja eelhindamise käigus läbiviidud intervjuude põhjal.

⁸⁶ SEI Tallinn (2019) Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. <https://www.sei.org/wp-content/uploads/2019/10/eesti-kliimaambitsiooni-1%C3%B5stamise-v%C3%B5imaluste-anal%C3%BC%C3%BCs-1.pdf>

Kasutatud materjalide loetelu

- Brown, R., Lee, N. (2017) The theory and practice of financial instruments for small and medium-sized enterprises. EC-OECD Seminar Series on Designing better economic development policies for regions and cities. https://www.oecd.org/cfe/regional-policy/Brown_When-to-use-financial-instruments.pdf
- Eesti Maaülikool, Eesti Konjunkturiinstituut (2017) Ühise põllumajanduspoliitika tulevikuanalüüs. Lõppraport. https://www.riigikantselei.ee/sites/default/files/content-editors/uuringud/upp_tulevikuanaluus_12102017.pdf
- Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>
- Ernst & Young Baltic (2019) Uuring ettevõtete kapitali kaasamise ja põllumaade pikaajalise rentimise ning müügi ja tagasiostu tehingute tegemise vajaduste ja võimaluste väljaselgitamiseks. Aruanne 18.04.2019. https://mes.ee/sites/default/files/ey_uuringu_aruanne.pdf
- ERR Uudised. 16.05.2019. Paide piimatööstuse rajamine algab esialgu kavandatust hiljem. <https://www.err.ee/940526/paide-piimatoostuse-rajamine-algab-esialgu-kavandatust-hiljem>
- Ettepanek: EUROOPA PARLAMENDI JA NÕUKOGU MÄÄRUS, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi+, Ühtekuuluvusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta ning nende ja Varjupaiga-, Rände- ja Integratsioonifondi, Sisejulgeolekufondi ning piirihalduse ja viisade rahastamisvahendi suhtes kohaldatavad finantseeskirjad. COM/2018/375 final - 2018/0196 (COD). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/ALL/?uri=CELEX%3A52018PC0375>
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2019/633, 17. aprill 2019, mis käsitleb põllumajandustoodete ja toiduainete tarneahelas ettevõtjatevahelistes suhetes esinevaid ebaausaid kaubandustavasid
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 1303/2013, 17. detsember 2013, millega kehtestatakse ühissätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi, Euroopa Maaelu Arengu Euroopa Põllumajandusfondi ning Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta, nähakse ette üldsätted Euroopa Regionaalarengu Fondi, Euroopa Sotsiaalfondi, Ühtekuuluvusfondi ja Euroopa Merendus- ja Kalandusfondi kohta ning tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1083/2006. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1303>
- Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus, millega kehtestatakse eeskirjad, kuidas toetada liikmesriikide koostatavaid Euroopa Põllumajanduse Tagatisfondist (EAGF) ja Euroopa Maaelu Arengu Põllumajandusfondist (EAFRD) rahastatavaid ühise põllumajanduspoliitika strateegiakavu (ÜPP strateegiakavad), ning millega tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrused (EL) nr 1305/2013 ja (EL) nr 1307/2013. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/?qid=1561051713617&uri=CELEX:52018PC0392>
- Euroopa roheline kokkulepe. Komisjoni teatis Euroopa parlamendile, Euroopa Ülemkogule, Nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele. Brüssel, 11.11.2019, COM(2019) 640 final.
- European Commission, European Investment Bank. Methodological handbook for implementing an ex-ante assessment of agriculture financial instruments under the EAFRD. https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/publications/209775_EAFRD_EXANTE_ASSESSMENT_HANDBOOK_0.pdf
- FAO Food Price Index. <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>
- fi-compass (2019) Survey on financial needs and access to finance of EU agricultural enterprises. A. III.7. Estonia. https://www.fi-compass.eu/sites/default/files/Annex_III_ESTONIA.pdf
- HM Treasury (2018) The Green Book: Appraisal and Evaluation in Central Government. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/685903/The_Green_Book.pdf

- Maaeluministeerium. Euroopa Liidu ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027. <https://www.agri.ee/et/eesmargid-tegevused/euroopa-liidu-uhise-pollumajanduspoliitika-strateegiakava-2021-2027>
- Maaeluministeerium. Finantsinstrumendid põllumajanduse ja maaelu arenguks. 13.02.2020. <https://www.agri.ee/sites/default/files/content/arengukavad/upp-2021/upp-2021-tg-ettevotlus-2020-02-11-kalman.pdf>
- OECD (2018) Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Estonia. <https://www.oecd.org/estonia/innovation-agricultural-productivity-and-sustainability-in-estonia-9789264288744-en.htm>
- Põllumajandusuuringute Keskus (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>
- Põllumajandusuuringute Keskuse FADN andmebaasi andmed 2018. aasta kohta. <http://fadn.agri.ee/standardtulemused/>
- SEI Tallinn (2019) Eesti kliimaambitsiooni tõstmise võimaluste analüüs. <https://www.sei.org/wp-content/uploads/2019/10/eesti-kliimaambitsiooni-t%C3%B5stmise-v%C3%B5imaluste-anal%C3%BC%C3%BCs-1.pdf>
- Statistikaamet. EM009: Ettevõtete vara, kohustused ja omakapital tegevusala (EMTAK 2008) ja tööga hõivatud isikute arvu järgi.
- Statistikaamet. EM014: Ettevõtete investeeringud põhivarasse tegevusala ja tööga hõivatud isikute arvu järgi jooksevhindades.
- Statistikaamet. IA029: Tööstustoodangu tootjahinnaindeksi muutus võrreldes eelmise aastaga.
- Statistikaamet. IA148: Põllumajandussaaduste tootmise vahendite ostuhinnaindeksi muutus võrreldes eelmise aastaga.
- Statistikaamet. PM54: Põllumajandustoodang, vahetarbimine, lisandväärtus, kapitali kogumahutus vastava aasta alushindades ja põllumajanduse tööjõud.

Lisad

Lisa 1. Intervjueeritud isikute nimekiri

	Asutus	Uuringu sihtrühm	Intervjueeritava nimi	Toimumisaeg
	Finantsasutuste esindajad			
1	Swedbank	Kogu sihtrühm	Brit Padjus	07.11.2019
2	SEB Pank	Kogu sihtrühm	Ethel Kitter	04.11.2019
3	LHV Pank	Kogu sihtrühm	Kristiina Säre	08.11.2019
4	Luminor Bank	Kogu sihtrühm	Monika Kallas	22.11.2019
5	Coop Pank	Kogu sihtrühm	Helo Koskinen	13.12.2019
	Rahastamisvahendi rakendajad			
6	MeM	Põllumajandus, toiduainetööstus, muu maaettevõtlus	Olavi Petron	12.11.2019
			Kai Kalmann	
			Janeli Tikk	
			Mari Kirss	
7	MeM	Kalandussektor	Eduard Koitmaa	15.11.2019
			Juhani Papp	
8	MES	Kogu sihtrühm	Raul Rosenberg	09.12.2019
			Ardo Nõmm	
			Madis Reinup	
9	PRIA	Kogu sihtrühm	Kristel Võsu	12.11.2019
			Jaanus Hämmal	20.06.2019
	Sektori esindajad			
10	Eesti Toiduainetööstuse Liit	Joogitootmine (II tase) Toiduainete tootmine (II tase)	Sirje Potisepp	04.11.2019
11	Salvest AS	Toidutootmine (II tase)	Veljo Ipits	Sügis 2019
12	Eestimaa Talupidajate Keskliit	Loomakasvatus (III tase)	Kerli Ats	08.11.2019
		Põllumajandust abistavad tegevusalad ja saagikoristusjärgsed tegevused (III tase)		
		Segapõllumajandus (III tase)		
		Mitmeaastaste taimede kasvatus (III tase)		
		Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (III tase)		
13	Eesti Noortalunikud	Loomakasvatus (III tase)	Kerli Ats	08.11.2019
		Põllumajandust abistavad tegevusalad ja saagikoristusjärgsed tegevused (III tase)		
		Segapõllumajandus (III tase)		
		Mitmeaastaste taimede kasvatus (III tase)		
		Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (III tase)		
14	Eesti Põllumajandus-Kaubanduskoda	Loomakasvatus (III tase)	Tiina Saron	28.11.2019
		Põllumajandust abistavad tegevusalad ja saagikoristusjärgsed tegevused (III tase)		
		Segapõllumajandus (III tase)		
		Mitmeaastaste taimede kasvatus (III tase)		
		Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (III tase)		
15	Sepa Ökotalu OÜ	Mitmeaastaste taimede kasvatus (III tase)	Keio Serbin	24.11.2019
16	Mulgi Viljad OÜ	Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (III tase)	Liina Paumere	25.11.2019
17	Tääksi kauplus	Jaekaubandus, v.a mootorsõidukid ja mootorrattad (II tase)	Mirjam Siimon	26.11.2019
18	Andri-Peedo Talu OÜ	Loomakasvatus (III tase)	Linda Pajo	25.11.2019
19	Auksi-Kooli Talu OÜ	Segapõllumajandus (III tase)	Ando Adamson	25.11.2019
20	Segasumma Talu OÜ	Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (III tase)	Tanis Kulp	04.12.2019
21		Loomakasvatus (III tase)	Tanel Bulitko	29.11.2019

	Eesti Töuloomakasvatavate Ühistu	Põllumajandust abistavad tegevusalad ja saagikoristusjärgsed tegevused (III tase) Segapõllumajandus (III tase)		
22	Tartu Agro	Põllumajandus	Aavo Mölder	11.11.2019
23	Põllumeeste ühistu Kevili	Ühistu	Meelis Annus	Kevad 2019
24	E-Piim	Toiduainete tootmine (II tase)	Jaanus Murakas	Sügis 2019
25	Nõo Lihatööstus	Toiduainete tootmine	Toomas Kruustük	Sügis 2019
26	Rahinge ja Jänese Maaparandusühistu	Maakuivendus- ja maaparandustööd, EMTAK 43122	Eino Härm	11.11.2019
27	Aran PM OÜ	Mitmeaastaste taimede kasvatus (III tase)	Paavo Otsus	29.10.2019
28	Talukartul TÜH	Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (III tase)	Leho Meltsa	06.11.2019
29	Kanepi Aiand OÜ	Üheaastaste põllukultuuride kasvatus (III tase)	Margus Vahtramäe	05.11.2019
30	Eesti Mesinike Liit	Mesindus	Aleksander Kilk	06.11.2019
31	Eesti Väike- ja Keskmiste Ettevõtjate Assotsiatsioon	Hulgikaubandus, v.a mootorsõidukis ja mootorrattad (II tase). Muud mittepõllumajanduslikud maapiirkonna ettevõtted: Tekstiili, rõivaste, naha ja jalatsite tootmine, muu töötlev tööstus. Puidu töötlemine, mööbli tootmine, trükindus. Keemia, energia ja kaubandus. Metalltooted, elektriseadmed ja elektroonika. Metsamajandus. Majutus- ja toitlustusasutused, kunst, meelelahutus ja vaba aeg. Haldus- ja abitegevused, kutse-, teadus-, tehnikaalane tegevus, muud teenindavad tegevused, maismaaveondus, laondus, mootorsõidukite müük ja remont, hulgi-müük, vahendamine, jaemüük. Meedia, IT, arvutite ja kodumasinate parandus. Jäätmekäitlus, veevarustus ja kanalisatsioon. Kindlustus ja finantsteenused. Tööhõiveagentuurid, reisibüroode tegevus, hoonete ja maastike hooldus. Kinnisvaraalane tegevus. Haridus. Mäetööstus. Hoonete ehitus. Apteekide tegevus. Peakontorite tegevus, juhtimisalane nõustamine, teadus ja arendustegevused. Tervishoid ja hoolekanne.	Marina Kaas	31.10.2019
32	Eesti Maaturism	Muud mittepõllumajanduslikud maapiirkonna ettevõtted: Majutus- ja toitlustusasutused, kunst, meelelahutus ja vaba aeg.	Raili Mengel	08.11.2019
33	Eesti Leader Liit	Muud mittepõllumajanduslikud maapiirkonna ettevõtted: Tekstiili, rõivaste, naha ja jalatsite tootmine, muu töötlev tööstus. Puidu töötlemine, mööbli tootmine, trükindus. Keemia, energia ja kaubandus. Metalltooted, elektriseadmed ja elektroonika. Metsamajandus. Majutus- ja toitlustusasutused, kunst, meelelahutus ja vaba aeg. Haldus- ja abitegevused, kutse-, teadus-, tehnikaalane tegevus, muud teenindavad tegevused, maismaaveondus, laondus, mootorsõidukite müük ja remont, hulgi-müük, vahendamine, jaemüük. Meedia, IT, arvutite ja kodumasinate parandus. Jäätmekäitlus, veevarustus ja kanalisatsioon. Kindlustus ja finantsteenused. Tööhõiveagentuurid, reisibüroode tegevus, hoonete ja maastike hooldus. Kinnisvaraalane tegevus.	Valdek Haugas	01.11.2019

		Haridus. Mäetööstus. Hoonete ehitus. Apteekide tegevus. Peakontorite tegevus, juhtimisalane nõustamine, teadus ja arendustegevused. Tervishoid ja hoolekanne.		
34	Eesti Leader Liit		Triin Kallas	24.10.2019
35	Eesti Kalaliit	Kalapüük (III tase)	Valdur Noormägi	08.11.2019
		Toiduainete tootmine (II tase) Sadamad		
36	Eesti Kala- ja Vähikasvatajate Liit	Vesiviljelus (III tase)	Martin Liiv	06.11.2019
37	Eesti Vesiviljelejate Liit	Vesiviljelus (III tase)	Riina Kalda	30.10.2019
38	Vetikatöötledjad	Vesiviljelus (III tase)	Urmas Pau	29.10.2019
39	Merevesiviljelus	Vesiviljelus (III tase)	Georg Linkov	06.11.2019
40	Eesti Kalurite Liit	Kalapüük (III tase) Tootjaorganisatsioonid Sadamad	Mart Undrest	04.11.2019
41	Eesti Kaugpüüdjate Liit	Kalapüük (III tase)	Mati Sarevet	29.10.2019
42	Rannapiirkondade rannikumere kalanduse esindaja	Kalapüük (III tase)	Margus Medell	29.10.2019
43	Rannapiirkondade sisevete kalanduse esindaja	Kalapüük (III tase)	Urmas Pirk	30.10.2019
		Sadamad		
44	Kalanduse algatusrühm	Sadamad Kalandussektor	Jaanika Kaljuvee	29.10.2019

Lisa 2. Intervjuude kavad

„Ühise põllumajanduspoliitika strateegiakava 2021–2027“ ja „Euroopa Merendus-, Kalandus- ja Vesiviljelusfondi 2021–2027 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine

Organisatsioonide, ühistute ja sadama esindajate intervjuu küsimustik

1. Milliseid rahastamise võimalusi on kasutatud ettevõtete/ühistute/sadamate tegevuse finantseerimiseks viimase 5 aasta jooksul?

- Krediidiandjate (pank, ühistupank vms) käibekapitalilaen
- Krediidiandjate investeerimislaen
- Teise ettevõtja või eraisiku laen
- Omaniku või muu seotud osapoole investering (laenu või omakapitali kujul)
- Liising
- Investeringutoetused
- Välise osapoole omakapitaliinvesteering
- Põhivara müük
- Kalapüügiõiguse müük
- Muu vara müük
- Muu. Palun nimetage

2. Mille tarbeks on vajatud täiendavat rahastamist ettevõtete/ühistute/sadamate tegevuse finantseerimiseks?

3. Milliste takistuste ja probleemidega on ettevõtjad/ühistud/sadamad kokku puutunud rahastamisvajaduste katmisel?

- Intressimäärad on liiga kõrged
- Tagasimakseperioodid on liiga lühikesed
- Krediidiandjad hindavad ettevõtte tagatise ebapiisavaks
- Ettevõtte ei saa täiendavaid tagatise MESist ja/või KredExist
- Ettevõtte majandusnäitajad ja äriplaan ei ole krediidiandja jaoks piisav laenu andmiseks
- Krediidiandjad ei ole ettevõtte tegevusvaldkonna ja/või rahastatava projekti hindamiseks piisavalt kompetentsed
- Investorid ja teised välised osapooled pole huvitatud investeerima ettevõttesse (omakapitaliinvesteeringute kaasamise korral)
- Omakapitaliinvesteeringute pakkujate investeeringu tingimused ei ole sobivad (nt osalus, väljumise tingimused)
- Vara müügi tingimused selle tagasirentimise/-ostu eesmärgil on ebasobivad
- Ettevõttele ei leidu sobivaid investeeringutoetusi
- Investeeringutoetuste omaosaluse määr on liiga kõrge
- Investeeringutoetusele on liiga suur konkurss
- Puudub vajalik teave erinevate rahastamisvõimaluste kohta
- Muu. Palun nimetage

4. Kui suureks hindate Teie poolt väljatoodud probleeme?
5. Milliste probleemide ja takistustega puutuvad kokku erineva suurusega (mikro,- väikesed, keskmised ja suured ettevõtted) ja erinevas arengufaasis (alustavad, kasvavad, stabiilsed) olevad ettevõtted?
6. Kuidas on ettevõtete/ühistute/sadamate tegevus või areng viimase 5 aasta jooksul olnud takistatud sellest, et pole leitud vajalikku investeeringut? Palun põhjendage.
7. Mille tarbeks vajatakse täiendavaid rahalisi vahendeid järgmise 5 aasta jooksul?
- Tavapärase äritegevuse jätkamiseks praegusel tasemel
 - Tootmis- ja ärimaa (põllumajandusmaa, metsamaa vms) ostmiseks ja kasutamiseks
 - Keskkonnahoidlikesse (sh ringmajanduse) ehitistesse ja rajatistesse investeerimiseks
 - Keskkonnahoidlikesse (sh ringmajanduse) seadmetesse ja masinatesse investeerimiseks
 - Ehitistesse ja rajatistesse (sh statsionaarsed seadmed) investeerimiseks
 - Seadmetesse ja masinatesse investeerimiseks
 - Infrastruktuuriinvesteeringuteks (nt teede, vee-, ja kanalisatsioonisüsteemi, telekommunikatsioonivõrgu vms rajamiseks või rekonstrueerimiseks)
 - Tootearenduseks – uute ja olemasolevate toodete/teenuste arendamiseks ja kvaliteedi tõstmiseks
 - Tootmise automatiseerimiseks
 - Uutele turgudele sisenemisega seotud investeeringuteks
 - Käibevahenditeks (nt nõuete finantseerimiseks, tooraine ja materjalide soetamiseks)
 - Teiste osanike ette võttest väljaostmiseks
 - Kalapüügiõiguste ja laevade ostmiseks
 - Toetuste omaosaluse katmiseks või sildfinantseeringuks
 - Muu. Palun nimetage
8. Hinnanguliselt millisest summas esineb ettevõtetal/ühistutel/sadamatel järgmise 5 aasta jooksul vajadus täiendavate rahaliste vahendite kasutamise järele? Palun vastata hinnanguliselt ühe ettevõtte kohta. (Vastavad maapiirkonnas mittepõllumajanduslike ettevõtete organisatsioonide, ühistute ja sadamate esindajad)
- 25 tuhat – 100 tuhat eurot
 - 101 tuhat – 500 tuhat eurot
 - 501 tuhat – 1 miljon eurot
 - 1 miljon – 5 miljon eurot
 - Üle 5 miljoni euro
10. Milliseid rahastamise võimalusi ettevõtted/ühistud/sadamad tõenäoliselt kaaluvad kasutada eelnimetatud rahaliste vajaduste katmiseks? (Vt 1. küsimuse vastuseid.) Palun põhjendage vastust.
11. Milliseid probleeme ja takistusi võib Teie hinnangul esineda järgmise 5 aasta jooksul ettevõtte/ühistute/sadamate tegevuste rahastamisel?

12. Kas ettevõtetel/ühistute/sadamatel võiks olla vajadus EAFRD või EMKVF fondide rahastamisvahendite kasutamiseks lähima 5 aasta jooksul? Palun põhjendage vastust.
13. Missugust tüüpi finantstoodete vastu võiks huvi olla?
14. Millistel tingimustel (intressimäär, tagasimakse periood, tagatis, muud tingimused) ollakse tõenäoliselt nõus EAFRD või EMKVF fondide rahastamisvahendeid kasutama?

Krediidiandjate esindajate intervjuu küsimustik

1. Kui suur osakaal maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete/toiduainetööstuste/ühistute/sadamate laenuaotlustest lükatakse tagasi (osakaal esitatud taotlustest)?
2. Millises valdkonnas need maapiirkonnas tegutsevad ettevõtted/ühistud tegutsevad, kelle laenuaotlused tagasi lükatakse? Missugune on nende ettevõtete/ühistute suurus või arengufaas?
3. Missugused on need põhjused, miks olete pidanud tagasi lükkama maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete/ühistute/sadamate laenuaotlused? Näiteks pakutavad tagatised on ebapiisavad, laenuaotleja ei saa täiendavaid tagatisi MESist ja KredExist, laenuaotleja majandusnäitajad ja äriplaan ei ole piisavad vms.
4. Kui suureks hindate Teie poolt väljatoodud probleeme?
5. Milliseks hindate maapiirkonnas tegutsevate ettevõtete/ühistute/sadamate heakskiidetud laenuaotluste osakaalu muutust võrrelduna kõikide ettevõtete heakskiidetud laenuaotlustest Teie pangas 5-aastases perspektiivis?
6. Kuidas mõjutab Eesti üldine maine ja usaldusväarsus tulevikus laenuaotluste pakkumist ettevõtetele/ühistutele/sadamatele Eesti turul?

MeMi, MESi ja PRIA esindajate intervjuu küsimustik

1. Kuidas hindate käesoleval programmiperioodil EAFRD ja EMKF fondide rahastamisvahendi rakendumist? Palun andke hinnang rahastamisvahendite väljundnäitajatele (finantstoodete eelarve, eelarve kasutus, taotluste arv, väljastatud laenude arv, keskmine laenusumma, investeringuobjektid jne).
2. Missugused on tagasilükatud rahastamisvahendi laenuaotluste kõige enam levinumad põhjused? Näiteks ettevõtete majandusnäitajad (võlakordaja, maksevõime näitaja), ebapiisav tagatis vms?
3. Missugused on EAFRD ja EMKF fondide rahastamisvahendite rakendamise kogemused ja õppetunnid (eelarve, finantstoodete valik, finantstoodete tingimused, lõppkasusaajad, administreerimine vms)?
4. Milline on võimalik EAFRD ja EMKVF fondide rahastamisvahendite maht aastani 2027?
5. Milliste tegevussuundade/meetmete puhul planeeritakse rakendada EAFRD ja EMKVF fondide rahastamisvahendeid?

6. Millised on planeeritavad finantstooted, tingimused ja võimalikud lõppkasusaajad?

Lisa 3. Sihtrühmade majandusliku olukorra ülevaated, 2010–2018

Põllumajandustootmisega tegelevad ettevõtted

Alates 2001. aastast on põllumajanduslike majapidamiste arv Eestis pidevalt vähenenud. Kui aastatel 2010–2013 põllumajanduslike majapidamiste arvu vähenemise tempo aeglustus, siis aastatel 2013–2016 see taas kiirenes. Statistikaameti andmetel jagunesid 2016. aastal põllumajandusettevõtete juhid vanusegruppidesse järgmiselt: alla 35-aastaseid oli 9%⁸⁷, 35–54 aastaseid 41% ning 55-aastaseid ja vanemaid 50%. Aastatel 2010–2016 suurenes alla 35-aastaste põllumajandusettevõtete juhtide arv 7% võrra. Nooremate põllumajandusettevõtjate lisandumise taga võib näha ka põllumajandusliku tegevusega alustava noore ettevõtja toetuse tulemit.

Põllumajanduse majandusharu toodangu väärtus koos tootetoetustega oli 2019. aastal 1 mld eurot (tabel L3.1). Kui 2015. aastani see pigem suurenes, siis aastatel 2016–2018 oli põllumajanduse majandusharu toodangu väärtus väiksem kui perioodil 2012–2015. Aastatel 2010–2019 moodustas taimekasvatustoodang 44%, loomakasvatustoodang 46% ning teenused ja mittepõllumajanduslik toodang 10% põllumajanduse majandusharu toodangust. Taimekasvatustoodangu osakaal oli keskmisest suurem kõrge saagikusega (2015 ja 2019) või kõrgete teraviljahindadega (2012) aastatel. Aastatel 2015–2016 vähenes loomakasvatustoodangu väärtus madalast piima kokkuostuhinnast ning sigade Aafrika katku levikust tingitud probleemide tõttu. Aastatel 2015–2019 oli tootmisteguritulu ja ettevõtjatulu põllumajandussektoris madalam kui perioodil 2010–2014. Perioodi 1995–2018 jooksul ei ole Eesti põllumajanduses ettevõtjatulu olnud kunagi nii madal kui 2016. aastal ning 2018. aasta tasemest oli ettevõtjatulu viimati madalam 1999. aastal, mida võib pidada kriisiaastaks.

Tabel L3.1. Põllumajanduse majandusharu toodang, kapitali kogumahutus ja kapitalisiirded, 2010–2019, mln eurot

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019*
Põllumajanduse majandusharu toodang	668,3	810,6	898,2	924,1	900,2	935,1	749,7	885,9	859,2	1004,4
Taimekasvatustoodang	275,3	336,3	428,6	382,2	384,4	468,0	318,6	369,8	350,0	473,4
Taimekasvatustoodangu osakaal, %	41,2	41,5	47,7	41,4	42,7	50,0	42,5	41,7	40,7	47,1
Loomakasvatustoodang	320,8	387,8	383,7	451,7	424,3	364,6	349,0	438,2	401,5	422,0
Loomakasvatustoodangu osakaal, %	48,0	47,8	42,7	48,9	47,1	39,0	46,5	49,5	46,7	42,0
Teenused ja mittepõllumajandustoodang*	72,2	86,5	85,9	90,1	91,6	102,6	82,1	77,9	107,8	109,0
Teenuste ja mittepõllumajandustoodangu osakaal, %	10,8	10,7	9,6	9,8	10,2	11,0	11,0	8,8	12,5	10,9
Tootmisteguritulu	313,6	394,9	450,0	416,8	394,8	299,0	192,1	334,7	266,3	370,6
Ettevõtjatulu	183,2	260,7	298,3	247,9	221,7	112,2	1,8	135,6	42,0	127,0
Kapitali kogumahutus põllumajanduslikku põhivarasse	18,8	23,8	13,6	10,5	23,4	11,2	15,3	13,7	15,0	
Kapitali kogumahutus mittepõllumajanduslikku põhivarasse	111,9	175,8	185,2	216,2	213,6	140,3	147,5	149,4	208,8	
Kapitali kogumahutus põhivarasse kokku	130,7	199,6	198,8	226,7	237,1	151,6	162,8	163,1	223,8	
Kapitalisiirded	26,5	35,6	38,0	43,5	25,1	23,3	35,6	48,8	56,0	
Kapitalisiirete suhe põhivarasse tehtud kapitali kogumahutusse, %	20,3	17,8	19,1	19,2	10,6	15,4	21,9	29,9	25,0	

*2019. aasta andmed on esialgsed (seisuga 05.12.2019).

Allikas: Statistikaameti tabel PM54.

⁸⁷ Alla 40-aastasi põllumajanduslike majapidamiste juhte oli 2016. aastal 2592 (15%).

Aastatel 2010–2018 oli põllumajanduses keskmine aastane kapitali kogumahutus (investeeringud) põhivarasse 188 mln eurot ning keskmine kapitalisiirete (investeeringutoetuste) maht 37 mln eurot. Seega moodustasid investeeringutoetused keskmiselt 20% kapitali kogumahutusest põhivarasse. Aastatel 2016–2018 oli investeeringutoetuste suhe põhivarasse tehtud kapitali kogumahutusse vahemikus 22–30% ehk kogu perioodi keskmisest kõrgem. 2017. aasta väärtusest (30%) oli see näitaja kõrgem vaid 2009. aastal (33%). Seega saab järeldada, et põllumajandussektoris on viimastel aastatel vähenenud majandusharu toodangu väärtuse, tootmisteguritulu ja ettevõtjatulu taustal investeerimisel suurenenud investeeringutoetuste osa ning vähenenud omakapitali ja laenude osa. Seega on toetuste abita ja omakapitali arvelt investeerimise võimekus vähenenud.

Tabel L3.2 annab ülevaate taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete majanduslikust olukorrast ja kredidivõimekust iseloomustavatest finantssuhtarvudest. Perioodi 2010–2017 keskmine omakapitali rentaablus oli 9,2%. Aastatel 2013–2016 oli põllumajandussektoris rentaablus selgelt alla perioodi keskmist. Seejuures aastatel 2015–2016 oli 10 ja enama töötajaga ettevõtetes⁸⁸ omakapitali rentaablus negatiivne, st ettevõtted olid kahjumis.

Viimaste aastate majanduslikud raskused põllumajandussektoris avalduvad ka intressikulude kattekordaja näitajas. Nii kattis 2016. aastal ärikasum vaid 39% intressikuludest. Kui kuni üheksa töötajaga ettevõtetes kattis ärikasum kõigil aastatel intressikulud, siis enam kui 10 töötajaga ettevõtetes ei katnud ärikasum intressikulusid nii 2015. kui 2016. aastal. Ettevõtete intressikulud on aastatel 2010–2017 suurenenud 69% võrra 16,6 mln euroni. Põllumajandussektori makstud intresside summa suurenes aastatel 2010–2019 13,7-lt 31,8 mln euroni ehk 232%.

Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja väärtus on aastati varieerunud, kuid käibevarad on kõigil aastatel ületanud lühiajaliste kohustuste summa. Likviidsuskordaja on enamikul aastatest olnud heal tasemel (>0,9), kuid 10 ja enam töötajaga ettevõtetes on see alates 2011. aastast olnud languses.

Tabel L3.2. Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete finantssuhtarvud, 2010–2017

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Omakapitali rentaablus	Kokku	11,1%	16,3%	13,2%	8,2%	6,4%	8,1%	-1,2%	11,7%
	1-9 töötajat	13,4%	19,5%	18,5%	10,8%	11,2%	17,6%	4,1%	12,0%
	≥10 töötajat	10,1%	14,8%	10,0%	6,4%	3,1%	-0,2%	-6,7%	11,4%
Intressikulude kattekordaja	Kokku	6,48	8,85	8,10	4,82	4,26	5,31	0,39	8,15
	1-9 töötajat	7,6	9,9	12,7	8,8	6,7	12,0	3,9	11,6
	≥10 töötajat	6,0	8,3	6,0	3,5	2,7	0,9	-2,0	6,2
Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja	Kokku	1,41	1,55	1,60	1,28	1,41	1,59	1,39	1,70
	1-9 töötajat	1,43	1,50	1,72	1,21	1,52	1,79	1,53	1,94
	≥10 töötajat	1,41	1,57	1,53	1,32	1,35	1,43	1,27	1,49
Likviidsuskordaja	Kokku	0,88	0,96	0,96	0,76	0,83	1,04	0,87	1,10
	1-9 töötajat	0,94	1,04	1,16	0,82	1,02	1,38	1,00	1,35
	≥10 töötajat	0,84	0,92	0,84	0,73	0,72	0,77	0,76	0,88
Võlakordaja	Kokku	48,5%	47,0%	50,1%	50,5%	47,1%	47,4%	49,7%	44,1%
	1-9 töötajat	52,3%	48,6%	44,8%	45,8%	45,2%	44,9%	45,7%	40,6%
	≥10 töötajat	46,7%	46,2%	52,9%	53,1%	48,4%	49,4%	53,3%	47,3%
Käibevara osakaal varadest	Kokku	30,2%	29,4%	27,1%	25,0%	25,7%	27,8%	25,5%	26,6%
	1-9 töötajat	33,6%	30,1%	31,5%	26,3%	26,7%	31,1%	27,0%	29,5%
	≥10 töötajat	28,6%	29,1%	24,8%	24,3%	25,1%	25,2%	24,2%	23,9%

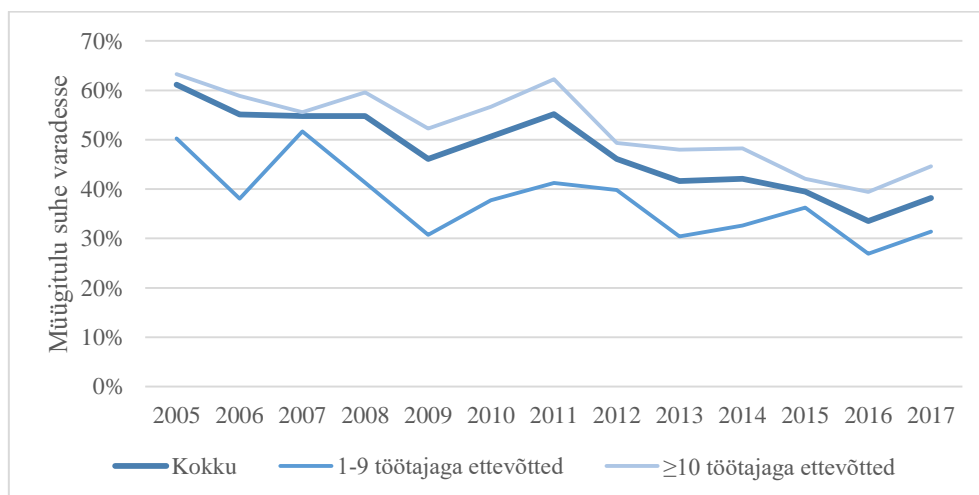
Allikas: Statistikaameti tabelid EM001, EM009.

⁸⁸ 10 ja enama töötajaga ettevõtete seas on enam loomakasvatuse ja segatootmisega tegelevaid ettevõtteid, sh piimatootjaid ja seakasvatusega tegelevaid ettevõtteid. Kuni üheksa töötajaga ettevõtete seas on enam teraviljakasvatajaid, lihahäise-, lamba- ja kitsekasvatusega tegelevaid ettevõtteid.

Võlakordaja on kuni üheksa töötajaga ettevõtetes pigem vähenenud ning 10 ja enam töötajaga ettevõtetes varieerunud vahemikus 46–53%. Ettevõtte rahastamine sõltub tema varade struktuurist. Põllumajandusettevõtted on kapitalimahukad, st põhivarade osakaal varadest on reeglina suur. Aastatel 2010–2017 on käibevara osatähtsus varadest vähenenud ning 10 ja enama töötajaga ettevõtetes on see madalam kui kuni üheksa töötajaga ettevõtetes. Põhivarad moodustavad varadest peaaegu kolmveerandi, mistõttu on vajadus pikaajaliste finantseerimisallikate järele.

Finantssuhtarvude põhjal saab järeldada, et kuni üheksa töötajaga ettevõtete finantsnäitajad on suhteliselt paremal tasemel kui 10 ja enama töötajaga ettevõtetel. Samuti ei ole kuni üheksa töötajaga ettevõtete finantsnäitajad ka probleemsetel aastatel langenud mitterahuldavale tasemele.

Perioodi 2014–2020 rahastamisvahendi eelhindamise uuringust⁸⁹ selgus, et ettevõtetel on puhtalt finantsnäitajatele tuginedes suutlikkus täiendavalt laenukapitali kaasata ning seda ka tagasi maksta. Vaatamata sellele on esinenud ja esineb probleeme laenude saamisel. Ettevõtete omafinantseerimise võimekuse vähenemise tendents on süvenenud alates 2011. aastast. Joonisel L3.1 on toodud taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete müügitulu suhe varadesse, mis on perioodil 2005–2017 valdavalt langenud. Seda võib selgitada märkimisväärsete investeringutega põllumajandussektorisse ning maa kui olulise põhivara väärtuse kasvuga, kuid teisalt annab see tunnistust sellest, et müügitulu kasv ei ole suutnud kaasas käia varade väärtuse kasvuga. Seejuures on 10 ja enama töötajaga ettevõtete müügitulu suhe varadesse kogu vaadeldava perioodi jooksul ületanud kuni üheksa töötajaga ettevõtete oma, kuid see erinevus on aja jooksul vähenenud. EL liikmesriikide seas oli Eesti põllumajandustootjate toodangu väärtuse suhe varadesse 2017. aastal viiendal kohal. Kui aga jätta varade arvestusest välja põllumajandusmaa väärtus, siis oli Eesti põllumajandustootjate toodangu väärtuse suhe varadesse EL liikmesriikide seas 12. kohal⁹⁰.

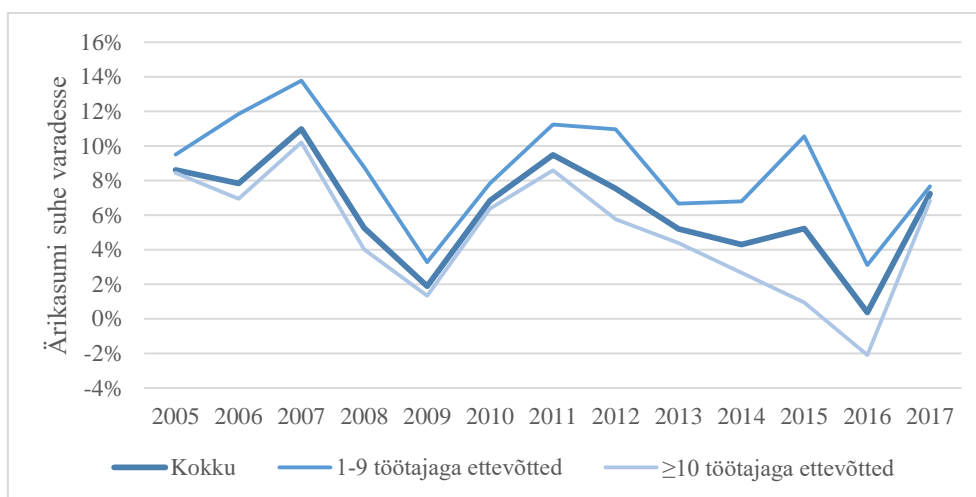
Joonis L3.1. Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete müügitulu suhe varadesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM001, EM009.

⁸⁹ Ernst & Young Baltic (2014) „Eesti maaelu arengukava 2014–2020“ ja „Euroopa Merendus- ja kalandusfondi 2014–2020 rakenduskava“ rahastamisvahendi eelhindamine. Lõpparuanne. <https://www.agri.ee/et/eesti-maaelu-arengukava-2014-2020-ja-euroopa-merendus-ja-kalandusfondi-2014-2020-rakenduskava>

⁹⁰ Eestist olid eespool Portugal, Saksamaa, Bulgaaria, Holland, Ühendkuningriik, Slovakkia, Kreeka, Läti, Tšehhi, Belgia ja Prantsusmaa.

Ka ärikasumi suhe varadesse on olnud langustrendis (joonis L3.2). Seejuures on ärikasumi ja varade suhe suurem kuni üheksa töötajaga ettevõtete puhul ning antud näitaja erinevus 10 ja enama töötajaga ettevõtetega on aja jooksul suurenenud. Siinkohal tuleb rõhutada, et kui müügitulu väljendab ettevõtete põhitegevusest iseseisvalt teenitavat tulu, siis ärikasum kajastab ka põllumajandustoetusi. Seega on toetustest saanud põllumajandusettevõtete sissetulekute möödapääsmatu osa, ilma milleta enam toime ei tulda. Ilma põllumajandustoetusteta oleks ärikasumi varieeruvus aastate lõikes märkimisväärselt suurem. Seega oleks suurem ka põllumajandussektori riskitase, sh krediidiandjate silmis, ning väiksem põllumajandussektori investeerimisvõimekus.

Joonis L3.2. Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete ärikasumi suhe varadesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM001, EM009.

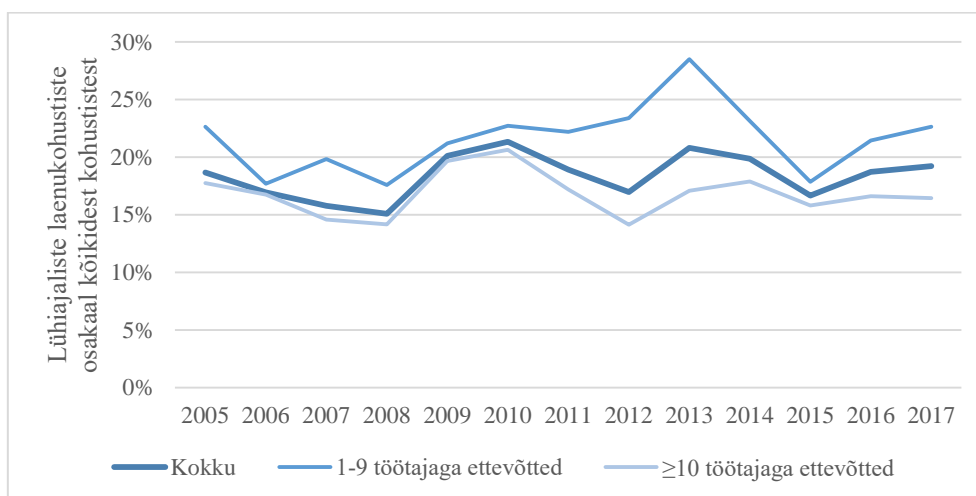
Kuna omakapitali kasutamise võimekus investeringute rahastamisel tuleneb ettevõtte tulemusnäitajatest, st varasemast kasumist, siis põllumajandussektori ettevõtete tulemusnäitajate kahanemisega varade suhtes kaasneb investeerimisvõimekuse pidurdumise. Kohustiste ja omakapitali proportsioon on püsinud stabiilsena, kuid tegevustulemuse näitajad on vähenenud, aeglustades omakapitali juurdekasvu.

Ettevõtete tulemuslikkuse suurendamiseks on vaja suurendada tootlikkust, st sama sisendikasutuse juures suurendada toodangut või sama toodangu taseme juures vähendada sisendite kasutamist. Seega on oluline, et tehtavad investeringud oleksid tootlikkust suurendavad. Kuna ärikasumi näitaja sisaldab ka toetusi, siis otse- ja keskkonnatoetuste võimalik vähenemine või suurenemine võib vastavalt vähendada või suurendada ka põllumajandustootjate investeerimisvõimet.

Tavaolukorras peab ettevõtte teenima piisavalt ärikasumit, et oleks võimalik katta nii laenude põhiosa maksed kui ka intressimaksud. Kuna põllumajandussektori ettevõtete intressikulu on suhteliselt stabiilne ja prognoositav, kuid ärikasum varieerub erinevatel aastatel suures ulatuses, siis on vaadeldava perioodi jooksul (2005–2017) esinenud aastaid, mil ettevõtted on võimetud põhitegevuse tulemist laenukohustusi katma ja satuvad raskustesse (tabel L3.1).

Suuremahulised laenud on kättesaadavad vaid väga kindla majandusolukorraga ettevõtetele. Suhteliselt suure tegevusriski tõttu tuleb ettevõtetel hoida rahalisi sääste ehk likviidsuspuhvrit. See selgitab, miks põllumajandusettevõtted on aastavahetuse seisuga üldiselt hea likviidsuspositsiooniga. Ilma selleta oleks majandusliku ebaõnnestumise risk suur.

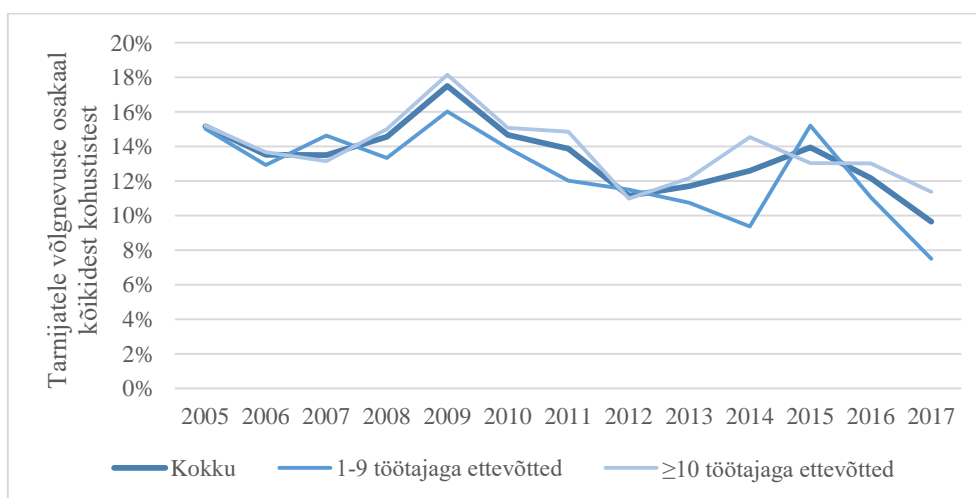
Lühiajaliste laenukohustiste suhe kõikidesse kohustistesse oli aastatel 2005–2017 suurem kuni üheksa töötajaga ettevõtetes (joonis L3.3). Kui keskmiselt moodustasid lühiajalise laenukohustised 18% kõikidest kohustistest, siis kuni üheksa töötajaga ettevõtetes oli nende osakaal 22% ning 10 ja enama töötajaga ettevõtetes 17%.

Joonis L3.3. Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete lühiajaliste laenukohustiste suhe kõikidesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM009.

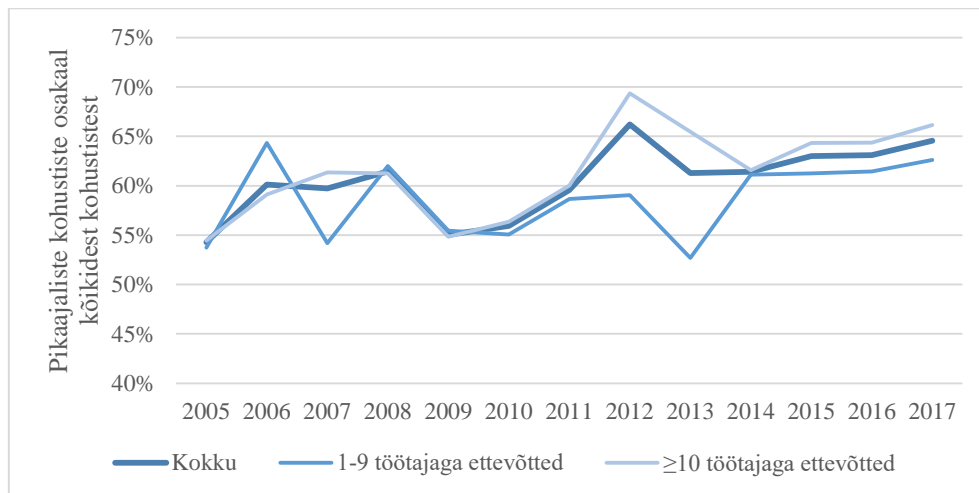
Võlgnevused tarnijatele moodustasid aastatel 2005–2017 keskmiselt 13% põllumajandusettevõtete kõikidest kohustistest (joonis L3.4). Tarnijatele võlgnevuste osakaal on pisut suurem olnud 10 ja enama töötajaga ettevõtetes. Võlgnevus tarnijatele oli suurem kriisiaastatel. Nii 2009. kui 2015. aastal kasvas see märkimisväärselt ning kriisi möödudes hakkas vähenema. Alates 2009. aastast on tarnijatele võlgnevuste osakaal kõikidest kohustistest siiski vähenenud. Põllumajandussektoris on suhteliselt levinud lühiajalised võlgnevused seemne, väetiste, taimekaitsevahendite ja muude muutuvsisendite tarnijatele, mis jäävad enamasti kasvuperioodi, st ühe aasta sisse. Need lühiajalised kohustised statistikas ei kajastu, kuid nende maht võib sektoris siiski olla märkimisväärne ning nendelt tasutav intress on hinnanguliselt umbes 1% kuus.

Joonis L3.4. Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete tarnijatele võlgnevuste suhe kõikidesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM009.

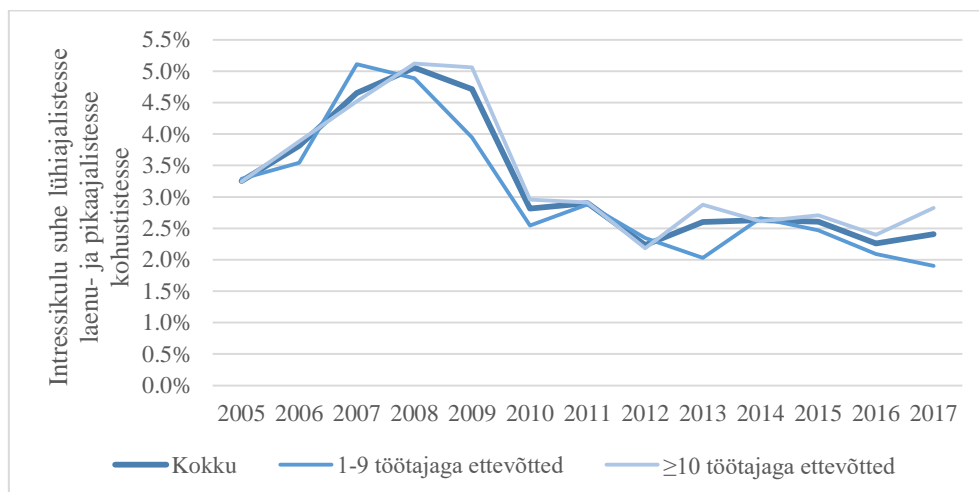
Perioodil 2005–2017 moodustasid pikaajalised kohustised 60% põllumajandussektori ettevõtete kõikidest kohustistest ning aastate jooksul on nende osakaal pisut suurenenud (joonis L3.5). Pikaajaliste kohustiste osakaal on suurem 10 ja enama töötajaga ettevõtetes.

Joonis L3.5. Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete pikaajaliste kohustiste suhe kõikidesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM009.

Intressikulu laenujäägi suhtes on alates 2009. aastast kahanenud tulenevalt intressimäärade üldisest langusest (joonis L.3.5). Aastatel 2015–2017 vähenes kuni üheksa töötajaga ettevõtete intressikulu. 10 ja enama töötajaga ettevõtetes see 2017. aastal suurenes. Perioodil 2010–2017 jääb intressikulu suhe lühiajalistesse laenu- ja pikaajalistesse kohustustesse vahemikku 2–3%.

Joonis L3.5. Taime- ja loomakasvatuse, jahinduse ja neid teenindavate tegevusalade ettevõtete intressikulu suhe lühiajalistesse laenu- ja pikaajalistesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM009.

Kui võrrelda põllumajanduse majanduslikus arvepidamises kajastuvat makstud intresside kulu põllumajanduse, metsamajanduse ja kalapüügiga tegelevate ettevõtete laenude jäägi ja põllumajandustehnika liisingu jäägiga, siis 2017. aastal moodustas intressikulu 4,0% laenude ja liisingute jäägist.

Toiduainete ja jookide tootmisega tegelevad ettevõtted

Aastatel 2010–2017 suurenes toiduainete ja jookide tootmisega tegelevate ettevõtete müügitulu, kasum ja investeeringute maht (tabel L3.3). Müügitulu ja kasumlikkuse osas olid parimad aastad 2014 ja 2017. Nendel aastatel oli suhteliselt kõrgel tasemel ka FAO toiduhindade indeksi väärtus⁹¹. Ka investeeringute trend on liikunud samas taktis müügitulu ja kasumi trendiga. Seega mõjutavad toiduainete tootmise tegevusala majandusnäitajaid toidukaupade maailmaturuhinnad.

Tabel L3.3. Toiduainete tootmise ja joogitootmise tegevusalade ettevõtete müügitulu, kasum ja investeeringud põhivaradesse, mln eurot, 2010–2017

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Müügitulu	Toiduainete tootmine	1124,9	1267,7	1371,8	1520,0	1597,0	1553,3	1533,8	1676,1
	Joogitootmine	227,4	225,3	246,9	257,7	273,2	257,2	256,3	246,0
	Kokku	1352,3	1492,9	1618,7	1777,7	1870,2	1810,6	1790,2	1922,1
Ärikasum	Toiduainete tootmine	31,2	29,8	50,5	45,2	67,7	56,7	47,0	61,5
	Joogitootmine	19,5	21,8	24,0	25,3	28,2	21,2	22,7	20,5
	Kokku	50,7	51,7	74,5	70,5	95,9	77,9	69,8	82,0
Aruandeaasta kasum	Toiduainete tootmine	22,3	16,2	40,4	36,8	55,9	43,5	35,0	58,3
	Joogitootmine	17,3	18,9	19,7	23,0	25,5	18,4	20,4	17,4
	Kokku	39,6	35,2	60,1	59,8	81,4	61,8	55,4	75,7
Investeeringud põhivaradesse	Toiduainete tootmine	53,0	59,2	68,3	69,5	76,6	72,3	63,7	83,8
	Joogitootmine	10,1	9,7	10,9	14,5	29,2	14,3	11,2	11,1
	Kokku	63,1	69,0	79,1	84,0	105,7	86,6	75,0	94,9

Allikas: Statistikaameti tabelid EM001, EM014.

Aastatel 2010–2017 oli toiduainete tootmisega tegelevate ettevõtete keskmine omakapitali rentaablus 7% (tabel L3.4). Seejuures oli omakapitali rentaablus kõrgeim kuni üheksa töötajaga ettevõtetes ning madalaim enam kui 249 töötajaga ettevõtetes. Joogitootmise tegevusalal oli keskmine omakapitali rentaablus 10%. Intressikulude kattekordaja oli nii toiduainete kui joogitootmise tegevusaladel vaadeldaval perioodil valdavalt >1, st ärikasum kattis intressikulud. Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja oli toiduainete tootmise tegevusalal aastate 2010–2017 vältel rahuldaval tasemel, kuid joogitootmises mitterahuldav. Selle peamiseks põhjuseks on joogitootmise tegevusalale iseloomulik väiksem käibevarade osakaal ja suurem lühiajaliste kohustuste osakaal, mis võib olla tingitud välismaal asuvate ematööstuste ja Eestis asuvate tütar-ettevõtete omavahelistest tehingutest, kuid avalik statistika selle kohta informatsiooni ei anna. Kui toiduainete tootmise tegevusala ettevõtete likviidsuskordaja on aastate lõikes pigem heal tasemel, siis joogitootmise tegevusalal on see lühiajaliste kohustuste suure osakaalu tõttu rahuldav. Võlakordaja oli toiduainete tootmises suhteliselt stabiilselt 51% lähedal. Samas on näha tendentsi, kus väiksemate ettevõtete võlakordaja oli suurem kui suurtes ettevõtetes. Joogitootmises oli võlakordaja samuti suhteliselt stabiilne, jäädes enamasti 41% lähedale. Ka võlgade kattekordaja näitaja oli mõlemal tegevusalal suhteliselt stabiilne, jäädes toiduainete tootmises keskmiselt 1,04 ning joogitootmises 0,69 juurde. Käibevarad moodustavad toiduainete tootmises keskmiselt 41% ja joogitootmises 31% varadest.

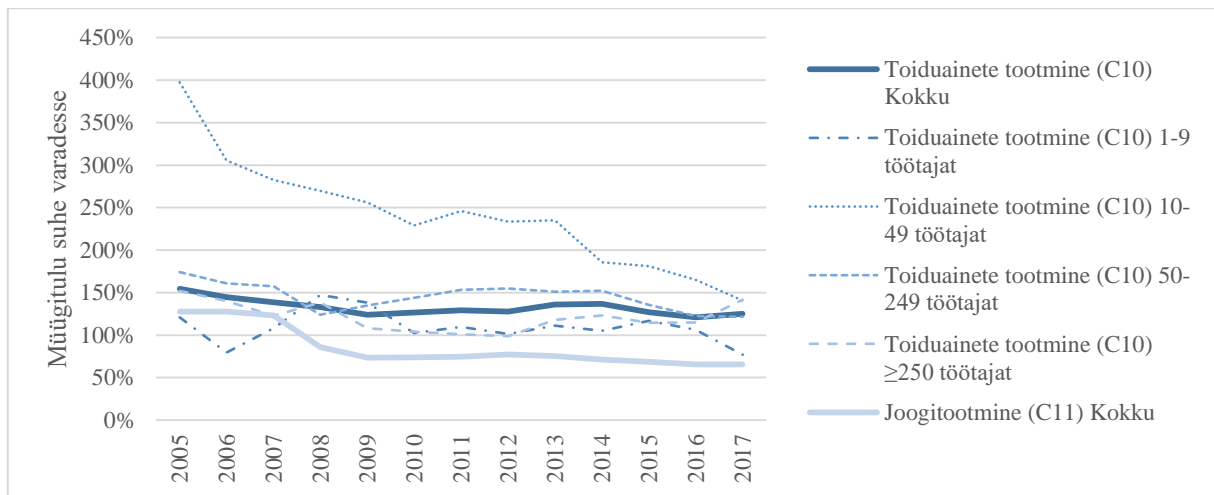
⁹¹ FAO Food Price Index. <http://www.fao.org/worldfoodsituation/foodpricesindex/en/>

Tabel L3.4. Toiduainete tootmise ja joogitootmise tegevusalade ettevõtete finantssuhtarvud, 2010–2017

			2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Omakapitali rentaablus	Toiduainete tootmine	Kokku	5,1%	3,3%	7,5%	6,4%	10,4%	7,5%	5,7%	9,0%
		1-9 töötajat	15,2%	25,1%	1,4%	11,2%	9,2%	13,7%	3,9%	8,1%
		10-49 töötajat	9,9%	3,3%	4,5%	1,0%	2,0%	5,1%	8,8%	7,5%
		50-249 töötajat	8,1%	6,7%	11,6%	10,4%	11,8%	8,7%	7,3%	7,8%
		≥250 töötajat	0,4%	-1,0%	4,8%	3,8%	11,9%	6,2%	3,0%	11,4%
	Joogitootmine	Kokku	9,4%	10,8%	10,6%	11,6%	11,5%	8,0%	8,9%	7,3%
Intressikulude kattekordaja	Toiduainete tootmine	Kokku	2,57	2,38	4,89	5,21	4,33	3,83	2,90	5,45
		1-9 töötajat	6,80	7,90	0,86	9,20	5,29	9,32	1,11	3,90
		10-49 töötajat	7,85	5,20	9,60	3,61	1,80	4,23	4,36	4,80
		50-249 töötajat	2,69	3,22	5,75	5,96	7,16	4,38	2,28	4,22
		≥250 töötajat	0,89	0,05	4,95	5,50	3,57	3,43	4,86	9,88
	Joogitootmine	Kokku	7,79	11,80	15,72	19,47	19,40	15,28	17,17	20,00
Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja	Toiduainete tootmine	Kokku	1,27	1,31	1,29	1,32	1,36	1,50	1,46	1,48
		1-9 töötajat	1,30	1,53	0,56	1,25	1,24	1,59	1,30	1,41
		10-49 töötajat	1,29	1,39	1,36	1,26	1,35	1,28	1,36	1,34
		50-249 töötajat	1,02	1,01	0,99	0,94	0,94	1,14	0,92	0,84
		≥250 töötajat	1,53	1,48	1,77	1,85	1,53	1,55	2,24	1,67
	Joogitootmine	Kokku	0,84	0,89	0,90	0,97	0,96	0,92	0,92	1,01
Likviidsuskordaja	Toiduainete tootmine	Kokku	0,86	0,87	0,86	0,88	0,90	1,05	0,95	0,92
		1-9 töötajat	0,83	1,21	0,40	0,87	0,77	1,10	0,93	1,05
		10-49 töötajat	0,85	0,82	0,77	0,76	0,88	0,87	0,82	0,82
		50-249 töötajat	0,70	0,68	0,71	0,62	0,75	1,01	0,71	0,87
		≥250 töötajat	1,25	1,21	1,47	1,58	1,18	1,19	1,69	1,07
	Joogitootmine	Kokku	0,61	0,63	0,62	0,69	0,67	0,58	0,59	0,63
Võlakordaja	Toiduainete tootmine	Kokku	50,5%	49,7%	49,6%	48,2%	54,0%	52,5%	51,8%	51,4%
		1-9 töötajat	58,9%	61,6%	74,8%	62,6%	60,8%	56,5%	69,8%	62,6%
		10-49 töötajat	50,6%	49,3%	56,4%	58,9%	59,7%	55,9%	51,0%	53,6%
		50-249 töötajat	58,6%	57,7%	55,1%	54,1%	52,6%	56,6%	55,9%	51,6%
		≥250 töötajat	39,6%	39,1%	36,0%	34,5%	52,4%	44,7%	42,2%	47,0%
	Joogitootmine	Kokku	40,3%	41,9%	41,7%	41,8%	42,2%	38,9%	41,6%	36,6%
Võlgade kattekordaja	Toiduainete tootmine	Kokku	1,02	0,99	0,98	0,93	1,18	1,10	1,08	1,06
		1-9 töötajat	1,43	1,60	2,96	1,68	1,55	1,30	2,31	1,67
		10-49 töötajat	1,02	0,97	1,29	1,43	1,48	1,27	1,04	1,16
		50-249 töötajat	1,42	1,36	1,23	1,18	1,11	1,31	1,27	1,07
		≥250 töötajat	0,66	0,64	0,56	0,53	1,10	0,81	0,73	0,89
	Joogitootmine	Kokku	0,68	0,72	0,71	0,72	0,73	0,64	0,71	0,58
Käibevara osakaal varadest	Toiduainete tootmine	Kokku	0,38	0,39	0,41	0,42	0,42	0,44	0,41	0,38
		1-9 töötajat	0,37	0,48	0,34	0,47	0,41	0,49	0,41	0,34
		10-49 töötajat	0,44	0,41	0,43	0,44	0,42	0,38	0,47	0,43
		50-249 töötajat	0,42	0,43	0,45	0,43	0,45	0,49	0,41	0,41
		≥250 töötajat	0,30	0,33	0,36	0,40	0,39	0,39	0,40	0,34
	Joogitootmine	Kokku	0,29	0,31	0,30	0,32	0,33	0,31	0,32	0,30

Allikas: Statistikaameti tabelid EM001, EM009.

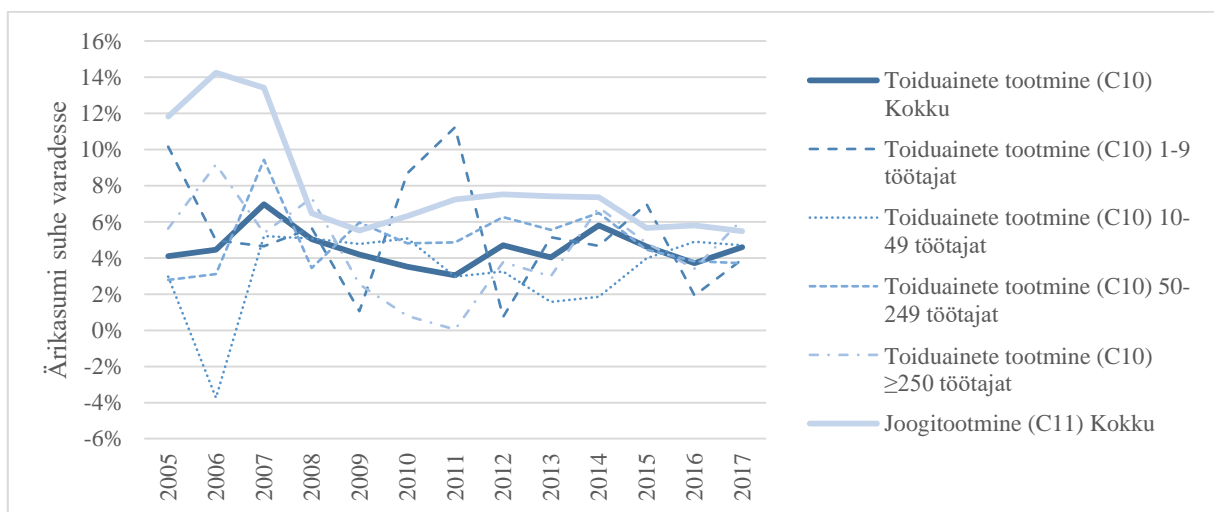
Kui põllumajandussektoris moodustas ettevõtete müügitulu umbes 40% varade väärtusest, siis toiduainete tootmises oli see näitaja 2017. aastal 125% ja joogitootmises 66% (joonis L3.6). Mõlemal tegevusalal on müügitulu ja varade suhe alates 2009. aastast olnud suhteliselt stabiilsel tasemel.

Joonis L3.6. Toiduainete tootmise ja joogitootmise ettevõtete müügitulu suhe varadesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM001, EM009.

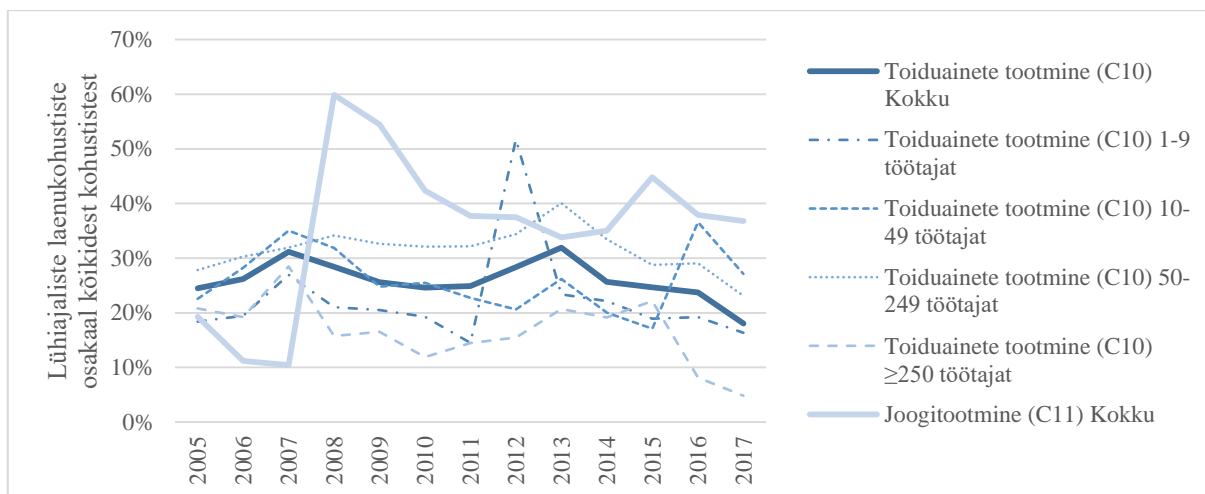
Toiduainete ja joogitootmise tegevusaladel on ärikasumi suhe varadesse mõnevõrra stabiilsem kui põllumajandustootmises (joonis L3.7). Toiduainete tootmises varieerus see aastatel 2012–2017 vahemikus 4–6% ning joogitootmises vahemikus 6–8%. Samas toiduainete tootmise tegevusala ettevõtete erinevates suurusgruppides oli ärikasumi ja varade suhe suhteliselt varieeruv. Seejuures oli ärikasumi varieeruvus suurem mikro- ja väikeettevõtetes.

Joonis L3.7. Toiduainete tootmise ja joogitootmise ettevõtete ärikasumi suhe varadesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabelid EM001, EM009.

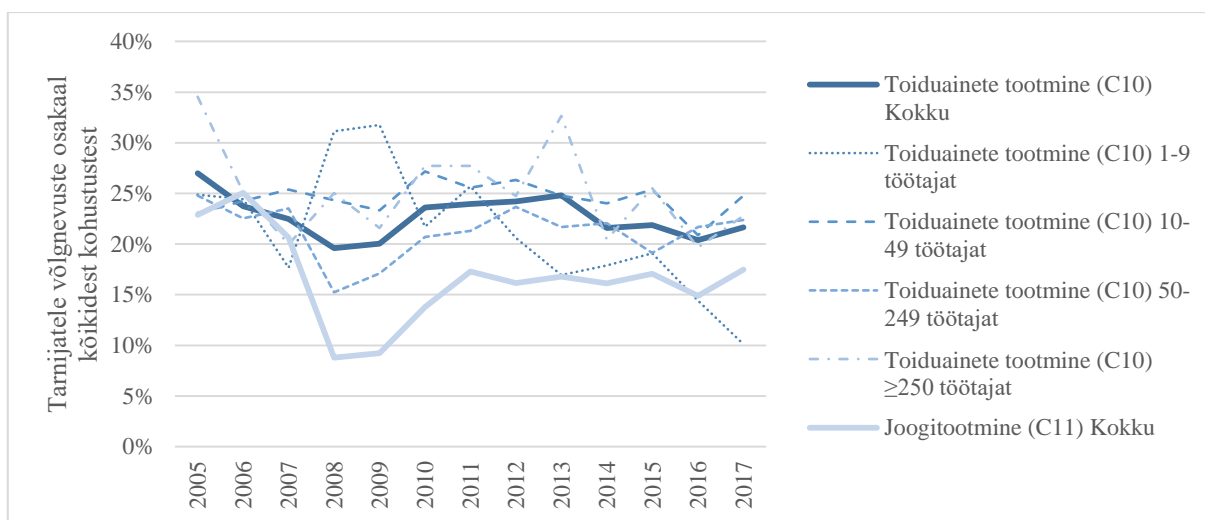
Lühiajaliste laenukohustiste osakaal kõikidest kohustustest on joogitootmises kõrgem kui toiduainete tootmises (joonis L3.8). Kui põllumajanduses jäi viimastel aastatel lühiajaliste laenukohustiste osakaal 20% juurde, siis ka toiduainete tootmises on see näitaja samal tasemel.

Joonis L3.8. Toiduainete tootmise ja joogitootmise ettevõtete lühiajaliste laenukohustiste suhe kõikidesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

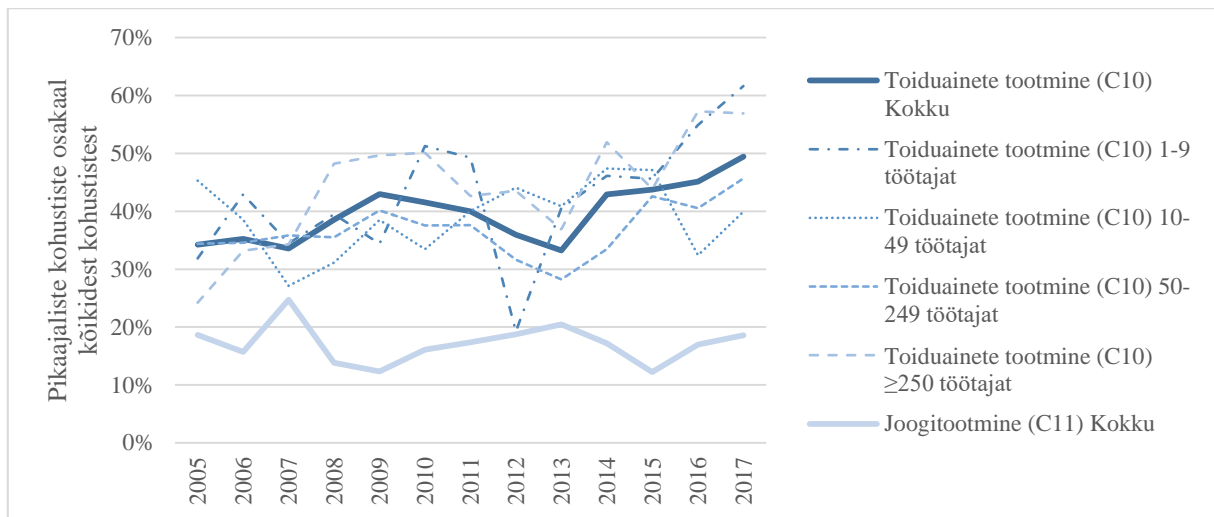
Kui põllumajandussektoris on tarnijatele võlgnevuste osakaal kõikidest kohustustest vähenenud umbes 10% tasemele, siis toiduainete tootmises on see viimastel aastatel 22% tasemel ning joogitootmises ligikaudu 17% tasemel (joonis L3.9). Seejuures tuleb märkida, et ei ole informatsiooni selle kohta, millise intressi või viivisega on tarnijatele võlgnevused koormatud põllumajandussektoris, toiduainete tootmises ja joogitootmises. Põllumajandussektori esindajatega läbi viidud intervjuudest selgus, et sisendite müüjate pakutava lühiajalise krediidi intress on umbes 1% kuus. Toiduainete tootmise tegevusalal moodustab märkimisväärse osa tarnijatele võlgnevusest tooraine eest veel tasumata summa, mis eeldatavasti ei ole intressi ja viivisega koormatud, kuna vastavad maksetähtajad on suhteliselt pikad. Samas on pikk ka kaubandusest raha laekumise aeg.

Joonis L3.9. Toiduainete tootmise ja joogitootmise ettevõtete tarnijatele võlgnevuste suhe kõikidesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

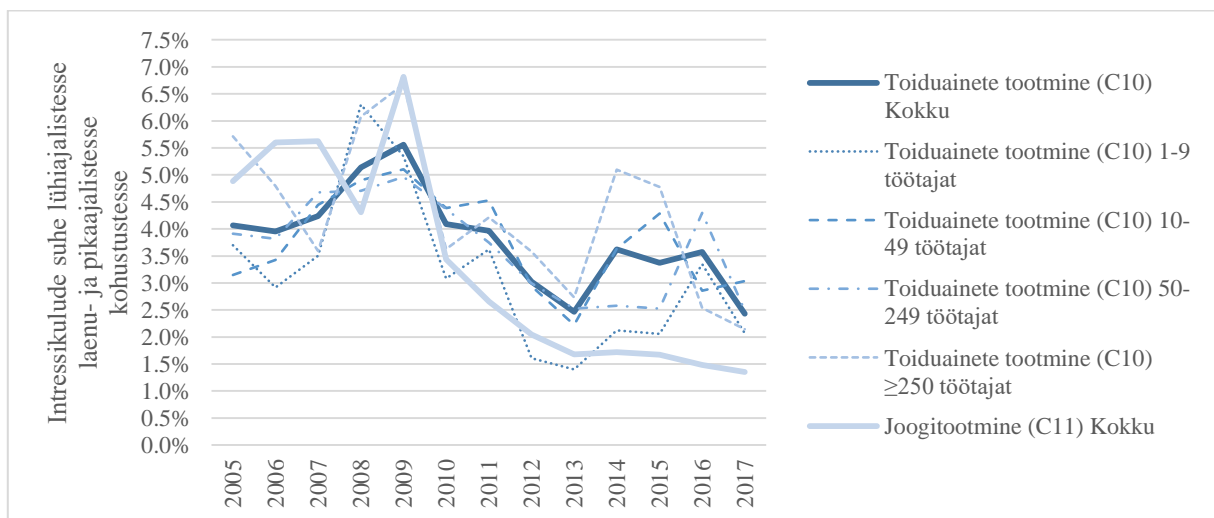
Pikaajaliste kohustiste osakaal kõikidest kohustistest on põllumajandussektoris üle 60%, kuid toiduainete tootmises 50% lähedal ning joogitootmises vähem kui 20% (joonis L3.10). Viimastel aastatel on toiduainete tootmises pikaajaliste kohustuste osakaal suurenenud, seda eelkõige enam kui 249 ja kuni üheksa töötajaga ettevõtetes.

Joonis L3.10. Toiduainete tootmise ja joogitootmise ettevõtete pikaajaliste kohustiste suhe kõikidesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

Kui põllumajandussektoris moodustasid intressikulud lühiajaliste laenukohustiste ja pikaajaliste kohustiste summast ligikaudu 2,5%, siis samal tasemel on see näitaja ka toiduainete tootmise tegevusalal (joonis L3.11). Seega on intressid põllumajandussektori ettevõtetele ning toiduainete tootmisega tegelevatele ettevõtetele suhteliselt sarnased. Joogitootmise tegevusalal moodustavad intressikulud lühiajaliste laenukohustiste ja pikaajaliste kohustiste summast ligikaudu 1,5%.

Joonis L3.11. Toiduainete tootmise ja joogitootmise ettevõtete intressikulu suhe lühiajalistesse laenu- ja pikaajalistesse kohustistesse, 2005–2017

Allikas: Statistikaameti tabel EM009.

Sihtrühma ülevaate tegemisel tugineti 2019. aastal PMK tehtud toetusvajaduse uuringu tulemustele⁹². Käesolevasse sihtrühma kuuluvad maalises asustuspiirkonnas tegutsevad maettevõtted, kes ei ole ei põllumajandus- ja toiduainete tootjad ega ka kalapüüdjad ja vesiviljelusettevõtted (tabel L3.5).

Tabel L3.5. Maalises asustuspiirkonnas tegutsevate muude maettevõtete sihtrühma EMTAK koodid ja äriühingute arv tegevusalade lõikes kokku ja paneelandmetes⁹³, 2018

Tegevusala nimetus ja EMTAK 2008 kood	Äriühingute arv		Sektor
	kokku	paneel	
Metsamajandus ja jahindus (A02)	1 777	867	Primaarsektor
Mäetööstus (B05; B08-09); tekstiili- ja rõivatootmine (C13-15); puidutöötlemine, paberitootmine ja trükindus (C16-18); keemia-, plast-, kummi-, parfümeeria- ja farmaatsiatooted ning klaasi ja metallisulamite tootmine (C20-24); kodu- ja ehiskeraamika tootmine, metalltooted, elektriseadmete ja tarbeelektronika tootmine (C23; C25-30); elektri- ja soojusenergia tootmine (C35); veevarustus, kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus (E36-39); ehitus (F41-43)	5 624	2 887	Sekundaarsektor
Hulgi- ja jaekaubandus, mootorsõidukite remont (G45-47); veondus ja laondus (H49-53); majutus ja toitlustus (I55-56); info ja side (I58-63); finants- ja kindlustustegevus (K64-66); kinnisvaraala tegevus (L68); kutse-, teadus- ja tehnikaala tegevus (M69-75); haldus- ja abitegevused (N77-82); haridus (P85); tervishoid ja sotsiaalhoolekanne (Q87-88); kunst, meelelahutus ja vaba aeg (R90-83); muud teenindavad tegevused (S94-96)	11 852	5 948	Tertsiaarsektor
Kokku	19 253	9 702	

Allikas: PMK (2019).

Aastatel 2014 ja 2018 oli keskmine müügitulu tegevusalade lõikes väga varieeruv (tabel L3.6). Mõlemal aastal oli suurim müügitulu puidutöötlemise ja trükinduse ja kemikaalide tootmise tegevusaladel (keskmine müügitulu ettevõtte kohta oli üle 1,2 mln euro) ning väikseim müügitulu kunsti, meelelahutuse ja vaba aja, kutse-, teadus- ja tehnikaalase, kirjastamine, meedia ja IT-alase, finants- ja kindlustus- ning muu teenindava tegevuse tegevusaladel (2018. aastal oli keskmine müügitulu ettevõtte kohta 34–60 tuhat eurot). Võrreldes 2014. aastaga vähenes keskmine müügitulu ainult mäetööstuse tegevusalal (-4%). Ülejäänud tegevusaladel keskmine müügitulu kasvas 28%.

Maapiirkonna muud maettevõtlust iseloomustab madal võlakordaja (keskmiselt 37%). See tähendab, et valdavalt on muu maettevõtluse tegevust finantseeritud omakapitali baasil. Kõrge võlakordajaga (üle 50%) ettevõtted tegutsesid kolmes valdkonnas: kunst, meelelahutus ja vaba aeg (54%), haridus (51%) ning finants- ja kindlustustegevus (50%). Võõrvahendite kaasamine oli väga madal veevarustuse, kanalisatsiooni, jäätme ja saastekäitluse (18%) tegevusalal.

Valdavalt suutsid kõikide tegevusalade ettevõtted 2018. aastal võrreldes 2014. aastaga tagada suurema kasumlikkuse. 2018. aastal oli kõrgeim puhaskasum metalltoodete tootmises (105 000 eurot) ning veevarustuse, kanalisatsiooni, jäätme- ja saastekäitluses (100 000 eurot), kus kahe aasta võrdluses toimus ka suurim puhaskasumi suurenemine. Puhaskasum vähenes oluliselt elektrienergia ja gaasiga varustamise, finants- ja kindlustustegevuse ning kunsti, meelelahutuse ja vaba aja tegevusalal.

⁹² PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

⁹³ Paneelandmetes kajastuvad nende ettevõtjate andmed, kellel oli aastatel 2014–2018 majandusaasta aruannetes majandusnäitajate analüüsimiseks vajalikud andmed olemas.

Tabel L3.6. Maapiirkonnas tegutsevate äriühingutest muude maettevõtjate keskmised finantsnäitajad tegevusalade lõikes aastatel 2014 ja 2018

Tegevusala	Müügitulu, tuhat eurot		Võla-kordaja	Puhaskasum (-kahjum), tuhat eurot		Müügitulu puhasrentaablus	Oma-kapitali rentaablus	Varade puhasrentaablus
	2014	2018	2018	2014	2018	2018	2018	2018
Metsamajandus ja jahindus	252	406	0,422	31	61	0,15	0,19	0,12
Mäetööstus	804	774	0,298	72	84	0,11	0,13	0,10
Tekstiili- ja rõivatootmine	445	668	0,492	29	54	0,08	0,15	0,08
Puidutöötlemine, paberitootmine ja trükindus	1 223	1 730	0,393	77	71	0,04	0,08	0,05
Keemia-, plast-, kummi-, parfümeeria- ja farmaatsiatooted ning klaasi ja metallisulamite tootmine	1 219	1 719	0,329	56	97	0,06	0,11	0,08
Kodu- ja ehiskeraamika tootmine, metalltooted, elektriseadmete ja tarbe-elektronika tootmine	895	1 224	0,332	44	105	0,09	0,15	0,10
Elektrienergia, gaasi, auru ja konditsioneeritud õhuga varustamine	358	406	0,262	30	1	0,00	0,00	0,00
Veevarustus, kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus	346	657	0,180	-16	100	0,15	0,04	0,04
Ehitus	207	309	0,338	7	18	0,06	0,15	0,10
Hulgi- ja jaekaubandus, mootorsõidukite remont	622	837	0,442	22	28	0,03	0,11	0,07
Veondus ja laondus	331	417	0,434	22	19	0,05	0,08	0,05
Majutus ja toitlustus	111	137	0,453	4	5	0,04	0,05	0,03
Kirjastamine, meedia ja IT-alane tegevus	46	56	0,275	8	10	0,18	0,18	0,14
Finants- ja kindlustustegevus	24	34	0,504	20	-45	-1,33	-0,25	-0,12
Kinnisvaraalne tegevus	84	104	0,402	19	28	0,27	0,08	0,05
Peakontorite tegevus, juhtimisalane nõustamine, teadus- ja arendustegevused	39	56	0,245	7	9	0,16	0,09	0,07
Tööhõiveagentuurid, reisibüroode tegevus, hoonete ja maastike hooldus	129	174	0,279	16	20	0,12	0,11	0,09
Haridus	39	51	0,514	5	4	0,07	0,01	0,05
Tervishoid ja sotsiaalhoolekanne	145	223	0,317	14	29	0,13	0,22	0,16
Kunst, meelelahutus ja vaba aeg	38	60	0,540	3	-1	-0,01	-0,01	0,00
Muud teenindavad tegevused (organisatsioonide tegevus, arvutite ja kodumasinate parandus)	38	54	0,334	2	4	0,08	0,01	0,07

Allikas: PMK (2019), algallikas ärireister.

Müügitulu puhasrentaabluse erinevused on tegevusalade võrdluses suured. 2018. aastal oli kõrgeim tase kinnisvarasettevõtetal (27%) ja madalaim hulgi- ja jaekaubanduse (3%) ning majutus- ja toitlustusettevõtetal (4%). Samas 2018. aastal teenisid suurimat puhaskasumit omakapitali kohta ning oli efektiivseima varade kasutusega tervishoiu ja hoolekandetasutuse tegevusala ettevõtted. Madalaimad olid nimetatud näitajad neljas tegevusalas: haridus, majutus ja toitlustus, veevarustus, kanalisatsioon, jäätme- ja saastekäitlus ning muud teenindavad tegevused. Seega, nende konkurentsivõime näitajate alusel on nõrk konkurentsi positsioon majutus- ja toitlustusettevõtetal.

Aastatel 2010–2017 suurenes kalandussektoris müügitulu ja kasuminäitajad. Seda eelkõige kalapüüdjal, kuna vesiviljelusettevõtete müügitulu kahanes 17% ning oldi kahjumis (tabel L3.7). Kalatööstustel on nimetatud näitajad stabiilsemad. Neil püsis müügitulu muutumatuna (kasv 2%) ning tuldi välja aastate 2014–2016 kahjumist. Kalapüüdjate ja vesiviljelusettevõtete ärikasumi kujunemisel ei ole olulisel kohal toetused. 2018. aastal moodustasid toetused 0,2% kalandusettevõtjate sissetulekutest ning puhaskasumi osatähtsus sissetulekutest (tulude puhaskasumi määr) oli 10%⁹⁴. Investeeringud põhivarasse mõjutavad EMKF toetuste taotlusvoorud. Kalapüügi ja vesiviljelusettevõtte investeeringud suurenesid 2017. aastal 11 mln euronit (kasv 72%), kuid kalatöötajatel kahanesid 4 mln euronit (46%).

Tabel L3.7. Kalapüüdmise, vesiviljeluse ja kalatöötlemise tegevusalade ettevõtete müügitulu, kasum ja investeeringud põhivaradesse, mln eurot, 2010–2017

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Müügitulu	Kalapüük ja vesiviljelus	45,4	52,1	63,6	60,5	59,0	74,2	63,2	65,9
	Kalapüük	...*	54,5	69,1	58,8	62,2
	Vesiviljelus	4,4	5,1	4,4	3,7
	Kalatööstus	124,6	148,6	151,3	164,2	168,4	171,5	126,6	126,8
Ärikasum	Kalapüük ja vesiviljelus	3,5	7,3	7,6	9,5	4,2	4,4	12,0	11,7
	Kalapüük	5,2	16,3	13,1	11,8
	Vesiviljelus	-1,9	-2,2	-0,1	-0,4
	Kalatööstus	6,1	4,0	4,6	3,7	-0,2	-4,2	-3,5	1,0
Aruandeaasta kasum	Kalapüük ja vesiviljelus	2,0	10,9	10,6	7,7	5,5	18,5	18,1	10,4
	Kalapüük	7,4	21,0	18,3	11,5
	Vesiviljelus	-2,0	-2,5	-0,2	-1,1
	Kalatööstus	5,2	2,8	3,7	2,6	-1,1	-5,2	-4,1	4,4
Investeeringud põhivaradesse	Kalapüük ja vesiviljelus	6,1	11,5	3,7	12,5	5,4	20,2	10,1	10,5
	Kalapüük	5,3	16,6	9,5	9,6
	Vesiviljelus	0,1	3,6	0,7	0,9
	Kalatööstus	7,5	11,5	3,1	3,1	16,5	8,0	5,1	4,0

*.... Andmed puuduvad.

Allikas: Statistikaameti tabelid EM0001, EM014.

Aastatel 2014–2017 oli omakapitali rentaablu näitaja alusel (tabel L3.8) kalapüüdjate tulumäär rahuldav (keskmiselt 13%). Kalatööstused tulid aastatel 2014–2016 kestnud kahjumist välja ning 2017. aastal oli nende omakapitali rentaablu 10%. Vesiviljelusettevõtet omakapitali rentaablu oli vaadeldavatel aastatel negatiivne, st ettevõtte kahjumis (-21%). Kalapüüdjal kattis ärikasum vaadeldavatel aastatel intressikulud, kuid kalatööstustel ja vesiviljelusettevõtetel mitte. Lühiajalise võlgnevuse katekordaja ja likviidsuskordaja näitajate alusel saab öelda, et kalapüüdjad ja vesiviljelusettevõtte on suhteliselt hästi hakkama saanud lühiajaliste kohustuste täitmisega, kuid kalatööstused mitte.

⁹⁴ PMK (2019) Põllumajandustootjate, põllumajandustoodete töötlemise ja turustamisega tegelevate ning maapiirkonnas tegutsevate ettevõtjate toetusvajaduste ja võimaliku sekkumisloogika uuring. <https://pmk.agri.ee/sites/default/files/2020-02/2019-ettevotete-toetusvajaduse-lopparuanne-veebile-MMAO.pdf>

Tabel L3.8. Kalapüügi, vesiviljeluse ja kalatööstuse tegevusalade ettevõtete finantsuhtarvud, 2010–2017

		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Omakapitali rentaablus	Kalapüük ja vesiviljelus	8,0%	31,7%	22,6%	12,2%	6,0%	15,7%	14,4%	8,8%
	Kalapüük	9,5%	18,5%	15,1%	10,2%
	Vesiviljelus	-15,0%	-52,4%	-5,1%	-21,3%
	Kalatööstus	12,7%	6,4%	8,3%	5,5%	-2,6%	-13,7%	-12,8%	10,3%
Intressikulude kattekordaja	Kalapüük ja vesiviljelus	2,89	6,60	6,11	5,98	1,44	6,63	6,32	4,56
	Kalapüük	2,90	8,72	6,92	6,39
	Vesiviljelus	-3,89	-8,82	-0,33	-0,66
	Kalatööstus	6,25	2,92	4,79	4,66	-0,14	-2,74	-2,48	0,70
Lühiajalise võlgnevuse kattekordaja	Kalapüük ja vesiviljelus	1,00	1,67	2,37	1,62	1,46	1,10	2,25	2,22
	Kalapüük	1,32	1,09	2,24	2,44
	Vesiviljelus	2,46	1,17	2,47	1,12
	Kalatööstus	1,55	1,37	1,37	1,42	1,18	1,05	0,94	1,10
Likviidsuskordaja	Kalapüük ja vesiviljelus	0,75	1,11	1,96	1,37	1,15	0,90	1,97	2,00
	Kalapüük	1,07	0,89	1,96	2,23
	Vesiviljelus	1,67	0,99	2,00	0,93
	Kalatööstus	1,06	0,90	0,88	0,89	0,71	0,66	0,58	0,68
Võlakordaja	Kalapüük ja vesiviljelus	67,8%	63,5%	59,2%	59,7%	46,3%	45,9%	35,8%	39,3%
	Kalapüük	42,9%	43,5%	33,9%	34,9%
	Vesiviljelus	60,4%	73,1%	63,9%	75,3%
	Kalatööstus	49,9%	54,0%	51,4%	52,2%	61,6%	63,9%	69,9%	66,8%
Käibevara osakaal varadest	Kalapüük ja vesiviljelus	33,2%	38,8%	41,0%	35,3%	29,4%	23,3%	30,5%	31,2%
	Kalapüük	28,8%	22,6%	30,6%	32,0%
	Vesiviljelus	31,8%	31,1%	29,2%	24,6%
	Kalatööstus	43,2%	44,1%	48,0%	48,6%	46,6%	40,5%	40,1%	36,0%

*.... Andmed puuduvad.

Allikas: Statistikaameti tabelid EM0001, EM009.

Keskmise võlakordaja alusel saab öelda, et kalapüüdjad on aastaid oma tegevust finantseerinud omakapitali baasil (aastate 2014–2017 keskmine 39%) ja ei ole laenudest sõltuvad. Vesiviljelusettevõtted ja kalatööstused tegutsevad riski piiril, kuna ligi 70% varadest on finantseeritud võõrkapitaliga. Käibevara osakaal varadest on aastate lõikes kasvanud kalapüüdjatel ja kahanenud vesiviljelusettevõtetel ja kalatööstustel.

Kokkuvõtvalt saab öelda, et üldised majandusnäitajad ja üldine finantsseisund on hea kalapüüdjatel, rahuldav kalatööstustel ning halb vesiviljelusettevõtetel.

Lisa 4. Rahastamisvahendi potentsiaalse nõudluse prognoosid

Tabel L4.1. Põllumajandussektori rahastamine aastatel 2014–2017 ja rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus aastatel 2021–2027, mln eurot

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	15,3	144,3	117,7	57,0	107,9	109,5	111,2	137,3	139,4	141,5	143,6	145,7	147,9	150,2	1005,6
Investeeringutoetused	25,1	23,3	35,6	48,8	56,0	47,5	48,2	48,9	49,7	50,4	51,2	51,9	52,7	53,5	358,3
Rahastamisvahendi laenu			4,2	6,2	5,8	0,7									
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	1,7	16,0	13,1	6,3	12,0	12,2	12,4	15,3	15,5	15,7	16,0	16,2	16,4	16,7	111,7
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	1,7	16,0	13,1	6,3	12,0	12,2	12,4	15,3	15,5	15,7	16,0	16,2	16,4	16,7	111,7
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilikud laenu taotlused	0,9	8,3	6,8	3,3	6,2	6,3	6,4	7,9	8,1	8,2	8,3	8,4	8,5	8,7	58,1
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine								24,5	24,8	25,2	25,6	26,0	26,4	26,8	179,2
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes								8,2	8,3	8,4	8,5	8,7	8,8	8,9	59,7
Nõudlus rahastamisvahendi järele			4,2	6,2	5,8	0,7	6,4	16,1	16,3	16,6	16,8	17,1	17,3	17,6	117,8
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk				0,4	1,0	1,6	1,7	2,3	3,9	5,6	7,2	8,9	10,6	11,9	50,6
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress				0,1	0,2	0,4	0,3	0,4	0,8	1,1	1,3	1,6	1,8	1,9	8,9
Rahastamisvahendi laenu andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)			4,2	9,9	14,4	13,1	17,5	30,9	42,5	52,4	60,6	67,2	72,2	75,9	

Varjutusega lahtrites on prognoositud või autorite poolt arvatud näitajad.

Allikas: Autorite koostatud.

Tabel L4.2. Toiduainete ja joogitootmise tegevusala rahastamine aastatel 2014–2017 ja rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus aastatel 2021–2027, mln eurot

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	109,0	38,3	62,0	68,4	57,4	58,6	59,8	61,1	62,4	63,7	65,0	66,4	67,8	69,2	455,6
Investeeringutoetused	11,1	11,1	11,1	11,1	11,1	11,1	11,1	11,3	11,5	11,8	12,0	12,3	12,5	12,8	84,2
Rahastamisvahendi laenu			1,3	4,2	2,5	0,1									
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	12,1	4,3	6,9	7,6	6,4	6,5	6,6	6,8	6,9	7,1	7,2	7,4	7,5	7,7	50,6
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	12,1	4,3	6,9	7,6	6,4	6,5	6,6	6,8	6,9	7,1	7,2	7,4	7,5	7,7	50,6
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilikud laenu taotlused	4,6	1,6	2,6	2,9	2,4	2,5	2,5	2,6	2,6	2,7	2,7	2,8	2,9	2,9	19,2
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine								5,6	5,8	5,9	6,0	6,1	6,3	6,4	42,1
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes								1,9	1,9	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	14,0
Nõudlus rahastamisvahendi järele			1,3	4,2	2,5	0,1	2,5	4,5	4,6	4,7	4,7	4,8	5,0	5,1	33,3
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk				0,1	0,4	0,6	0,6	0,9	1,2	1,6	1,9	2,3	2,7	3,1	13,7
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress				0,0	0,1	0,2	0,2	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	0,6	2,9
Rahastamisvahendi laenu andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)			1,3	5,4	7,3	6,6	8,3	11,7	14,8	17,5	19,9	21,9	23,6	24,9	

Varjutusega lahtrites on prognoositud või autorite poolt arvatud näitajad.

Allikas: Autorite koostatud.

Tabel L4.3. Muude maaettevõtete rahastamine aastatel 2014–2017 ja rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus aastatel 2021–2027, mln eurot

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	110,6	122,1	138,9	127,9	127,6	137,0	139,9	142,8	145,8	148,9	152,0	155,2	158,5	161,8	1065,0
Investeeringutoetused	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,2	8,3	8,5	8,7	8,9	9,1	9,3	60,9
Rahastamisvahendi laenud			1,8	2,0	0,7	1,7									
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	12,3	13,6	15,4	14,2	14,2	15,2	15,5	15,9	16,2	16,5	16,9	17,2	17,6	18,0	118,3
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	12,3	13,6	15,4	14,2	14,2	15,2	15,5	15,9	16,2	16,5	16,9	17,2	17,6	18,0	118,3
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilikud laenuaotlused	1,3	1,4	1,6	1,5	1,5	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,8	1,8	1,8	1,9	12,3
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine								4,1	4,2	4,3	4,3	4,4	4,5	4,6	30,5
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes								1,4	1,4	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	10,2
Nõudlus rahastamisvahendi järele			1,8	2,0	0,7	1,7	1,6	3,0	3,1	3,1	3,2	3,3	3,3	3,4	22,5
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk				0,2	0,5	0,5	0,7	0,9	1,3	1,7	2,1	2,2	2,4	2,7	13,3
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress				0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	0,8	0,9	3,9
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)			1,8	3,5	3,6	4,5	5,2	7,0	8,4	9,5	10,0	10,4	10,6	10,4	

Varjutusega lahtrites on prognoositud või autorite poolt arvatatud näitajad.

Allikas: Autorite koostatud.

Tabel L4.4. Kalapüügi ja vesiviljelusettevõtete ning kalatööstuste rahastamine aastatel 2014–2017 ja rahastamisvahendi potentsiaalne nõudlus aastatel 2021–2027, mln eurot

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	Kokku 2021–2027
Pikaajaliste laenude käive	4,2	20,4	4,0	31,0	18,9	19,3	19,7	20,1	20,5	20,9	21,4	21,8	22,3	22,7	149,7
Investeeringutoetused	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,3	15,3	15,3	15,3	15,3	15,3	15,3	107,2
Rahastamisvahendi laenud			1,0	3,2	0,3										
Tagasilükatud pikaajaliste laenude taotlused	0,5	2,3	0,4	3,4	2,1	2,1	2,2	2,2	2,3	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	16,6
Hinnanguline laenude maht, mida ettevõtjad ei ole julgenud taotleda	0,5	2,3	0,4	3,4	2,1	2,1	2,2	2,2	2,3	2,3	2,4	2,4	2,5	2,5	16,6
Rahastamisvahendi kasutamiseks sobilikud laenuaotlused	0,3	1,3	0,3	2,0	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,5	9,6
Investeeringutoetuste võimalik vähenemine								7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	7,7	53,6
Täiendav nõudlus rahastamisvahendi järele investeeringutoetuste vähenedes								2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	17,9
Nõudlus rahastamisvahendi järele			1,0	3,2	0,3	0,0	1,3	3,8	3,9	3,9	3,9	4,0	4,0	4,0	27,5
Tagastatav rahastamisvahendi laenude jääk				0,1	0,4	0,4	0,4	0,6	1,0	1,3	1,7	2,1	2,5	2,8	12,1
Fondi kogutav rahastamisvahendi intress				0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	2,2
Rahastamisvahendi laenude andmiseks vajalik fondi maht (kumulatiivne)			1,0	4,0	3,8	3,3	4,0	7,2	9,9	12,2	14,0	15,5	16,5	17,2	

Varjutusega lahtrites on prognoositud või autorite poolt arvatatud näitajad.

Allikas: Autorite koostatud.